

Αρχική σελίδα>Τα δικαιώματά σας>Πρόσβαση στη δικαιοσύνη για περιβαλλοντικά θέματα

Πρόσβαση στη δικαιοσύνη για περιβαλλοντικά θέματα

Ελλάδα

Περισσότερες εθνικές πληροφορίες σχετικά με την πρόσβαση στη δικαιοσύνη για περιβαλλοντικά θέματα θα βρείτε σε έναν από τους παρακάτω συνδέσμους:

1. Πρόσβαση στη δικαιοσύνη σε επίπεδο κράτους μέλους
2. Πρόσβαση στη δικαιοσύνη που δεν εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής της εκτίμησης περιβαλλοντικών επιπτώσεων (ΕΠΕ), της ολοκληρωμένης πρόληψης και του ελέγχου της ρύπανσης (ΟΠΕΡ) / της οδηγίας για τις βιομηχανικές εκπομπές, πρόσβαση σε πληροφορίες και οδηγία για την περιβαλλοντική ευθύνη (ΟΠΕ)
3. Άλλοι σχετικοί κανόνες για τις προσφυγές, τα ένδικα μέσα και την πρόσβαση στη δικαιοσύνη για περιβαλλοντικά θέματα

Τελευταία επικαιροποίηση: 14/06/2024

Την έκδοση αυτής της σελίδας στην εθνική γλώσσα διαχειρίζεται το εκάστοτε κράτος μέλος. Οι μεταφράσεις έχουν γίνει από την αρμόδια υπηρεσία της Ευρωπαϊκής Επιτροπής. Οι τυχόν αλλαγές που επιφέρει η αρμόδια εθνική αρχή στο πρωτότυπο ενδέχεται να μην έχουν περιληφθεί ακόμα στις μεταφράσεις. Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή δεν αναλαμβάνει καμία ευθύνη όσον αφορά τις πληροφορίες ή τα στοιχεία που περιλαμβάνονται ή για τα οποία γίνεται λόγος στο παρόν έγγραφο. Βλ. την ανακοίνωση νομικού περιεχομένου για τους κανόνες πνευματικής ιδιοκτησίας που ισχύουν στο κράτος μέλος που είναι αρμόδιο για την παρούσα σελίδα.

Πρόσβαση στη δικαιοσύνη σε επίπεδο κράτους μέλους

1.1. Έννομη τάξη – πηγές περιβαλλοντικού δικαίου

1) Γενική εισαγωγή στο σύστημα για την προστασία του περιβάλλοντος και τα δικονομικά δικαιώματα των προσώπων [φυσικά πρόσωπα, νομικά πρόσωπα, μη κυβερνητικές οργανώσεις (ΜΚΟ)] στη συγκεκριμένη εθνική έννομη τάξη

Το Σύνταγμα του 1975, στο άρθρο 24, περιέλαβε για πρώτη φορά σε συνταγματικό κείμενο μια διάταξη για την προστασία του περιβάλλοντος. Το Σύνταγμα ακολουθείται από τις διεθνείς συνθήκες που επικυρώθηκαν από την Ελλάδα και από τους νόμους. Οι νόμοι ακολουθούνται από τα Προεδρικά Διατάγματα και τις Υπουργικές Αποφάσεις. Τέλος, στο πλαίσιο αντιμετώπισης των περιβαλλοντικών προβλημάτων, η νομολογία διαδραματίζει επίσης κρίσιμο ρόλο, κυρίως το Ε' Τμήμα του Συμβουλίου της Επικρατείας, το οποίο έχει αποφανθεί για πολύ σημαντικά περιβαλλοντικά θέματα. Ο νόμος-πλαίσιο 1650/1986, όπως τροποποιήθηκε και ισχύει, αποτελεί το βασικό σώμα της νομοθεσίας στο ελληνικό νομικό σύστημα με την εισαγωγή θεμελιωδών κανόνων και τη θέσπιση μηχανισμών προστασίας του περιβάλλοντος προκειμένου να διασφαλιστεί μια υψηλή ποιότητα ανθρώπινης ζωής.

Όσον αφορά στην πρόσβαση στη δικαιοσύνη, στην Ελλάδα το δικαστικό σύστημα ανταποκρίνεται επαρκώς στις αρχές της Σύμβασης του Ααρχους. Διασφαλίζει τη δικαστική προστασία για περιβαλλοντικές υποθέσεις, ανεξάρτητα εάν η διαφορά αφορά πράξεις ή παραλείψεις ιδιωτών ή δημόσιων αρχών και ανεξάρτητα εάν αφορά στην αποτροπή περιβαλλοντικής ζημίας ή την αποκατάσταση ζημιών που έχουν ήδη γίνει ή σε αξίωση αποζημίωσης.

2) Κύριες διατάξεις για το περιβαλλοντικό δίκαιο και την πρόσβαση στη δικαιοσύνη στο εθνικό σύνταγμα (κατά περίπτωση), συμπεριλαμβανομένων των δικονομικών δικαιωμάτων

Το άρθρο 24 του Συντάγματος υπογραμμίζει ότι «η προστασία του φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος αποτελεί υποχρέωση του κράτους και δικαίωμα όλων». Το περιεχόμενο του δικαιώματος είναι να διατηρούνται αυτές οι συνθήκες, που θα διασφαλίζουν τη ζωή, την υγεία, την ποιότητα ζωής και το περιβάλλον ως ανεξάρτητο νομικό δικαίωμα.

Η προστασία του φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος αποτελεί υποχρέωση του κράτους και δικαίωμα όλων. Για τη διατήρησή του, το κράτος έχει την υποχρέωση να υιοθετήσει ειδικά προληπτικά ή κατασταλτικά μέτρα σύμφωνα με την αρχή της αειφορίας.

Ο νόμος 998/1979 καθορίζει θέματα σχετικά με την προστασία των δασών και η χρήση και τη χρήση της δασικής γης, εκτός εάν είναι σημαντικό για την εθνική οικονομία για αγροτική ανάπτυξη ή άλλη χρήση, που επιβάλλεται για λόγους δημοσίου συμφέροντος.

Το άρθρο 20 του Συντάγματος ορίζει ότι «Καθένας έχει δικαίωμα στην παροχή έννομης προστασίας από τα δικαστήρια και μπορεί να αναπτύξει σ' αυτά τις απόψεις του για τα δικαιώματα ή συμφέροντά του, όπως νόμος ορίζει. Το δικαίωμα της προηγούμενης ακρόασης του ενδιαφερομένου ισχύει και για κάθε διοικητική ενέργεια ή μέτρο που λαμβάνεται σε βάρος των δικαιωμάτων ή συμφερόντων του».

3) Νόμοι, κώδικες, διατάγματα κ.λπ. - βασικές διατάξεις για το περιβάλλον και την πρόσβαση στη δικαιοσύνη, εθνικοί κώδικες και νόμοι

Ο νόμος-πλαίσιο 1650/1986 σχετικά με «την προστασία του περιβάλλοντος» αποτελεί το κύριο νομοθετικό μέσο που θεσπίζει εργαλεία διοικητικής, ποινικής και αστικής ευθύνης και επιβολής για τη μείωση της ρύπανσης και της υποβάθμισης του περιβάλλοντος, τη διασφάλιση της δημόσιας υγείας, τη διατήρηση της οικολογικής ισορροπίας και υψηλής ποιότητας ζωής. Πέραν των διατάξεων για την προστασία του περιβάλλοντος από δραστηριότητες, μέτρα κατά της ρύπανσης, προστασία φυσικών οικοσυστημάτων κ.λπ., ο νόμος περιλαμβάνει ζητήματα αστικής και ποινικής ευθύνης και διοικητικές και ποινικές κυρώσεις. Ο Ν. 1650/1986 τροποποιήθηκε από τον Ν. 3010/02 προκειμένου να συμμορφωθεί με τις Οδηγίες 97/11/ΕΕ και 96/61/ΕΕ, τον Ν. 3937/2011, γνωστός ως νόμος περί βιοποικιλότητας, και τον Ν. 4042/2012 σχετικά με την προστασία του περιβάλλοντος μέσω του ποινικού δικαίου, τη διαχείριση των αποβλήτων και άλλες διατάξεις, σε συμμόρφωση με τις ευρωπαϊκές Οδηγίες.

Ο νόμος 4042/12 αποσκοπεί στην εναρμόνιση του ελληνικού νομοθετικού πλαισίου με τις Οδηγίες 2008/99/ΕΚ και 2008/98/ΕΚ αναφορικά με την προστασία του περιβάλλοντος μέσω του ποινικού δικαίου και της διαχείρισης αποβλήτων. Ο νόμος χωρίζεται σε τέσσερα μέρη. Το μέρος Ι ενσωματώνει στο εθνικό νομοθετικό πλαίσιο τις διατάξεις που προβλέπονται στην Οδηγία της ΕΕ 2008/99/ΕΚ. Τα άρθρα 2 έως 9 (Μέρος Ι) θεσπίζουν κυρώσεις για επιβλαβείς δραστηριότητες για το περιβάλλον, οι οποίες συνήθως προκαλούν ή ενδέχεται να προκαλέσουν σημαντική ζημία στο περιβάλλον.

Η προστασία της άγριας φύσης και των φυσικών πόρων συμπληρώνεται περαιτέρω με πρόσθετα νομοθετήματα, όπως το νόμο 4519/2018 για τους φορείς διαχείρισης προστατευόμενων περιοχών, το Δασικό Κώδικα, το νόμο 743/1977 για την προστασία του θαλάσσιου περιβάλλοντος και το νόμο 4685/2020 για τον εκσυγχρονισμό της περιβαλλοντικής νομοθεσίας.

Ο νόμος 1650/1986 περιλαμβάνει ένα σύνολο ποινικών, αστικών και διοικητικών κυρώσεων, αλλά δεν απαιτεί τη λήψη διορθωτικών μέτρων για την αποκατάσταση του περιβάλλοντος από τον ρυπαίνοντα. Με άλλα λόγια, το πεδίο εφαρμογής του παραμένει περιορισμένο στον καθορισμό της ευθύνης, που τιμωρεί τη ζημία και τη ρύπανση, αντί να αποκαθιστά την περιβαλλοντική ζημία και ή να επιβάλλει μέτρα για την πρόληψη ή την αντιστάθμιση της απώλειας του περιβάλλοντος, που προκαλείται από τη ζημία. Αυτές οι πιυχές συμπληρώνονται με το προεδρικό διάταγμα 148/2009 για τη μεταφορά της Οδηγίας 2004/35/ΕΚ για την περιβαλλοντική ευθύνη στην ελληνική νομοθεσία και την εισαγωγή της περιβαλλοντικής ευθύνης βάσει της αρχής «ο ρυπαίνων πληρώνει», που εστιάζει στην πρόληψη και την αποκατάσταση περιβαλλοντικών ζημιών.

4) Παραδείγματα εθνικής νομολογίας και ο ρόλος του Ανώτατου Δικαστηρίου σε περιβαλλοντικές υποθέσεις

Στο πλαίσιο επίλυσης και αντιμετώπισης περιβαλλοντικών ζητημάτων, οι αποφάσεις του Ανώτατου Διοικητικού Δικαστηρίου (Συμβούλιο της Επικρατείας) παίζουν ένα πολύ σημαντικό ρόλο.

Παραδείγματα εθνικών υποθέσεων:

Η υπόθεση του Αχελώου: Αυτή η ιστορικής σημασίας απόφαση αιτιολογεί έναν οικολογικό αγώνα άνω των 20 ετών για την προστασία του ποταμού Αχελώου. Η απόφαση 26/2014 σφραγίζει αποφασιστικά την προστασία του περιβάλλοντος τόσο στη χώρα μας όσο και στην Ευρώπη, επισημαίνοντας το ουσιαστικό περιεχόμενο που πρέπει να έχει σήμερα η αρχή της αειφόρου ανάπτυξης.

Η απόφαση της ολομέλειας 26/2014 αποδέχεται όλους τους λόγους που προέβλεπαν οι οργανώσεις και φορείς που αντιτίθενται στην εκτροπή: παραβίαση του άρθρου 24 του Συντάγματος για την προστασία του περιβάλλοντος, παραβίαση της οδηγίας-πλακίσιου για τα ύδατα 2000/60/ΕΚ, παραβίαση της οδηγίας 85/337/ΕΟΚ για την εκτίμηση των περιβαλλοντικών επιπτώσεων, παραβίαση της οδηγίας 92/43/ΕΚ για τη διατήρηση των οικοτόπων και των ειδών και παραβίαση της Σύμβασης της Γρανάδας για την προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς.

Η υπόθεση του Υμηττού: Η μελέτη του 1992 και η χαρτογράφηση της περιφερειακής οδού Υμηττού στην περιοχή της Αττικής δημιούργησε σοβαρά προβλήματα για το τοπικό οικοσύστημα και τους γύρω δήμους, καθώς προέβλεπε την κατασκευή μιας λεωφόρου κόβοντας στη μέση το βουνό Υμηττός. Μετά από προσφυγές στο Συμβούλιο της Επικρατείας, το Δικαστήριο ακύρωσε την απόφαση των Περιβαλλοντικών Όρων και όλες τις σχετικές εγκρίσεις οδηγώντας σε νέα μελέτη του δρόμου το 1994.

5) Οι διάδικοι στη διοικητική διαδικασία μπορούν να επικαλούνται απευθείας διεθνείς περιβαλλοντικές συμφωνίες ή είναι δυνατή η παραπομπή μόνο στην εθνική νομοθεσία και στη νομοθεσία μεταφοράς στο εθνικό δίκαιο ενωσιακών πράξεων;

Σύμφωνα με το άρθρο 28 του Ελληνικού Συντάγματος, οι γενικά αναγνωρισμένοι κανόνες του διεθνούς δικαίου, καθώς και οι διεθνείς συμβάσεις αποτελούν αναπόσπαστο μέρος του ελληνικού δικαίου και υπερισχύουν έναντι κάθε αντίθετης διάταξης του νόμου.

Οι διεθνείς συμφωνίες δεν χρειάζεται να μεταφραστούν στο εσωτερικό δίκαιο, καθώς, σύμφωνα με το άρθρο 28 παράγραφος 1 του Συντάγματος, η κύρωση των διεθνών συμφωνιών τις καθιστά άμεσα εφαρμόσιμες. Γίνονται αναπόσπαστο μέρος του εγχώριου ελληνικού δικαίου και υπερισχύουν οποιασδήποτε αντίθετης διάταξης του νόμου. Η Ελλάδα έχει επικυρώσει τις περισσότερες διεθνείς Συμβάσεις σχετικά με την προστασία του περιβάλλοντος και εφαρμόζει τη νομοθεσία της ΕΕ για την προστασία του περιβάλλοντος. Το Ανώτατο Διοικητικό Δικαστήριο, κατά τη δικαιοδοσία του, αναγνωρίζει την άμεση εφαρμογή επικυρωμένων διεθνών συμβάσεων και οδηγιών της ΕΕ.

1.2. Δικαιοδοσία των δικαστηρίων

1) Αριθμός βαθμών δικαιοδοσίας

Τα δικαστήρια διακρίνονται σε διοικητικά, αστικά και ποινικά δικαστήρια και οργανώνονται με ειδικό καταστατικό. Οι συνεδριάσεις όλων των δικαστηρίων είναι δημόσιες, εκτός εάν το δικαστήριο αποφασίσει ότι η δημοσιότητα θα ήταν επιζήμια για την καλή χρήση ή ότι ειδικοί λόγοι απαιτούν την προστασία της ιδιωτικής ή οικογενειακής ζωής των διαδίκων.

Κάθε δικαστική απόφαση πρέπει να αιτιολογείται συγκεκριμένα και διεξοδικά και να εκδίδεται σε δημόσια συνεδρίαση. Η δημοσίευση της αντίθετης γνώμης είναι υποχρεωτική. Η Δικαιοσύνη απονέμεται από τα δικαστήρια, που αποτελούνται από τακτικούς δικαστές, οι οποίοι απολαμβάνουν λειτουργικής και προσωπικής ανεξαρτησίας.

Οι ουσιαστικές διοικητικές διαφορές ανήκουν στη δικαιοδοσία των υφιστάμενων τακτικών διοικητικών δικαστηρίων (Διοικητικά Πρωτοδικεία, Διοικητικά Εφετεία, Συμβούλιο της Επικρατείας).

Τα αστικά δικαστήρια έχουν δικαιοδοσία για όλες τις ιδιωτικές διαφορές (Πρωτοδικεία, Εφετεία, Άρειος Πάγος-Ανώτατο Αστικό και Ποινικό Δικαστήριο της Ελλάδας).

Τα ποινικά δικαστήρια έχουν δικαιοδοσία για ποινικά αδικήματα (Πρωτοδικεία, Εφετεία, Άρειος Πάγος-Ανώτατο Αστικό και Ποινικό Δικαστήριο της Ελλάδας)

2) Κανόνες αρμοδιότητας και δικαιοδοσίας – πώς προσδιορίζεται ποιο δικαστήριο έχει δικαιοδοσία σε περιπτώσεις σύγκρουσης δικαιοδοσίας μεταξύ διαφορετικών εθνικών δικαστηρίων (σε διάφορα κράτη μέλη);

Σύμφωνα με τον Κώδικα Διοικητικής Δικονομίας (άρθρο 7), δικαιοδοσία σε πρώτο και τελευταίο βαθμό έχει το δικαστήριο στην περιοχή του οποίου εδρεύει η διοικητική Αρχή με πράξη, παράλειψη ή υλική πράξη της οποίας δημιουργήθηκε η διαφορά. Αυτή η δικαιοδοσία διατηρείται ακόμη και σε περιπτώσεις κατά τις οποίες, κατά αυτών των πράξεων ή παραλείψεων, υποβάλλεται διοικητική προσφυγή.

Σύμφωνα με το δημόσιο δίκαιο, μια αίτηση ακύρωσης μπορεί να υποβληθεί ενώπιον του Συμβουλίου της Επικρατείας ή ενώπιον των διοικητικών δικαστηρίων με στόχο την ακύρωση μιας διοικητικής πράξης. Μετά από αυτό, μπορεί να υποβληθεί αίτημα αναστολής ζητώντας την αναστολή εκτέλεσης της προσβεβλημένης διοικητικής πράξης.

Το Συμβούλιο της Επικρατείας βρίσκεται στην κορυφή της ιεραρχίας των τακτικών διοικητικών δικαστηρίων (διοικητικά πρωτοδικεία και διοικητικά εφετεία). Το Συμβούλιο της Επικρατείας και τα τακτικά διοικητικά δικαστήρια αποφασίζουν για όλα τα ζητήματα διοικητικών διαφορών: χρηματικές αξιώσεις, λειτουργία δημοσίων υπηρεσιών, αξιώσεις κοινωνικής ασφάλισης, διαγωνισμοί δημοσίων έργων και προμηθειών, αξιώσεις αποζημίωσης κατά του κράτους, αμφισβήτηση νομιμότητας των διοικητικών πράξεων εν γένει. Οι αποφάσεις του Συμβουλίου της Επικρατείας δημιουργούν δεσμευτικότητα όσον αφορά στο νομικό προηγούμενο για τα κατώτερα διοικητικά δικαστήρια και θέτουν τα πρότυπα για την ερμηνεία του Συντάγματος και των νόμων και για την προώθηση της νομικής θεωρίας και πρακτικής. Όπως όλες οι δικαστικές αποφάσεις, οι αποφάσεις του Συμβουλίου της Επικρατείας δημιουργούν δεδικασμένο («res judicata») και υπόκεινται σε υποχρεωτική εκτέλεση κατά του Δημόσιου τομέα, των Οργανισμών Τοπικής Αυτοδιοίκησης (ΟΤΑ) και των Νομικών Προσώπων Δημοσίου Δικαίου (ΝΠΔΔ).

Η δικαιοδοσία του Ανώτατου Διοικητικού Δικαστηρίου (Συμβούλιο της Επικρατείας) αφορά κυρίως:

την ακύρωση εκτελεστών πράξεων διοικητικών αρχών για υπέρβαση εξουσίας ή παραβίαση του νόμου.

την ανατροπή των τελικών αποφάσεων των διοικητικών δικαστηρίων για υπέρβαση εξουσίας ή παραβίαση του νόμου.

τη δίκη διοικητικών διαφορών ουσίας, που κατατίθενται σε αυτό, όπως προβλέπεται από το Σύνταγμα και τους νόμους.

την επεξεργασία όλων των διαταγμάτων γενικού ρυθμιστικού χαρακτήρα.

Η διοίκηση υποχρεούται να συμμορφωθεί με τις ακυρωτικές αποφάσεις του Ανώτατου Διοικητικού Δικαστηρίου. Τα δικαστήρια υποχρεούνται να μην εφαρμόζουν νόμο του οποίου το περιεχόμενο είναι αντίθετο με το Σύνταγμα.

3) Ιδιαπερότητες όσον αφορά τις δικαστικές αποφάσεις στον τομέα του περιβάλλοντος (ειδικά περιβαλλοντικά δικαστήρια), συνεισφορά μη ειδικών, ειδικού δικαστές κ.λπ

Δεν υπάρχουν ειδικές δικαστικές διαδικασίες για περιβαλλοντικά θέματα. Τα αστικά δικαστήρια εξετάζουν και αναγνωρίζουν το δικαίωμα στο περιβάλλον. Η προσφυγή στα αστικά δικαστήρια αποσκοπεί στη διαφύλαξη του χώρου διαβίωσης του πληγέντος ατόμου από τις επιβλαβείς επιπτώσεις στο περιβάλλον.

4) Επίπεδο ελέγχου των δικαστών σε περίπτωση διοικητικών προσφυγών, η έννοια του αυτεπάγγελτου ελέγχου κ.λπ. Ποια είναι τα όρια; Κανόνες σχετικά με τον αυτεπάγγελο έλεγχο από τα δικαστήρια

Μόνο ο Εισαγγελέας μπορεί να ενεργήσει αυτεπαγγέλτως σε περίπτωση ποινικού αδικήματος που σχετίζεται με περιβαλλοντικές προσβολές, όπως μπορεί να το κάνει και για οποιοδήποτε άλλο αδίκημα - μη περιβαλλοντικό. Ο Έλληνας Συνήγορος του Πολίτη μπορεί επίσης να διενεργεί αυτεπάγγελτη έρευνα σε περίπτωση περιβαλλοντικών ζημιών.

Τα ελληνικά δικαστήρια ενεργούν μόνο κατόπιν προσφυγής, δεν υπάρχει αυτεπάγγελτο.

Σύμφωνα με το άρθρο 35 του Κώδικα Διοικητικής Δικονομίας, το δικαστήριο ελέγχει αυτεπαγγέλτως τα διαδικαστικά ζητήματα.

Το εύρος της υπόθεσης και η ολοκλήρωση της δίκης εξαρτώνται, καταρχήν, από τη βούληση των διαδίκων και όχι από την αυτεπάγγελτη δράση του δικαστηρίου. Όσον αφορά στο αντικείμενο της διαδικασίας: διαδικαστικοί όροι, διαδικαστικά εμπόδια και, ειδικότερα, το παραδεκτό της προσφυγής αποτελούν το πεδίο της διαδικασίας, το οποίο ελέγχεται αυτεπαγγέλτως από το δικαστήριο, προκειμένου να προχωρήσει στο ουσιαστικό περιεχόμενο της δίκης.

Σύμφωνα με το άρθρο 79 του Κώδικα Διοικητικής Δικονομίας, το δικαστήριο εξετάζει την προσβαλλόμενη πράξη ή παράλειψη σύμφωνα με το νόμο και την ουσία, εντός των ορίων της προσφυγής, που καθορίζονται από τους λόγους και το αίτημά της. Κατ' εξαίρεση, ο έλεγχος νομιμότητας της προσβαλλόμενης πράξης ή παράλειψης, ανάλογα με την περίπτωση, μπορεί να γίνει και αυτεπαγγέλτως, επεκτείνεται στο σύνολό της, προκειμένου να εξακριβωθεί: α) εάν η πράξη έχει εκδοθεί από αναρμόδιο φορέα ή από συλλογικό φορέα που δεν έχει νόμιμη σύνθεση β) εάν η πράξη είναι ελαττωματική βάσει της νομικής της βάσης, ή γ) εάν υπάρχει παραβίαση δεδουλευμένου.

1.3. Οργάνωση της δικαιοσύνης σε διοικητικό και δικαστικό επίπεδο

1) Σύστημα της διοικητικής διαδικασίας (υπουργεία και/ή ειδικές δημόσιες αρχές)

Το Υπουργείο Περιβάλλοντος και Ενέργειας (ΥΠΕΝ) είναι κυρίως υπεύθυνο για ένα ευρύ φάσμα τομέων κυβερνητικής πολιτικής σε περιβαλλοντικά θέματα, συμπεριλαμβανομένης της προετοιμασίας της νομοθεσίας και της μεταφοράς οδηγιών της Ευρωπαϊκής Ένωσης στο εθνικό δίκαιο, καθώς και της έκδοσης προεδρικών διατάξεων, νόμων και διοικητικών κανονισμών. Το Υπουργείο Περιβάλλοντος διαθέτει γενικές γραμματείες για το φυσικό περιβάλλον και το νερό, το χωροταξικό σχεδιασμό και την αστική ανάπτυξη, τον συντονισμό της ενέργειας και των πρώτων υλών και της διαχείρισης αποβλήτων. Οι αποκεντρωμένες διοικήσεις έχουν γενικές διευθύνσεις χωρικής και περιβαλλοντικής πολιτικής, δασοκομίας και γεωργίας. Άλλα υπουργεία (Υπουργείο Υγείας, Υπουργείο Ανάπτυξης, Υπουργείο Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων, Υπουργείο Τουρισμού, Υπουργείο Ναυτιλιακών Υποθέσεων και Νησιωτικής Πολιτικής, Υπουργείο Εσωτερικών, Υπουργείο Υποδομών και Μεταφορών) αναπτύσσουν και εφαρμόζουν πολιτικές, που επηρεάζουν το περιβάλλον. Υπάρχουν, επίσης, ορισμένοι οριζόντιοι μηχανισμοί συντονισμού σε περιβαλλοντικά θέματα. Κάθε περιφερειακή αρχή έχει μια διεύθυνση ανάπτυξης, περιβάλλοντος και υποδομών. Οι περιφέρειες μερικές φορές παράγουν στρατηγικές και σχέδια για βασικά περιβαλλοντικά ζητήματα. Είναι, επίσης, υπεύθυνες για την έκδοση αδειών για συγκεκριμένους τύπους δραστηριοτήτων και τη διασφάλιση της συμμόρφωσής τους με αυτές.

Οι πολίτες σε περίπτωση αμφισβήτησης αποφάσεων της δημόσιας διοίκησης μπορούν να προσφύγουν ενώπιον της αρμόδιας διοίκησης υπό συγκεκριμένους όρους και προϋποθέσεις. Μπορούν να προσφύγουν στην αρμόδια αρχή που εξέδωσε την πράξη και να ζητήσουν αποκατάσταση προκειμένου να αποκατασταθεί μια αδικία ή μια παράνομη κατάσταση. Με αυτήν την αίτηση, μπορούν να επικαλεστούν λόγους νομιμότητας της πράξης ή ουσιαστικούς λόγους. Η διοικητική προσφυγή απευθύνεται στη διοικητική αρχή που εξέδωσε την πράξη ή στην αρχή που είναι επικεφαλής αυτής που εξέδωσε την πράξη. Με αυτή ζητείται η ανάκληση ή τροποποίηση της διοικητικής πράξης.

Τύποι διοικητικών προσφυγών κατά διοικητικών αποφάσεων:

Αίτηση θεραπείας: υποβάλλεται στον ίδιο διοικητικό φορέα που εξέδωσε την πράξη. Αποκατάσταση αδικίας ή άρση παράνομης κατάστασης που προκαλείται από τη διοικητική πράξη. Η διοικητική αρχή, που λαμβάνει την προσφυγή, πρέπει να γνωστοποιήσει την απόφασή της στον ενδιαφερόμενο εντός τριάντα (30) ημερών. Εάν ο ενδιαφερόμενος ζητήσει την ακύρωση της διοικητικής πράξης, η απόφαση λαμβάνεται από την εποπτεύουσα (**ιεραρχικά ανώτερη**) αρχή (ιεραρχική προσφυγή). Εάν η πράξη είναι παράνομη, η υπηρεσία έχει υποχρέωση να την ανακαλέσει, εφόσον δεν έχει παρέλθει μεγάλο διάστημα από την έκδοσή της (η νομολογία έχει προσδιορίσει ως εύλογο χρόνο τα πέντε χρόνια). Άτομα των οποίων τα νόμιμα συμφέροντά τους θίγονται από μια ατομική διοικητική πράξη πρέπει να υποβάλουν αυτό το είδος διοικητικής προσφυγής. Η προσφυγή μπορεί να υποβληθεί στην αρχή που εξέδωσε την πράξη. Στόχος είναι η ανάκληση ή η τροποποίηση της πράξης. Για την υποβολή αυτού του είδους των προσφυγών δεν υπάρχει καθορισμένη προθεσμία.

Ειδική διοικητική προσφυγή: προβλέπεται από ειδική νομική διάταξη που καθορίζει ορισμένη προθεσμία εντός της οποίας πρέπει να ασκηθεί. Σύμφωνα με το άρθρο 227 του Ν. 3852/2010 σχετικά με τη λειτουργία των Τοπικών αρχών - Καλλικράτης (όπως τροποποιήθηκε από το 4555/2018 - Κλεισθένης), όποιος έχει έννομο συμφέρον μπορεί να αμφισβητήσει τις αποφάσεις των συλλογικών ή μονομελών οργάνων δήμων, περιφερειών, καθώς και οι ενώσεις τους, για λόγους νομιμότητας, ενώπιον του επόπτη τοπικής αυτοδιοίκησης, εντός περιόδου δεκαπέντε (15) ημερών από τη δημοσίευση της απόφασης ή την ανάρτηση της στο Διαδίκτυο ή από την κοινοποίηση της ή μετά την πλήρη γνώση της από αυτό. Ο αρμόδιος διοικητικός φορέας εξετάζει μόνο τη νομιμότητα της υπόθεσης (βλ. Σχετικές αποφάσεις του Συμβουλίου της Επικρατείας 3642/1999, 1669/2012, 1974/2016).

Ενδικοφανής προσφυγή: Αυτή η προσφυγή δεν εξετάζει μόνο τη νομιμότητα, αλλά και την ουσία της υπόθεσης. Προβλέπεται από ειδική νομική διάταξη, ασκείται ενώπιον του ίδιου διοικητικού φορέα που εξέδωσε την πράξη και κατατίθεται εντός ορισμένης προθεσμίας που καθορίζεται από το νόμο. Η απόφαση για την προσφυγή εκδίδεται από τη διοίκηση εντός προθεσμίας που ορίζεται από το νόμο ή άλλως εντός τριών μηνών (βλ. Σχετικές αποφάσεις του Συμβουλίου του Κράτους 1038/88, 1171/97, 4064/2012, 2829/2012, 4304/2010). Ένα παράδειγμα ενδικοφανούς προσφυγής είναι η προσφυγή του ιδιοκτήτη μιας παράνομης κατασκευής κατά της έκθεσης επιθεώρησης της Υπηρεσίας Δόμησης ενώπιον του ΣΥΠΟΘΑ (ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΚΩΝ ΘΕΜΑΤΩΝ & ΑΜΦΙΣΒΗΤΗΣΕΩΝ ΣΥ.ΠΟ.Θ. Α. Άρθρο 30 του Ν. 4030/2011 όπως τροποποιήθηκε).

Μια διοικητική προσφυγή αναστέλλει την προθεσμία για την κατάθεση της αίτησης ακύρωσης και την έφεση στο δικαστήριο, υπό την προϋπόθεση φυσικά ότι έχει κατατεθεί εντός της προθεσμίας. Μια ειδική διοικητική προσφυγή αναστέλλει επίσης την προθεσμία, υπό την προϋπόθεση ότι έχει κατατεθεί εντός της προθεσμίας που ορίζεται από τις ισχύουσες διατάξεις. Η υπόθεση μπορεί ουσιαστικά να ανοίξει εκ νέου. Η ειδική διοικητική προσφυγή ελέγχει μόνο τις νομικές πλημμέλειες της προσβαλλόμενης πράξης, ενώ οι πράξεις που εκδίδονται επί των ειδικών διοικητικών προσφυγών έχουν εκτελεστό χαρακτήρα.

Εάν προβλέπεται ενδικοφανής προσφυγή, η υποβολή της αποτελεί προϋπόθεση του παραδεκτού της αίτησης ακύρωσης ή της προσφυγής στα διοικητικά δικαστήρια επί διαφορών ουσίας. Η προσφυγή μπορεί να ασκηθεί μόνο κατά της πράξης που εκδόθηκε απευθείας εντός της προβλεπόμενης προθεσμίας ή, εάν δεν υπάρχει προθεσμία, εντός τριών μηνών από την υποβολή της. Η προσφυγή οδηγεί στην έκδοση νέας διοικητικής πράξης και οδηγεί σε νέα κρίση της υπόθεσης. Η προσφυγή θεωρείται ότι απορρίφθηκε μετά τη λήξη της καθορισμένης προθεσμίας, διαφορετικά μετά την πάροδο τριών μηνών (άρθρο 25 του Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας).

2) Πώς μπορεί κάποιος να προσφύγει κατά διοικητικής απόφασης για περιβαλλοντικό θέμα ενώπιον του δικαστηρίου; Πότε μπορεί κάποιος να αναμένει την οριστική απόφαση;

Η ελληνική νομοθεσία προβλέπει τα ακόλουθα ένδικα μέσα κατά της διοίκησης ενώπιον των διοικητικών δικαστηρίων:

Αίτηση ακύρωσης κατά πράξης ή παράλειψης της διοίκησης λόγω κατάχρησης εξουσίας ή παραβίασης του νόμου (Συμβούλιο της Επικρατείας ή κατ' εξαίρεση Εφετείο ή Πρωτοδικείο)

Προσφυγή κατά πράξης ή παράλειψης της διοίκησης ενώπιον του Διοικητικού Πρωτοδικείου ή κατ' εξαίρεση ενώπιον του Διοικητικού Εφετείου και του Συμβουλίου της Επικρατείας

Αγωγή κατά του Δημοσίου για βλάβη που προκαλείται από παράνομα διοικητικά όργανα κατά την άσκηση των καθηκόντων τους (Διοικητικό Πρωτοδικείο) ή σε περίπτωση διοικητικής σύμβασης ενώπιον του τριμελούς εφετείου σε πρώτο και τελευταίο επίπεδο

Αναγνωριστική αγωγή για την ύπαρξη ή απουσία χρηματικής αξίωσης

Ανακοπή κατά διοικητικής εκτέλεσης (Διοικητικό Πρωτοδικείο)

Αναστολή εκτέλεσης μιας διοικητικής πράξης υπό τον όρο ότι έχει ήδη κινηθεί ένα αίτημα ακύρωσης ή προσφυγή.

Ασφαλιστικά μέτρα.

Η έφεση επιτρέπεται μόνο επί πρωτόδικων αποφάσεων. Εάν ο εφεσιβάλλων ζει στην Ελλάδα, η προθεσμία για την έφεση είναι 30 ημέρες, αν όχι είναι 60 ημέρες. Η απόφαση του δικαστηρίου δεν μπορεί να εκτελεστεί μέχρι την ημερομηνία λήξης.

Σύμφωνα με το άρθρο 94 του Ελληνικού Συντάγματος, όπως ισχύει μετά την αναθεώρησή του το 2001, οι διοικητικές διαφορές εμπíπτουν μόνο στη δικαιοδοσία του Συμβουλίου της Επικρατείας και των Διοικητικών Δικαστηρίων, ενώ ο καταμερισμός αρμοδιοτήτων έχει ανατεθεί στον κοινό νομοθέτη, με την επιφύλαξη των εξουσιών του Ελεγκτικού Συνεδρίου. Το Συμβούλιο της Επικρατείας εκδικάζει υποθέσεις που το αφορούν:

- α) είτε απευθείας, υποβάλλοντας αίτηση ακύρωσης κατά εκτελεστικής διοικητικής πράξης από κάποιον που έχει έννομο συμφέρον, οπότε μπορεί είτε να ακυρώσει την πράξη είτε να απορρίψει την αίτηση ακύρωσης
- β) ή μετά από έφεση κατά απόφασης τακτικού διοικητικού δικαστηρίου (Διοικητικό Πρωτοδικείο ή Διοικητικό Εφετείο), στο οποίο ένας πολίτης έχει ασκήσει προσφυγή κατά διοικητικής πράξης ή άλλης πράξης του Κράτους.

Τα προσωρινά ασφαλιστικά μέτρα καθορίζονται σε ειδικές διαδικασίες και προβλέπονται μόνο όταν είναι απολύτως απαραίτητα για την προστασία των νόμιμων δικαιωμάτων ενός διαδίκου σε μια συγκεκριμένη περίπτωση. Μπορεί επίσης να ζητηθεί κατά τη διάρκεια της δίκης της υπόθεσης.

Στα Τακτικά Διοικητικά Δικαστήρια υπόκεινται:

I. Διοικητικές διαφορές ουσίας, η εκδίκαση των οποίων διέπεται από τις διατάξεις του Κώδικα Διοικητικής Δικονομίας,

II. Ακυρωτικές διαφορές, που διαβιβάζονται σε αυτά τα δικαστήρια από το νόμο από το Συμβούλιο της Επικρατείας, που σημαίνει ότι η αίτηση ακύρωσης υποβάλλεται στο Συμβούλιο της Επικρατείας εκτός από ορισμένες κατηγορίες υποθέσεων, τις οποίες ο νομοθέτης έχει αναθέσει στα Τακτικά Διοικητικά Δικαστήρια (τριμελές Διοικητικό Πρωτοδικείο, Πρωτοδικείο), ενώ το Συμβούλιο της Επικρατείας διατηρεί την αρμοδιότητα σε δεύτερο βαθμό. Οι περιβαλλοντικές διαφορές ακύρωσης εκδικάζονται από το [Συμβούλιο της Επικρατείας](#).

Η δικαιοδοσία του Ανώτατου Διοικητικού Δικαστηρίου (Συμβούλιο της Επικρατείας) αφορά κυρίως:

την ακύρωση εκτελεστών πράξεων διοικητικών αρχών για υπέρβαση εξουσίας ή παραβίαση του νόμου.

την ανατροπή των τελικών αποφάσεων των διοικητικών δικαστηρίων για υπέρβαση εξουσίας ή παραβίαση του νόμου.

τη δίκη διοικητικών διαφορών ουσίας, που κατατίθενται σ' αυτό, όπως προβλέπεται από το Σύνταγμα και τους νόμους.

την επεξεργασία όλων των διαταγμάτων γενικού ρυθμιστικού χαρακτήρα.

Η διοίκηση υποχρεούται να συμμορφωθεί με τις ακυρωτικές αποφάσεις του Ανώτατου Διοικητικού Δικαστηρίου.

3) Ύπαρξη ειδικών περιβαλλοντικών δικαστηρίων, κύριος ρόλος και αρμοδιότητα

Δεν υπάρχουν ειδικά δικαστήρια, που κρίνουν περιβαλλοντικά ζητήματα. Υπάρχει μόνο ένας εισαγγελέας υπεύθυνος για περιβαλλοντικά θέματα, αλλά έχει διοριστεί χωρίς περαιτέρω δομή ή υπηρεσία.

Μετά την έκδοση του νόμου 4042/12 σχετικά με την ποινική προστασία του περιβάλλοντος, δημιουργήθηκε ένα δίκτυο διοικητικών οργάνων, το οποίο, με τη συνδρομή του εισαγγελέα και επικουρούμενοι από την αστυνομία, εργάστηκε για τη μείωση του περιβαλλοντικού εγκλήματος. Ενδεικτικά, αναφέρεται ότι απλές περιπτώσεις που δεν απαιτούν εξειδικευμένες γνώσεις αντιμετωπίζονται συνήθως από γενικούς προ-ερευνητές. Το Τμήμα Προστασίας Περιβάλλοντος της Ελληνικής Αστυνομίας παίζει επίσης σημαντικό ρόλο. Οι πιο περίπλοκες υποθέσεις αντιμετωπίζονται από τους Επιθεωρητές Περιβάλλοντος είτε διενεργώντας έλεγχο για να διαπιστώσουν παραβάσεις, υποχρεώνοντας τον αρμόδιο Εισαγγελέα να διερευνήσει τυχόν ποινικά αδικήματα, είτε διενεργώντας προκαταρκτική έρευνα. Στην ίδια κατεύθυνση, η περιβαλλοντική επιθεώρηση έργων και δραστηριοτήτων της εδαφικής τους δικαιοδοσίας πραγματοποιείται από τους Σώματα Επιθεώρησης και Ελέγχου Περιβάλλοντος και Ποιότητας της αρμόδιας Περιφέρειας, καθώς και από τις αρμόδιες υπηρεσίες των Αποκεντρωμένων Διοικήσεων και Περιφερειών.

4) Προσφυγές κατά διοικητικών αποφάσεων για περιβαλλοντικά θέματα που εκδίδονται από αρμόδιες αρχές και προσφυγές κατά δικαστικών διαταγών και αποφάσεων (επίπεδα)

Δεν υπάρχουν ειδικοί τρόποι προσφυγής για περιβαλλοντικές υποθέσεις. Δεν υπάρχουν ειδικές δικαστικές διαδικασίες για περιβαλλοντικά θέματα.

Ιεραρχική προσφυγή θεωρείται η προσφυγή σε ανώτερο διοικητικό όργανο κατά διοικητικής απόφασης. Αυτή η προσφυγή μπορεί να ασκηθεί ενώπιον της επικεφαλής Διοικητικής Αρχής που εξέδωσε την πράξη. Η Αρχή μπορεί να είναι ο Υπουργός Περιβάλλοντος για περιβαλλοντικές υποθέσεις και το αίτημα της προσφυγής είναι η ακύρωση της διοικητικής πράξης. Η υποβολή ιεραρχικής προσφυγής διακόπτει την προθεσμία της δικαστικής προσφυγής, εάν ασκηθεί εντός 60 ημερών. Μετά τη λήξη των 30 ημερών από την απόφαση, ορίζεται μια νέα χρονική περίοδος (60 ημέρες) για την υποβολή προσφυγής στα διοικητικά δικαστήρια.

Τα αστικά δικαστήρια εξετάζουν και αναγνωρίζουν το δικαίωμα στο περιβάλλον. Η προσφυγή στα αστικά δικαστήρια αποσκοπεί στη διαφύλαξη του χώρου διαβίωσης του πληγέντος ατόμου και των αγαθών από τις επιβλαβείς επιπτώσεις στο περιβάλλον.

Στο πλαίσιο του δημοσίου δικαίου, μπορεί να υποβληθεί αίτηση ακύρωσης ενώπιον του Συμβουλίου της Επικρατείας ή ενώπιον των διοικητικών δικαστηρίων για την ακύρωση μιας διοικητικής πράξης. Μετά από αυτό, μπορεί να υποβληθεί αίτημα αναστολής ζητώντας την αναστολή εκτέλεσης της προσβεβλημένης διοικητικής πράξης.

Η έφεση επιτρέπεται μόνο για πρωτόδικες αποφάσεις. Εάν ο εφεσιβάλλων ζει στην Ελλάδα, η προθεσμία για την έφεση είναι 30 ημέρες, αν όχι είναι 60 ημέρες.

Τα ασφαλιστικά μέτρα προβλέπονται μόνο όταν είναι απολύτως απαραίτητο για την προστασία των νόμιμων δικαιωμάτων ενός μέρους σε μια συγκεκριμένη περίπτωση. Μπορεί επίσης να ζητηθούν κατά τη διάρκεια της δίκης και να διαταχθούν από πρωτοβάθμια δικαστήρια. Η απόφαση είναι προσωρινή και δεν επηρεάζει την κύρια υπόθεση.

Η αίτηση ακύρωσης υποβάλλεται στο Συμβούλιο της Επικρατείας, εκτός από ορισμένες κατηγορίες υποθέσεων τις οποίες ο νομοθέτης έχει αναθέσει στα Τακτικά Διοικητικά Δικαστήρια (τριμελές Διοικητικό Πρωτοδικείο, Πρωτοδικείο), ενώ το Συμβούλιο της Επικρατείας διατηρεί την αρμοδιότητα σε δεύτερο βαθμό.

Τα διοικητικά δικαστήρια έχουν μόνο δικαιώματα ακύρωσης κατά διοικητικών αποφάσεων. Το δικαστήριο μπορεί να ακυρώσει την πράξη και να επιστρέψει την υπόθεση στη διοίκηση προκειμένου να επιτύχει τη συμμόρφωσή της. Ωστόσο, το δικαστήριο έχει τη δυνατότητα να ερμηνεύσει το νόμο με δεσμευτική ισχύ.

5) Έκτακτοι τρόποι άσκησης προσφυγής. Κανόνες στον τομέα του περιβάλλοντος. Κανόνες για την υποβολή αίτησης έκδοσης προδικαστικής απόφασης

Όταν ένα δικαστήριο είναι αβέβαιο ως προς την ερμηνεία ή το κύρος μιας πράξης που εκδόθηκε από την Ευρωπαϊκή Ένωση, θα παραπέμψει το ζήτημα στο Ευρωπαϊκό Δικαστήριο για να ζητήσει την έκδοση προδικαστικής απόφασης σύμφωνα με το άρθρο 267 ΣΛΕΕ (Συνθήκη Λειτουργίας της Ευρωπαϊκής Ένωσης). Μετά την απόφαση του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου σχετικά με την ερμηνεία ή το κύρος των εν λόγω διατάξεων, το εθνικό δικαστήριο θα συνεχίσει

τη δική του διαδικασία. Μολονότι το εθνικό δικαστήριο διατηρεί τη δικαιοδοσία να λαμβάνει προσωρινά μέτρα, ιδίως όταν το προδικαστικό ερώτημα αφορά στο κύρος μιας πράξης, η αίτηση για την έκδοση προδικαστικής απόφασης συνεπάγεται την αναστολή της εθνικής διαδικασίας εν αναμονή απόφασης του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου.

6) Υπάρχουν εξωδικαστικές λύσεις στον τομέα του περιβάλλοντος όσον αφορά την επίλυση διαφορών (διαμεσολάβηση κ.λπ.);

7) Πώς μπορούν να βοηθήσουν άλλοι φορείς [Διαμεσολαβητής (κατά περίπτωση), εισαγγελία];

Ο [Ε¹](#) Έλληνας Συνήγορος του Πολίτη διαμεσολαβεί μεταξύ της δημόσιας διοίκησης και των πολιτών προκειμένου να βοηθήσει τους πολίτες να ασκήσουν τα δικαιώματά τους αποτελεσματικά. Ο Κύκλος Ποιότητας Ζωής ασχολείται με παραβιάσεις της περιβαλλοντικής και πολεοδομικής νομοθεσίας, που επηρεάζουν το φυσικό και πολιτιστικό περιβάλλον και τη δημόσια υγεία, στους ακόλουθους τομείς: Παράνομες παρεμβάσεις σε περιβαλλοντικά προστατευόμενες περιοχές, αδειοδότηση και λειτουργία βιομηχανιών, αδειοδότηση και λειτουργία καταστημάτων υγειονομικού ενδιαφέροντος, προστασία δασικών και παράκτιων περιοχών, κατασκευή και λειτουργία έργων υποδομής, αυθαίρετες κατασκευές, εγκατάσταση και λειτουργία σταθμών κινητής τηλεφωνίας, πρόσβαση σε περιβαλλοντικές πληροφορίες, καθυστερήσεις στην αποζημίωση απαλλοτριωμένων ιδιωτικών εκτάσεων, προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς και των αρχαιολογικών χώρων.

Όταν οι ενέργειες ή οι παραλείψεις της δημόσιας διοίκησης παραβιάζουν τα δικαιώματα ενός ατόμου ή βλάπτουν τα νόμιμα συμφέροντά του, το άτομο μπορεί να υποβάλει αναφορά στο Συνήγορο του Πολίτη. Πριν την υποβολή της αναφοράς, οι αιτούντες θα πρέπει πρώτα να έχουν απευθυνθεί στην εμπλεκόμενη αρμόδια δημόσια υπηρεσία ζητώντας επανόρθωση. Μετά την ολοκλήρωση της έρευνας, εάν απαιτείται από τη φύση της υπόθεσης, ο Συνήγορος συντάσσει σχετικό πόρισμα με τα ευρήματα, το οποίο κοινοποιείται στον αρμόδιο Υπουργό και τις αρμόδιες αρχές και διαμεσολαβεί με κάθε πρόσφορο τρόπο για την επίλυση του προβλήματος του πολίτη.

Ως διαμεσολαβητής, ο Έλληνας Συνήγορος υποβάλλει συστάσεις και προτάσεις στη δημόσια διοίκηση. Ο Συνήγορος του Πολίτη δεν επιβάλλει κυρώσεις ή ακυρώνει παράνομες πράξεις της δημόσιας διοίκησης.

Ο Συνήγορος του Πολίτη μπορεί να προχωρήσει αυτεπαγγέλτως στη διερεύνηση υποθέσεων που προκάλεσαν ιδιαίτερο δημόσιο ενδιαφέρον (όπως οι [κατολισθήσεις στα ανθρακωρυχεία στο Αμύνταιο Κοζάνης](#)). Η απόφαση του Συνηγόρου ορίζει την υπό εξέταση υπόθεση, καθώς και τους λόγους που οδήγησαν σε αυτήν την απόφαση. Η απόφαση μπορεί, επίσης, να περιλαμβάνει χρονοδιάγραμμα της έρευνας. Η απόφαση αυτή κοινοποιείται στις εμπλεκόμενες υπηρεσίες και δημοσιεύεται σε μία τουλάχιστον καθημερινή εφημερίδα. Ο Συνήγορος, εάν το κρίνει απαραίτητο, μπορεί να δημοσιοποιήσει τη σχετική απόφαση. Μετά την ολοκλήρωση της έρευνας, τα σχετικά ευρήματα και οι συστάσεις του Συνηγόρου δημοσιοποιούνται με κάθε δυνατό μέσο.

Τα ποινικά αδικήματα που σχετίζονται με επιθέσεις στο περιβάλλον συνήθως διώκονται αυτεπαγγέλτως από τον αρμόδιο εισαγγελέα. Οι πολίτες μπορούν να απευθυνθούν στις αρχές για να σταματήσουν τη διάπραξη ενός τέτοιου αδικήματος, υποβάλλοντας καταγγελία στον αρμόδιο εισαγγελέα ή αστυνομία.

Ο Έλληνας Συνήγορος διερευνά ατομικές διοικητικές ενέργειες ή παραλείψεις ή υλικές ενέργειες που έχουν αναληφθεί από κυβερνητικές υπηρεσίες ή δημόσιες υπηρεσίες που παραβιάζουν τα προσωπικά δικαιώματα ή παραβιάζουν τα νόμιμα συμφέροντα ατόμων ή νομικών προσώπων.

Πριν την αναφορά στο Συνήγορο, ο καταγγέλλων πρέπει πρώτα να έρθει σε επαφή με τη δημόσια υπηρεσία που εμπλέκεται στην υπόθεσή του. Μόνο εάν το πρόβλημα δεν επιλυθεί από την οικεία υπηρεσία ή δεν λάβει απάντηση, μπορεί να υποβάλλει αναφορά στο Συνήγορο του Πολίτη.

Ένας άλλος φορέας, οι Επιθεωρητές-Ελεγκτές Δημόσιας Διοίκησης, ασχολούνται με επιθεωρήσεις, ελέγχους και έρευνες. Το κύριο καθήκον τους περιλαμβάνει προκαταρκτικούς ελέγχους ή έρευνες μετά από αίτημα του εισαγγελέα. Η διαδικασία ελέγχου ενεργοποιείται με εντολή του Ειδικού Γραμματέα αυτεπαγγέλτως ή κατόπιν εντολής του Υπουργού ή του Γενικού Γραμματέα της Περιφέρειας. Μπορεί επίσης να ζητηθούν έρευνες από τον Γενικό Επιθεωρητή Δημόσιας Διοίκησης, τον Συνήγορο του Πολίτη ή τον επικεφαλής μιας Ανεξάρτητης Διοικητικής Αρχής.

1.4. Πώς μπορεί κάποιος να προσφύγει στο δικαστήριο;

1) Ποιος μπορεί να προσφύγει κατά διοικητικής απόφασης για περιβαλλοντικό θέμα (η σημασία της έννοιας του ενδιαφερόμενου κοινού και των ΜΚΟ);

Το άρθρο 24 του Συντάγματος (μετά τη συνταγματική αναθεώρηση του 2001) υπογραμμίζει ότι «η προστασία του φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος αποτελεί υποχρέωση του κράτους και δικαίωμα όλων». Αυτό σημαίνει ότι όλοι ή μια ομάδα ανθρώπων μαζί ή μια ΜΚΟ (Μη Κυβερνητική Οργάνωση) έχουν το δικαίωμα να προσφύγουν ενώπιον των δικαστηρίων προκειμένου να προστατεύσουν το περιβάλλον, εφόσον έχουν έννομο συμφέρον σχετικά με την υπόθεσή τους.

2) Υπάρχουν διαφορετικοί κανόνες που εφαρμόζονται ανά τομέα νομοθεσίας [διατήρηση της φύσης, διαχείριση των υδάτων, απόβλητα, εκτίμηση περιβαλλοντικών επιπτώσεων (ΕΠΕ), ΟΠΕΡ / οδηγία για τις βιομηχανικές εκπομπές, κ.λπ.];

Δεν υπάρχουν διαφορετικοί κανόνες που να εφαρμόζονται στην τομεακή νομοθεσία ή στις διαδικασίες για κανέναν από τους ενδιαφερόμενους.

3) Κανόνες για την νομιμοποίηση που ισχύουν για τις ΜΚΟ και τους ιδιώτες (σε διοικητικές διαδικασίες και σε δικαστικό επίπεδο, για οργανώσεις με νομική προσωπικότητα, ad hoc ομάδες εκπροσώπων του κοινού, νομιμοποίηση για τις αλλοδαπές ΜΚΟ κ.λπ.)

Διοικητική διαδικασία: Κάθε άτομο σε περίπτωση διαφωνίας με τις διοικητικές αποφάσεις μπορεί να προσφύγει και να υποβάλει αίτηση θεραπείας ή ειδική διοικητική προσφυγή.

Οι ΜΚΟ μπορούν να προσφύγουν ενώπιον των διοικητικών αρχών.

Εταιρείες, ενώσεις, συνδικάτα και ομάδες και οντότητες που επηρεάζονται μπορούν επίσης να προσφύγουν.

Ad hoc ομάδες μπορούν επίσης να προσφύγουν ενώπιον των διοικητικών αρχών.

Σύμφωνα με το νόμο 3422/2005 (* Κύρωση της Σύμβασης του Άαρχους), ξένες ΜΚΟ μπορούν να υποβάλουν αίτημα για περιβαλλοντικές πληροφορίες.

Δικαστική διαδικασία:

Διοικητική: κάθε πρόσωπο που έχει, έναντι του κράτους ή άλλης δημόσιας υπηρεσίας, χρηματική αξίωση από έννομη σχέση δημοσίου δικαίου (άρθρο 71 Κώδικας Διοικητικής Δικονομίας-ΚΔΔ).

Η αξίωση μπορεί να έχει οποιαδήποτε μορφή (άμεση, αντισταθμιστική, αδικαιολόγητος πλουτισμός), που μπορεί να ασκηθεί κατά του Κράτους με σκοπό την ικανοποίηση χρηματικής αξίωσης από μια σχέση δημοσίου δικαίου. Μια χρηματική απαίτηση ενός ατόμου εναντίον του κράτους λόγω παράβασης, παράλειψης δράσης, κακοδιοίκησης, επιζήμιας δράσης της διοίκησης, μονομερούς αλλαγής των όρων μιας διοικητικής σύμβασης ή απροσδόκητης αλλαγής συνθηκών μπορεί να ικανοποιηθεί δια προσφυγής στη διοικητική δικαιοσύνη.

Αστική: Όποιος έχει την ικανότητα να είναι υποκείμενο δικαιωμάτων και υποχρεώσεων έχει και ικανότητα διαδίκου (άρθρο 62 Κώδικας Πολιτικής Δικονομίας ΚΠολΔ)

Ποινική: Αγωγή αποζημίωσης και αποκατάστασης και αποζημίωση για ηθική βλάβη ή ψυχική οδύνη μπορεί να κριθεί από την ποινική δικαιοσύνη μετά από προσφυγή των δικαιούχων σύμφωνα με τις διατάξεις του Αστικού Κώδικα. Σύμφωνα με το νέο Ποινικό Κώδικα (ν. 4637/19, άρθρο 588 παρ. 1), η αστική αγωγή επιτρέπεται μόνο για την υποστήριξη της κατηγορίας και όχι για χρηματική ικανοποίηση λόγω ηθικής βλάβης.

Το Ελληνικό Σύνταγμα, μετά την αναθεώρησή του το 2001, χορηγεί στις ΜΚΟ ικανότητα διαδίκου σε περιβαλλοντικές υποθέσεις.

Όσον αφορά στις ΜΚΟ, στις περισσότερες περιπτώσεις, τα ελληνικά δικαστήρια έκριναν ότι η προστασία του περιβάλλοντος πρέπει γενικά να περιγράφεται στους καταστατικούς σκοπούς της οργάνωσης χωρίς να είναι ο μόνος ή ο κυρίαρχος.

Εταιρείες, ενώσεις, συνδικάτα, ομάδες και οντότητες που θίγονται, ή που έχουν τη νομική ικανότητα να υπερασπιστούν τα νόμιμα συλλογικά δικαιώματα και συμφέροντα τους, έχουν ικανότητα διαδίκου.

Ποινική δικαστική διαδικασία:

Κάθε νομικό πρόσωπο έχει ικανότητα διαδίκου δεδομένου ότι η πράξη είναι δημόσια. Τα νομικά πρόσωπα μπορούν να παρέμβουν ως ιδιώτες με τη στενή έννοια του όρου.

Οι ενώσεις που επιδιώκουν έναν σκοπό χωρίς να είναι συνδικάτα και εταιρείες που δεν έχουν νομική προσωπικότητα, μπορεί να είναι διάδικοι (άρθρο 62.2 ΚΠολΔ).

Αξίζει να σημειωθεί ότι σύμφωνα με την παρ. 7 του άρθρου 28 του ν. 1650/1986 σε περιπτώσεις εγκλημάτων (περιβαλλοντική ρύπανση) ως πολιτικός ενάγων μπορεί να παρίσταται το Δημόσιο, καθώς και οι Οργανισμοί Τοπικής Αυτοδιοίκησης στην περιφέρεια των οποίων τελέσθηκε το έγκλημα, το Τεχνικό Επιμελητήριο της Ελλάδος, το Γεωτεχνικό Επιμελητήριο της Ελλάδος, πανεπιστήμια, άλλοι επιστημονικοί φορείς, δικηγορικοί σύλλογοι, φορείς διαχείρισης προστατευόμενων περιοχών, μη κυβερνητικές οργανώσεις και φυσικά πρόσωπα, ανεξάρτητα αν έχουν υποστεί περιουσιακή ζημία, προς υποστήριξη της κατηγορίας και μόνο και με αίτημα ιδίως την αποκατάσταση των πραγμάτων, στο μέτρο που είναι δυνατή.

4) Ποιοι είναι οι κανόνες για τη μετάφραση και τη διερμηνεία σε περίπτωση που εμπλέκονται αλλοδαποί διάδικοι;

Σύμφωνα με το νόμο όλοι οι αλλοδαποί είναι ίσοι ενώπιον του νόμου. Δεν επιτρέπονται άλλες γλώσσες στις δικαστικές διαδικασίες. Η ελληνική είναι η επίσημη γλώσσα. Οι αλλοδαποί πρέπει να έχουν μεταφραστή που δεν πληρώνεται από το κράτος, εκτός εάν ο κατηγορούμενος δικαιούται νομικής συνδρομής. Υπάρχει μια ακόμη περίπτωση όπου ο μεταφραστής πληρώνεται από το κράτος: όταν το δικαστήριο διορίζει αυτεπαγγέλτως μεταφραστή. Εάν ένας μάρτυρας, πραγματογνώμονας ή κάποιος από τους συμμετέχοντες ή οι νόμιμοι εκπρόσωποί τους ή ο κατηγορούμενος δεν μιλά την ελληνική γλώσσα, προσλαμβάνεται διερμηνέας. Οι διερμηνείς διορίζονται από τον δικαστή ή από τον Πρόεδρο του δικαστηρίου.

1.5. Αποδεικτικά στοιχεία και συμμετοχή πραγματογνωμόνων στις διαδικασίες

Επισκόπηση των ειδικών κανόνων για διοικητικές αποφάσεις για περιβαλλοντικά θέματα, έλεγχος του δικαστή, πρόσκληση πραγματογνώμονα για συμμετοχή στη διαδικασία κ.λπ.

1) Αξιολόγηση των αποδεικτικών στοιχείων – υπάρχουν όρια στην απόκτηση ή την αξιολόγηση αποδεικτικών στοιχείων, μπορεί το δικαστήριο να ζητήσει αυτεπαγγέλτως αποδεικτικά στοιχεία;

Στην Ελλάδα, δεν υπάρχουν ειδικοί κανόνες για την υποβολή αποδεικτικών στοιχείων σε δικαστικές υποθέσεις σε περιβαλλοντικά θέματα. Ισχύουν οι γενικοί δικονομικοί διαδικαστικοί κανόνες.

2) Πώς μπορεί κάποιος να καταθέσει νέα αποδεικτικά στοιχεία;

Τα μέρη μπορούν να παρουσιάσουν νέα στοιχεία. Το δικαστήριο ενεργεί μόνο κατόπιν αιτήσεως ενός διαδίκου και αποφασίζει βάσει των πραγματικών ισχυρισμών που διατυπώνονται και αποδεικνύονται από τους διαδίκους και των αιτήσεων που υποβάλλουν. Ωστόσο, το δικαστήριο μπορεί αυτεπαγγέλτως να διατάξει την υποβολή αποδεικτικών στοιχείων που επιτρέπονται από το νόμο, ακόμη και αν δεν έχουν προσκομιστεί από διάδικο. Μετά τη συγκέντρωση αποδεικτικών στοιχείων, το δικαστήριο αποφασίζει για την ουσία της υπόθεσης, εκτός εάν διαπιστώσει ότι τα αποδεικτικά στοιχεία ήταν ανεπαρκή, οπότε μπορεί να διατάξει νέα πρόσθετα αποδεικτικά στοιχεία. Εάν το δικαστήριο διαπιστώσει ότι τα υπάρχοντα αποδεικτικά στοιχεία είναι επαρκή ή εάν ο διάδικος δεν κατάφερε να τα υποβάλλει εντός της νόμιμης προθεσμίας, το δικαστήριο μπορεί να απορρίψει την αίτηση αποδείξεως ενός διαδίκου.

3) Πώς μπορεί κάποιος να λάβει πραγματογνωμοσύνη στο πλαίσιο των διαδικασιών; Δημοσιοποιημένοι κατάλογοι και μητρώα πραγματογνωμόνων

Ο καθένας μπορεί να ζητήσει τη γνώμη πραγματογνωμόνων. Το δικαστήριο μπορεί επίσης να ζητήσει τη γνώμη πραγματογνωμόνων εάν κρίνει ότι υπάρχουν ζητήματα για την κατανόηση των οποίων απαιτείται πραγματογνωμοσύνη. Το δικαστήριο μπορεί να διορίσει έναν πραγματογνώμονα εάν ζητηθεί από οποιονδήποτε από τους διαδίκους και θεωρεί ότι απαιτείται ειδική γνώση της επιστήμης ή της τέχνης (άρθρο 368 ΚΠολΔ).

Μια από τις πιο γνωστές λίστες πραγματογνωμόνων είναι αυτή του [Τεχνικού Επιμελητηρίου Ελλάδας](#).

Τα Σώματα Επιθεώρησης Βορείου και Νοτίου Ελλάδος μπορούν επίσης να θεωρηθούν ως πραγματογνώμονες. Η προκαταρκτική εξέταση και η προανάκριση των εγκλημάτων, που προβλέπονται στο άρθρο 28 του ν. 1650/1986, ενεργείται και από τους Επιθεωρητές Περιβάλλοντος, συνεπικουρούμενοι, εφόσον χρειαστεί και μετά από πρόσκληση τους, από τους κατά περίπτωση αρμόδιους γενικούς ή ειδικούς προανακριτικούς υπαλλήλους, πάντοτε υπό τη διεύθυνση και την εποπτεία του Εισαγγελέα Πλημμελειοδικών, στην περιφέρεια του οποίου βρίσκεται ο τόπος τέλεσης. Οι Επιθεωρητές Περιβάλλοντος έχουν αρμοδιότητα για όλη τη χώρα.

Σύμφωνα με την Εγκύκλιο του Εισαγγελέα ΑΠ 8/2013: Οι απλές υποθέσεις που δεν χρήζουν εξειδικευμένων γνώσεων για τη διερεύνηση τους, πρέπει να αντιμετωπίζονται και να διεκπεραιώνονται εξ' ολοκλήρου από γενικούς προανακριτικούς υπαλλήλους, ενδεχομένως με την αρωγή και την καθοδήγηση της Ειδικής Υπηρεσίας Επιθεωρητών Περιβάλλοντος (ΕΥΕΠ - ήδη Σώματα Επιθεώρησης), εφόσον κριθεί απαραίτητο. Σημαντικό ρόλο και βάρος θα μπορούσε να αναλάβει το Τμήμα Περιβαλλοντικής Προστασίας της Ελληνικής Αστυνομίας που συστάθηκε με το άρθρο 16 παρ. γ του ΠΔ 42/2011. Οι πιο σύνθετες υποθέσεις που αφορούν σε μεγάλης σοβαρότητας ή έκτασης περιβαλλοντικά προβλήματα και χρήζουν εξειδικευμένων γνώσεων για τη διερεύνηση τους, πρέπει να αποστέλλονται στην ΕΥΕΠ, είτε α) με το αίτημα της διερεύνησης μέσω ελέγχου, δεδομένου ότι εφόσον από τον έλεγχο βεβαιωθούν παραβάσεις, ενημερώνεται υποχρεωτικά ο οικείος Εισαγγελέας για τη διερεύνηση τυχόν αξιόποινων πράξεων, είτε β) με το αίτημα της διενέργειας προκαταρκτικής εξέτασης.

3.1) Η πραγματογνωμοσύνη είναι δεσμευτική για τους δικαστές, υπάρχει επίπεδο διακριτικής ευχέρειας;

Οι πραγματογνώμονες ασκούν δημόσια καθήκοντα στο πλαίσιο της πραγματογνωμοσύνης τους. Αυτό έχει πρακτική σημασία ως προς την αποδεικτική ισχύ των δημόσιων εγγράφων (άρθρα 438, 440 ΚΠολΔ) σε σύγκριση με τις απόψεις των πραγματογνωμόνων που αξιολογούνται ελεύθερα από τον δικαστή (άρθρο 387).

Η γνώμη των πραγματογνωμόνων δεν αποτελεί αποδεικτικό στοιχείο, αλλά αποτελεί βοήθεια για τον δικαστή.

Όπως κρίθηκε (νομολογία), η γνώμη των πραγματογνωμόνων, ακόμη και αν είναι υποχρεωτική, αξιολογείται ελεύθερα από το δικαστήριο, δεν έχει αυξημένη εξουσία έναντι άλλων αποδεικτικών στοιχείων που να υποχρεώνουν το δικαστήριο να δεχθεί τα συνεπαγόμενα αποδεικτικά στοιχεία. Το δικαστήριο μπορεί να εκδώσει καταδικαστική απόφαση ενάντια στην πραγματογνωμοσύνη και η σχετική δικαστική απόφαση αναφορικά με την αξιολόγηση της πραγματογνωμοσύνης δεν απαιτεί αιτιολόγηση, καθώς δεν έχει ειδική αποδεικτική ισχύ σε σύγκριση με τα άλλα αποδεικτικά μέσα (απόφαση 1020/2014 ΑΡ Αρειος Πάγος).

Όσον αφορά στη δεσμευτικότητα της πραγματογνωμοσύνης για τα ποινικά δικαστήρια, πρέπει να σημειωθεί ότι κατά πάγια νομολογία (ενδεικτικά ΑΠ 740 /2012, ΑΠ 1637/2010) γίνεται δεκτό ότι η γνωμοδότηση των πραγματογνωμόνων δεν είναι δεσμευτική για τη δικαστική κρίση, πλην όμως όταν το δικαστήριο δεν συμφωνεί με το πόρισμα των πραγματογνωμόνων «πρέπει να αιτιολογήσει την αντίθετη πεποίθησή του, στηριζόμενο σε αποδεδειγμένα πραγματικά περιστατικά, που αποκλείουν εκείνα τα οποία οι πραγματογνώμονες θέτουν ως βάση της γνώμης τους».

3.2) Κανόνες για τους πραγματογνώμονες που καλούνται από το δικαστήριο

Ένας κατάλογος πραγματογνωμόνων τηρείται σε κάθε δικαστήριο. Διατάγματα που εκδίδονται με πρόταση του Υπουργού Δικαιοσύνης καθορίζουν τον τρόπο σύνταξης και τήρησης των καταλόγων (άρθρο 371 ΚΠολΔ). Το δικαστήριο ορίζει τους πραγματογνώμονες από τον κατάλογο των πραγματογνωμόνων, αλλά εάν δεν υπάρχει κατάλογος ή εάν το δικαστήριο το κρίνει σκόπιμο, διορίζει αυτούς τους πραγματογνώμονες που κρίνει κατάλληλους για την υπόθεση (άρθρο 372 ΚΠολΔ).

Όσοι α) καταδικάστηκαν για κακούρηγμα ή πλημμέλημα και στερήθηκαν τα πολιτικά τους δικαιώματα κατά τα άρθρα 59 έως 63 του Ποινικού Κώδικα, καθώς και όσοι παραπέμφθηκαν με βούλευμα για τέτοιες πράξεις, β) όσοι στερήθηκαν την άδεια να ασκούν το επάγγελμά τους για όσο καιρό διαρκεί αυτή η στέρηση, 3) όσοι έχουν στερηθεί το δικαίωμα να διαθέτουν ελεύθερα την περιουσία τους, δεν μπορούν να εγγραφούν στον κατάλογο των πραγματογνωμόνων ούτε να διοριστούν ως πραγματογνώμονες (άρθρο 373 ΚΠολΔ).

Εκείνοι που περιλαμβάνονται στον κατάλογο των πραγματογνωμόνων, καθώς και εκείνοι που ασκούν νόμιμα επάγγελμα στον κύκλο του οποίου περιλαμβάνεται το πεδίο της πραγματογνωμοσύνης, οφείλουν να εκτελέσουν τα καθήκοντα που τους αναθέτει η απόφαση, όσοι δεν ανήκουν σ' αυτές τις κατηγορίες μπορούν να αποποιηθούν το διορισμό τους, εφόσον δεν δήλωσαν πως τον δέχονται ή δεν έδωσαν το νόμιμο όρκο (άρθρο 374 ΚΠολΔ). Όσον αφορά στο ρόλο των πραγματογνωμόνων στην ποινική διαδικασία, το άρθρο 185 Κώδικα Ποινικής Δικονομίας (ΚΠΔ) ορίζει τη μέθοδο κατάρτισης πίνακα πραγματογνωμόνων, ενώ το άρθρο 360 ΚΠΔ αναφέρεται στην ανάγνωση των εκθέσεων των πραγματογνωμόνων και τη δυνατότητα κλήτευσής τους στο δικαστήριο, που αξιοποιείται ιδιαίτερα συχνά στη δικαστηριακή πρακτική. Είναι ιδιαίτερα σύννηθες στην πρακτική των ποινικών δικαστηρίων να κλητεύονται ως μάρτυρες στο ακροατήριο οι ειδικοί σε θέματα περιβάλλοντος υπάλληλοι των Τμημάτων Περιβάλλοντος των Περιφερειών, οι εκθέσεις των οποίων συχνά κοινοποιούνται στις Εισαγγελίες για τη διερεύνηση των περιβαλλοντικών εγκλημάτων και διαβάζονται από το ποινικό δικαστήριο ως έγγραφα (άρθρο 362 ΚΠΔ).

3.3) Κανόνες για τους πραγματογνώμονες που καλούνται από τους διαδίκους

Τα μέρη μπορούν να λαμβάνουν γνώμες πραγματογνωμόνων κατά τη διαδικασία, εάν αναζητήσουν πραγματογνώμονες από εξειδικευμένα γραφεία και τους πληρώσουν.

3.4) Ποια είναι τα διαδικαστικά έξοδα που πρέπει να καταβάλλονται, μεταξύ άλλων όσον αφορά τις πραγματογνωμοσύνες και την κατάθεση πραγματογνωμόνα;

Το κόστος των πραγματογνωμόνων εξαρτάται από την υπόθεση και την ειδικευση που μπορεί κάποιος να χρειαστεί. Για πιο περίπλοκες περιπτώσεις μπορεί να κυμανθεί από 10000-30000 ευρώ. Για λιγότερο δύσκολες περιπτώσεις, το κόστος είναι χαμηλότερο.

1.6. Νομικά επαγγέλματα και πιθανοί φορείς, συμμετέχοντες στις διαδικασίες

1) Ο (υποχρεωτικός) ρόλος των δικηγόρων. Τρόπος επικοινωνίας μαζί τους (δημόσια προσβάσιμος ηλεκτρονικός σύνδεσμος προς το μητρώο ή τον ιστότοπο του δικηγορικού συλλόγου). Δικηγόροι που ειδικεύονται σε περιβαλλοντικά θέματα

Σύμφωνα με τον Νόμο 4194/2013 (Κώδικας Δικηγόρων), ο ρόλος του δικηγόρου αποτελεί ακρογωνιαίο λίθο του κράτους δικαίου. Ο ρόλος του είναι η εκπροσώπηση και η υπεράσπιση του πελάτη του σε οποιοδήποτε δικαστήριο, αρχή ή υπηρεσία ή εξωδικαστικό θεσμό, παρέχοντας νομικές συμβουλές και υπηρεσίες. Ο ρόλος του δικηγόρου, που προσλαμβάνεται από ένα άτομο ή μια εταιρεία ή από το κράτος είναι να είναι ο έμπιστος σύμβουλος και εκπρόσωπος του πελάτη, ο επαγγελματίας που εκτιμάται από άλλους και ο απαραίτητος συμμετέχων στη δικαίη απονομή της δικαιοσύνης. Ο δικηγόρος, ο οποίος υπηρετεί πιστά τα συμφέροντα του πελάτη του και προστατεύει τα δικαιώματά του, ανταποκρίνεται επίσης στα καθήκοντα των δικηγόρων στην κοινωνία, δηλαδή την πρόληψη και την αποφυγή συγκρούσεων, για να διασφαλίσει ότι οι συγκρούσεις επιλύονται σύμφωνα με τις αναγνωρισμένες αρχές του αστικού, δημοσίου ή ποινικού δικαίου και λαμβάνοντας πλήρως υπόψη τα δικαιώματα και τα συμφέροντα, την ανάπτυξη του δικαίου και την υπεράσπιση της ελευθερίας, της δικαιοσύνης και του κράτους δικαίου.

Οι δικηγόροι αποτελούν μέρος του δικαστικού συστήματος. Στις διοικητικές διαδικασίες, η παρουσία δικηγόρου δεν είναι υποχρεωτική. Η παράσταση δικηγόρου είναι υποχρεωτική στις υποθέσεις ενώπιον των ανώτατων δικαστηρίων, αλλά όχι σε ορισμένα δικαστήρια κατώτερου βαθμού, δηλαδή στα δικαστήρια για ποινικά αδικήματα μικρής κλίμακας. Στην ποινική διαδικασία, ο νομικός σύμβουλος είναι υποχρεωτικός για τον κατηγορούμενο.

Ωστόσο, οι περισσότερες από τις περιβαλλοντικές υποθέσεις διεξάγονται με τη βοήθεια δικηγόρου, επειδή οι περιβαλλοντικές διαδικασίες είναι τόσο περίπλοκες, που οι άνθρωποι δεν μπορούν να αντιληφθούν όλες τις νομικές συνέπειες. Οι εξειδικευμένοι δικηγόροι περιβάλλοντος παρέχουν συμβουλές σε όλα τα στάδια της διαδικασίας. Ο Κύκλος Ποιότητας Ζωής του Έλληνα Συνηγόρου του Πολίτη παίζει επίσης πολύ σημαντικό συμβουλευτικό και διερευνητικό ρόλο σε κρίσιμες περιβαλλοντικές υποθέσεις.

Οι Δικηγορικοί Σύλλογοι εγγυώνται την επιβολή του Κώδικα και μπορούν να επιβάλλουν πειθαρχικές κυρώσεις.

1.1 Υπάρχει δυνατότητα παροχής δωρεάν συνδρομής;

Δεν παρέχεται δωρεάν (pro bono) νομική συνδρομή από δικηγορικά γραφεία. Η μόνη περίπτωση αμισθί εκπροσώπησης σε δικαστήριο παρέχεται από ορισμένες ΜΚΟ ανθρωπίνων δικαιωμάτων, ιδίως σε περιπτώσεις που αφορούν μετανάστες και πρόσφυγες.

Στην Ελλάδα, δεν υπάρχουν Οργανισμοί περιβαλλοντικού δικαίου δημοσίου συμφέροντος ούτε δικηγόροι διαθέσιμοι στο κοινό.

1.2 Εάν υπάρχει η δυνατότητα παροχής δωρεάν συνδρομής, ποια είναι τα κύρια στοιχεία της διαδικασίας για τη λήψη της;

1.3 Σε ποιον θα πρέπει να απευθύνεται ο αιτών δωρεάν συνδρομή;

2) Μητρώα πραγματογνωμόνων ή δημοσιοποιημένοι ιστότοποι δικηγορικών συλλόγων ή μητρώων που περιλαμβάνουν τα στοιχεία επικοινωνίας πραγματογνωμόνων

Υπάρχουν δικηγορικά γραφεία και γνωστοί δικηγόροι που ειδικεύονται σε περιβαλλοντικές υποθέσεις και θέματα. Υπάρχουν επίσης ΜΚΟ που ασχολούνται με την προστασία του περιβάλλοντος, αλλά καμία ΜΚΟ δεν έχει μόνιμη νομική υπηρεσία.

Ο [Ε³ Δικηγορικός Σύλλογος Αθηνών](#) (ΔΣΑ) είναι η επίσημη ένωση των Δικηγόρων. Υπάρχουν επίσης οι τοπικοί Δικηγορικοί Σύλλογοι στις μεγάλες ελληνικές πόλεις ([Ε³ Θεσσαλονίκη](#), [Ε³ Πάτρα](#), [Ε³ Ιωάννινα](#), [Ε³ Ηράκλειο Κρήτης](#)). Ορισμένες ΜΚΟ εκδίδουν για το κοινό νομικούς οδηγούς με στόχο την παροχή βοήθειας στην προσπάθεια διεκδίκησης ενός καθαρού περιβάλλοντος (π.χ. [Ε³ WWF](#), [Ecocity](#))

3) Κατάλογος ΜΚΟ που δραστηριοποιούνται στον τομέα, σύνδεσμοι προς τους ιστότοπους όπου εμφανίζονται τα στοιχεία επικοινωνίας των εν λόγω ΜΚΟ

Δεν υπάρχει επίσημος κατάλογος περιβαλλοντικών ΜΚΟ. Οι πιο δραστήριες είναι:

<https://www.wwf.gr/>,

<https://www.omithologiki.gr/index.php?loc=en>,

<https://www.arcturos.gr/>,

<https://www.ecocity.gr/>,

<http://www.ecorec.gr/>,

<https://www.ellet.gr/>,

<https://www.mom.gr/>,

<https://www.archelon.gr/>,

<http://www.eco-net.gr/>,

<https://www.wild-anima.gr/>. (δείτε επίσης [Ε³ Περιβαλλοντικές οργανώσεις](#)).

4) Κατάλογος διεθνών ΜΚΟ που δραστηριοποιούνται στο κράτος μέλος

Ορισμένες διεθνείς ΜΚΟ δραστηριοποιούνται στην Ελλάδα, δηλ. [Ε³ Greenpeace](#), [Ε³ WWF Hellas](#).

1.7. Εγγυήσεις για αποτελεσματικές διαδικασίες

1.7.1. Δικονομικές προθεσμίες

1) Προθεσμία για την άσκηση προσφυγής κατά διοικητικής (όχι δικαστικής) απόφασης διοικητικού οργάνου (είτε ανώτερου είτε του ίδιου επιπέδου) για περιβαλλοντικό ζήτημα

Η προσφυγή υποβάλλεται στην αρμόδια αρχή ή στην εποπτεύουσα αρχή και αντικείμενο της είναι η ανάκληση ή η τροποποίηση της διοικητικής πράξης. Γενικά, μια διοικητική προσφυγή πρέπει να ασκηθεί εντός εξήντα (60) ημερών. Η εμπρόθεσμη υποβολή της προσφυγής διακόπτει την προθεσμία άσκησης ένδικων βοηθημάτων.

2) Προθεσμία για την έκδοση απόφασης από διοικητικό όργανο

Η διοίκηση πρέπει να εξετάσει την προσφυγή και να ενημερώσει τον ενδιαφερόμενο για την απόφαση εντός 30 ημερών, εκτός εάν υπάρχουν ειδικές διατάξεις. Σε περιπτώσεις όπου ένας Υπουργός ασκεί έλεγχο μετά από υποβολή ειδικής διοικητικής προσφυγής, η προθεσμία είναι 60 ημέρες. Εάν ο αρμόδιος να αποφανθεί επί της προσφυγής είναι άλλο διοικητικό όργανο, η διοικητική υπηρεσία στην οποία υποβάλλεται η προσφυγή πρέπει να τη διαβιβάσει στην αρμόδια αρχή εντός 5 ημερών. Σε περίπτωση ενδικοφανούς προσφυγής, η απόφαση εκδίδεται εντός προθεσμίας που ορίζεται από το νόμο ή άλλως εντός τριών (3) μηνών.

Οι κυρώσεις κατά διοικητικών οργάνων που καθυστερούν την έκδοση διοικητικών πράξεων εφαρμόζονται σύμφωνα με τον Κώδικα Δημόσιων Υπαλλήλων (νόμος 3528/2007). Για δικαστικές διαδικασίες σε περιβαλλοντικά θέματα, τόσο για το δικαστήριο όσο και για τους διαδίκους, δεν προβλέπονται από το νόμο προθεσμίες.

3) Είναι δυνατή η άσκηση προσφυγής κατά της διοικητικής απόφασης πρώτου βαθμού απευθείας ενώπιον του δικαστηρίου;

Σε περίπτωση ενδικοφανούς προσφυγής, η έγκαιρη και νόμιμη κατάθεση της αποτελεί προϋπόθεση για περαιτέρω παραδεκτή προσφυγή στα διοικητικά δικαστήρια. Η υποβολή ενδικοφανούς προσφυγής προβλέπεται ειδικά από το νόμο. Πρόκειται για επίσημη διοικητική προσφυγή και η διαδικασία της προβλέπεται ρητά από το νόμο. Είναι υποχρεωτικό να κατατεθεί εντός της ορισμένης χρονικής προθεσμίας που προβλέπει ο νόμος, διαφορετικά είναι απαράδεκτη η άσκηση δικαστικής προσφυγής.

4) Υπάρχει καθορισμένη προθεσμία για την έκδοση απόφασης από το εθνικό δικαστήριο;

Δεν υπάρχει καθορισμένη προθεσμία για την έκδοση δικαστικής απόφασης. Υπάρχουν μεγάλες καθυστερήσεις στην έκδοση δικαστικών αποφάσεων. Ωστόσο, με την απόφαση προσωρινής αναστολής το Συμβούλιο της Επικρατείας σταματά αμέσως τις επιβλαβείς ενέργειες κατά του περιβάλλοντος μέχρι την τελική απόφαση του δικαστηρίου.

Έλληνες πολίτες μπορούν να απευθυνθούν στο Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων του Στρασβούργου. Σύμφωνα με τα άρθρα 53-60 του νόμου 4055 /2012 για δίκαιη δίκη, οποιοδήποτε μέρος εκτός του Κράτους και των νομικών προσώπων δημοσίου δικαίου, που είναι κυβερνητικές υπηρεσίες κατά την έννοια του άρθρου 34 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα, οι οποίοι συμμετείχαν σε διοικητικές διαδικασίες μπορούν να υποβάλλουν αίτηση για δίκαιη αποκατάσταση υπό τον όρο ότι η διαδικασία της δίκης καθυστέρησε αδικαιολόγητα, δηλαδή διήρκεσε πέραν του εύλογου χρόνου που απαιτείται για τη διερεύνηση των πραγματικών και νομικών ζητημάτων που τέθηκαν στη δίκη. Η αίτηση στρέφεται κατά της ελληνικής κυβέρνησης που εκπροσωπείται νόμιμα από τον Υπουργό Οικονομικών.

Η πρώτη προσφυγή κατατέθηκε στο Ανώτατο Διοικητικό Δικαστήριο (βάσει του προαναφερθέντος νομοθετικού πλαισίου), κατά την οποία Έλληνας πολίτης ζήτησε από την ελληνική κυβέρνηση να πληρώσει 30.000 ευρώ ως αποζημίωση, καθώς το Συμβούλιο της Επικρατείας καθυστέρησε την έκδοση απόφασης για 8 χρόνια, 6 μήνες και 18 ημέρες. Αυτή η πρώτη δικαστική απόφαση για την επιβολή ποσού 4.800,00 ευρώ για ηθική βλάβη λόγω μεγάλης καθυστέρησης στη διοίκηση της Δικαιοσύνης εκδόθηκε από το Συμβούλιο της Επικρατείας.

5) Προθεσμίες που ισχύουν κατά τη διάρκεια της διαδικασίας (για τους διαδίκους, την υποβολή αποδεικτικών στοιχείων, άλλες πιθανές προθεσμίες, κ.λπ.)

Η προθεσμία για την υποβολή αίτησης ακύρωσης είναι 60 ημέρες. Εάν στην αρχή αυτής της περιόδου, ο αιτών διαμένει στο εξωτερικό, η περίοδος παρατείνεται κατά 30 ημέρες. Η προθεσμία ξεκινά από τη δημοσίευση, την κοινοποίηση ή τη γνώση της διοικητικής πράξης. Για τις ατομικές διοικητικές πράξεις, ανεξάρτητα εάν απαιτείται ειδοποίηση, η προθεσμία ξεκινά από την απόλυτη γνώση του θιγόμενου ατόμου.

Σε περίπτωση ενδικοφανούς προσφυγής, τρεις μήνες μετά την υποβολή της προσφυγής, τεκμαίροντας την απόρριψή της, μπορεί να ασκηθεί προσφυγή στη δικαιοσύνη.

1.7.2. Προσωρινά και ασφαλιστικά μέτρα, εκτέλεση δικαστικών αποφάσεων

1) Πότε η προσφυγή κατά διοικητικής απόφασης έχει ανασταλτικό αποτέλεσμα;

Η εκτέλεση μιας διοικητικής πράξης μπορεί να ανασταλεί εάν έχει υποβληθεί προσφυγή. Ωστόσο, η αναστολή είναι πιθανή και διατάσσεται από τη Διοίκηση ή το Δικαστήριο.

Κατά την αμφισβήτηση μιας διοικητικής απόφασης, η προσφυγή δεν έχει ανασταλτικό αποτέλεσμα για την προσβαλλόμενη απόφαση. Ωστόσο, μια ειδική αίτηση αναστολής πρέπει να υποβληθεί από κοινού με την κύρια αγωγή. Ο πρόεδρος του δικαστηρίου ή ο πρόεδρος του ειδικού τμήματος του Συμβουλίου της Επικρατείας έχει το δικαίωμα να προχωρήσει αμέσως στην αναστολή με δική του ατομική πράξη.

2) Υπάρχει δυνατότητα άσκησης ασφαλιστικών μέτρων κατά τη διάρκεια της διοικητικής προσφυγής από την αρχή ή την ανώτερη αρχή;

Ναι υπάρχει.

3) Υπάρχει δυνατότητα υποβολής αίτησης για ασφαλιστικά μέτρα κατά τη διάρκεια της διαδικασίας και υπό ποιες προϋποθέσεις; Υπάρχει προθεσμία για την υποβολή αυτής της αίτησης;

Σε περίπτωση που η προθεσμία ή η άσκηση προσφυγής δεν συνεπάγεται νομικά την αναστολή εκτέλεσης της ατομικής διοικητικής πράξης και, εάν δεν έχει χορηγηθεί αναστολή από την αρμόδια διοικητική αρχή στη συγκεκριμένη περίπτωση, η διοικητική πράξη, κατόπιν αιτήματος του προσώπου που υποβάλλει την προσφυγή, μπορεί να ανασταλεί εν όλω ή εν μέρει, με αιτιολογημένη απόφαση του δικαστηρίου. Το δικαστήριο ενώπιον του οποίου εκκρεμεί η προσφυγή είναι αρμόδιο να επιβάλει την αναστολή, εάν είναι αρμόδιο να εκδικάσει την κύρια δίκη. Η αίτηση αναστολής πρέπει να αναφέρει τους λόγους που αιτιολογούν την αναστολή. Η αίτηση πρέπει να κατατεθεί στη γραμματεία του δικαστηρίου και να συνοδεύεται από τρία (3) απλά αντίγραφα.

4) Πραγματοποιείται άμεση εκτέλεση διοικητικής απόφασης ανεξάρτητα από την ασκηθείσα προσφυγή; Υπό ποιες προϋποθέσεις;

Η εκτέλεση μιας διοικητικής πράξης μπορεί να ανασταλεί εάν έχει κατατεθεί προσφυγή. Ωστόσο, η αναστολή είναι πιθανή και διατάσσεται από τη Διοίκηση ή το δικαστήριο.

5) Η διοικητική απόφαση αναστέλλεται εάν προβληθεί ενώπιον του δικαστηρίου κατά τη δικαστική φάση;

Τα προληπτικά μέτρα μπορούν επίσης να διαταχθούν κατά τη διάρκεια της διαδικασίας της κύριας δίκης.

Η πλειονότητα των περιβαλλοντικών υποθέσεων που έχουν συζητηθεί από τα αστικά δικαστήρια έχουν εκδικαστεί στο πλαίσιο των προσωρινών μέτρων. Η αδυναμία πλήρους αποκατάστασης της περιβαλλοντικής ζημίας και το γεγονός ότι η αποζημίωση για αποκατάσταση ζημιών καλύπτει μόνο ιδιωτικά έννομα αγαθά, καθιστά τα ασφαλιστικά μέτρα το μόνο διαθέσιμο μέσο για την πρόληψη ή τουλάχιστον τον περιορισμό των περιβαλλοντικών ζημιών ή βαρών. Σύμφωνα με το άρθρο 682 του Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας «τα δικαστήρια, σε επείγουσες περιπτώσεις ή για να αποτραπεί επικείμενος κίνδυνος, μπορούν να διατάζουν ασφαλιστικά μέτρα για την εξασφάλιση ή διατήρηση ενός δικαιώματος ή τη ρύθμιση μιας κατάστασης και να τα μεταρρυθμίζουν ή να τα ανακαλούν».

Η ανάγκη για προσωρινά μέτρα πρέπει να αντιμετωπίζεται ως προληπτική δικαστική προστασία του περιβάλλοντος, έτσι ώστε να αποτρέπεται μια μη αναστρέψιμη ζημία που θα μπορούσε να στερήσει την ουσία από την τελική δικαστική απόφαση.

6) Υπάρχει δυνατότητα τα εθνικά δικαστήρια να διατάξουν ασφαλιστικά μέτρα (υπό την προϋπόθεση χρηματικής κατάθεσης); Μπορεί να ασκηθεί χωριστή προσφυγή κατά αυτής της διαταγής ασφαλιστικών μέτρων ή της χρηματικής κατάθεσης;

Τα αστικά δικαστήρια είναι αρμόδια να εκδικάζουν τα ασφαλιστικά μέτρα μόνο εάν είναι αρμόδια να εκδικάσουν την κύρια υπόθεση.

Κατά τη διάρκεια της ειδικής διαδικασίας των ασφαλιστικών μέτρων, τα δικαστήρια, σε επείγουσες περιπτώσεις ή για την πρόληψη επικείμενου κινδύνου, μπορεί να διατάξουν προσωρινά μέτρα για τη διασφάλιση ή διατήρηση ενός δικαιώματος ή για τη ρύθμιση μιας κατάστασης και την αποκατάστασή του. Το δικαίωμα μπορεί να υπόκειται σε όρο ή προθεσμία. Η διαταγή μπορεί επίσης να διαταχθεί κατά τη διάρκεια της δίκης σχετικά με την κύρια υπόθεση.

Εάν τα προσωρινά μέτρα έχουν διαταχθεί πριν από την υποβολή της αξίωσης για την κύρια υπόθεση, ο αιτών υποβάλλει, εντός τριάντα ημερών από την απόφαση που διέταξε το προσωρινό μέτρο, την κύρια προσφυγή, εκτός εάν το δικαστήριο όρισε κατά την κρίση του μεγαλύτερη περίοδο για κατάθεση της αξίωσης. Εάν λήξει η προθεσμία, το προσωρινό μέτρο αίρεται αυτόματα, εκτός εάν ο αιτών εντός αυτής της περιόδου πέτυχε τη συνοπτική απόφαση.

Εάν γίνει αποδεκτή η αίτηση των ασφαλιστικών μέτρων, ο αντίπαλος μπορεί να ζητήσει την κατάργησή τους βάσει δεδομένων που δεν προσκομίζονται στο δικαστήριο. Εάν απορριφθεί, ο αιτών μπορεί να υποβάλει νέο αίτημα βάσει νέων πρόσθετων αποδεικτικών στοιχείων.

1.7.3. Έξοδα - Νομική συνδρομή - Δωρεάν συνδρομή, άλλοι μηχανισμοί οικονομικής συνδρομής

1) Πώς μπορεί κάποιος να υπολογίσει τα έξοδα κίνησης διαδικασίας - διοικητικά έξοδα, δικαστικά έξοδα, έξοδα προσφυγής ενώπιον της δικαιοσύνης, αμοιβές πραγματογνωμόνων, αμοιβές δικηγόρων, έξοδα άσκησης ένδικων μέσων, κ.λπ.

Ο νόμος 4194/2013 (ΦΕΚ 2013Α/27-9-2013) περιέχει στο παράρτημά του πίνακα με τις αμοιβές των δικηγόρων για εκπροσώπηση στα δικαστήρια. Το κόστος εξαρτάται από το επίπεδο της δικαιοσύνης.

Η υποβολή αίτησης ακύρωσης στο Συμβούλιο της Επικρατείας κοστίζει τουλάχιστον 331 ευρώ, ενώ η υποβολή αιτήματος αναστολής κοστίζει τουλάχιστον 150 ευρώ. Η υποβολή υπομνήματος πριν από τη δίκη κοστίζει 100 ευρώ, ενώ η κοινοποίηση κοστίζει 50 ευρώ για την περιοχή της Αττικής (150 ευρώ εκτός Αθηνών).

Για σημαντικά περιβαλλοντικά προβλήματα, οι αποφάσεις λαμβάνονται από διάφορα υπουργεία. Αυτό σημαίνει ότι οι εμπλεκόμενοι, δηλ. το ενδιαφερόμενο κοινό, εταιρείες κ.λπ. είναι πολλοί και κατά συνέπεια οι κοινοποιήσεις είναι περισσότερες από μία.

Η εκπροσώπηση από δικηγόρο στο Συμβούλιο της Επικρατείας κοστίζει τουλάχιστον 500 ευρώ.

Το ελάχιστο κόστος ποικίλλει: Το ελάχιστο κόστος στα κατώτερης βαθμίδας δικαστήρια είναι περίπου 200 ευρώ, για το Ανώτατο Διοικητικό Δικαστήριο: 500 ευρώ. Η αμοιβή δικηγόρου εξαρτάται από την υπόθεση.

2) Έξοδα ασφαλιστικών μέτρων / προσωρινού μέτρου - απαιτείται κατάθεση;

Το κόστος των ασφαλιστικών μέτρων είναι περίπου 400 ευρώ. Η υποβολή αίτησης ασφαλιστικών μέτρων κοστίζει 50 ευρώ, ενώ η κοινοποίηση κοστίζει 50-70 ευρώ η καθεμία στην περιοχή της Αττικής. Εάν είναι εκτός πρωτεύουσας, κοστίζει περίπου 150 ευρώ.

3) Υπάρχει διαθέσιμη νομική συνδρομή για φυσικά πρόσωπα;

Υπάρχει ένας γενικός μηχανισμός νομικής βοήθειας και όχι κάποιος ειδικός για περιβαλλοντικά θέματα.

Σύμφωνα με το νόμο 3226/2004, όπως τροποποιήθηκε με το νόμο 4596/2019, οι δικαιούχοι νομικής βοήθειας είναι πολίτες χαμηλού εισοδήματος. Κάθε υπήκοος κράτους μέλους της ΕΕ μπορεί να υποβάλει αίτηση για νομική βοήθεια, καθώς και υπήκοοι τρίτων χωρών που διαμένουν νόμιμα στην ΕΕ. Πολίτες χαμηλού εισοδήματος, δικαιούχοι νομικής βοήθειας είναι εκείνοι, των οποίων το ετήσιο οικογενειακό εισόδημα δεν υπερβαίνει τα δύο τρίτα της ελάχιστης ετήσιας προσωπικής αμοιβής, που ορίζεται από την Εθνική Γενική Συλλογική Σύμβαση Εργασίας. Όταν κάποιος υποβάλλει αίτηση για νομική συνδρομή, πρέπει να υποβάλλει δικαιολογητικά που να δείχνουν την οικονομική του κατάσταση.

4) Υπάρχει διαθέσιμη νομική συνδρομή για ενώσεις, νομικά πρόσωπα, ΜΚΟ με ή χωρίς νομική προσωπικότητα; Εάν ναι, πώς υποβάλλεται αίτηση χορήγησης νομικής συνδρομής; Υπάρχει δυνατότητα παροχής δωρεάν συνδρομής;

Οι εταιρικοί φορείς δημοσίου συμφέροντος, οι μη κερδοσκοπικοί οργανισμοί και οι ομάδες προσώπων που έχουν το δικαίωμα να συμμετάσχουν σε δικαστικές διαδικασίες μπορούν επίσης να λάβουν νομική βοήθεια, εάν το κόστος της διαδικασίας καθιστά αδύνατη την επίτευξη των στόχων της ομάδας. Οι αιτήσεις νομικής βοήθειας υποβάλλονται στο αρμόδιο Πρωτοδικείο (ή σε ποινικές υποθέσεις στον Πρόεδρο του Δικαστηρίου ενώπιον του οποίου εκκρεμεί η υπόθεση).

Δεν παρέχεται αμοιβή νομική συνδρομή από δικηγορικά γραφεία. Η μόνη περίπτωση αμοιβή εκπροσώπησης στο δικαστήριο παρέχεται από ορισμένες ΜΚΟ ανθρωπίνων δικαιωμάτων για υποθέσεις που αφορούν μετανάστες και πρόσφυγες. Ούτε υπάρχουν νομικές κλινικές που ασχολούνται με περιβαλλοντικές υποθέσεις ούτε δημόσιες οργανώσεις περιβαλλοντικού δικαίου ή δικηγόροι δημοσίου συμφέροντος στην Ελλάδα.

5) Υπάρχουν διαθέσιμοι άλλοι μηχανισμοί οικονομικής συνδρομής για τη χορήγηση οικονομικής συνδρομής;

Δεν υπάρχει ειδικός μηχανισμός νομικής βοήθειας σε περιβαλλοντικά θέματα. Ισχύουν τα γενικά κριτήρια.

Η νομική βοήθεια παρέχεται κατόπιν αιτήματος του δικαιούχου. Η αίτηση αναφέρει συνοπτικά το αντικείμενο της δίκης ή της πράξης και τα δεδομένα που πιστοποιούν τους λόγους συνδρομής.

Η αίτηση συνοδεύεται από τα απαραίτητα αποδεικτικά στοιχεία οικονομικής κατάστασης, (άρθρο 2 ν. 3226/2014, αντίγραφο φορολογικής δήλωσης ή βεβαίωση του εφόρου ότι δεν υποχρεούται σε υποβολή δήλωσης, αντίγραφο δήλωσης περιουσιακής κατάστασης, εκκαθαριστικού σημειώματος, Α.Φ.Μ, βεβαιώσεις υπηρεσιών κοινωνικής πρόνοιας, ένορκες βεβαιώσεις και βεβαίωση της πρώτης παραγράφου του άρθρου 1 κατοικίας ή διαμονής, εάν είναι πολίτης τρίτου κράτους, π.χ. λογαριασμός ΔΕΗ).

Η αίτηση και τα δικαιολογητικά πρέπει να υποβληθούν τουλάχιστον δεκαπέντε ημέρες πριν από τη δίκη ή την πράξη για την οποία ζητείται νομική βοήθεια. Η προθεσμία μπορεί να συντομευτεί σε επόμενες κλητεύσεις. Η διαδικασία είναι δωρεάν και δεν είναι υποχρεωτική εκπροσώπηση από δικηγόρο.

6) Ισχύει η αρχή «ο ηττηθείς πληρώνει»; Πώς εφαρμόζεται από τα δικαστήρια; Υπάρχουν εξαιρέσεις;

Η αρχή *ο ηττημένος πληρώνει* υπερσχύει και εφαρμόζεται από τα δικαστήρια. Το νόημα είναι ότι ο ηττημένος πληρώνει όλα τα έξοδα του δικαστηρίου.

7) Μπορεί το δικαστήριο να χορηγήσει εξαίρεση από τα διαδικαστικά έξοδα, τις δαπάνες, τα τέλη κατάθεσης, τον προσδιορισμό των δικαστικών εξόδων κ.λπ.; Υπάρχουν άλλα εθνικά χαρακτηριστικά που σχετίζονται με το εν λόγω θέμα;

Δεν υπάρχουν ειδικές διατάξεις σχετικά με τέτοιες εξαιρέσεις από διαδικαστικές δαπάνες.

1.7.4. Πρόσβαση σε πληροφορίες στο πλαίσιο της πρόσβασης στη δικαιοσύνη - διατάξεις που σχετίζονται με την οδηγία 2003/4/ΕΚ

1) Πού υπάρχουν διαθέσιμοι οι εθνικοί κανόνες για την πρόσβαση στη δικαιοσύνη για περιβαλλοντικά θέματα; Υπάρχουν άλλες μορφές δομημένης διάδοσης;

Το ελληνικό δικαστικό σύστημα ανταποκρίνεται επαρκώς στις αρχές της Σύμβασης του Άαρχους. Οι άνθρωποι είναι αρκετά ευαισθητοποιημένοι αν και οι πληροφορίες σχετικά με την πρόσβαση στη δικαιοσύνη είναι βασικές και δεν παρέχονται με ενεργό τρόπο.

Υπάρχει ο επίσημος ιστότοπος του Υπουργείου Περιβάλλοντος, ο οποίος παρέχει σχετικές πληροφορίες και περιλαμβάνει επίσης υπερσυνδέσμους άλλων σχετικών ιστότοπων ([ΥΠΕΝ Αρχική](http://ypen.gov.gr) & <https://ypen.gov.gr/perivallon/geniki-grammateia-fysikou-periva/>). Παρέχει ως επί το πλείστον γενικές πληροφορίες σχετικά με την εφαρμογή της Σύμβασης του Άαρχους στην Ελλάδα. Πρόσθετες πληροφορίες, συμπεριλαμβανομένης της νομολογίας, μπορούν να αναζητηθούν στον ιστότοπο του [Συμβουλίου της Επικρατείας](http://ypen.gov.gr).

Από το 2009, οι πολίτες μπορούν να ενημερώνονται για τις νομοθετικές πρωτοβουλίες των Υπουργείων –συμπεριλαμβανομένου του Υπουργείου Περιβάλλοντος και Ενέργειας– και μπορούν να συμμετέχουν σε δημόσιες διαβουλεύσεις μέσω της ιστοσελίδας «[Ανοικτή Διακυβέρνηση](http://ypen.gov.gr)».

Προκειμένου να διασφαλιστεί η διάδοση των πληροφοριών και να εμπλακούν όλοι οι πολίτες και τα ενδιαφερόμενα μέρη στον μηχανισμό λήψης αποφάσεων, δημιουργήθηκε ένας ιστότοπος, ο οποίος δίνει τη δυνατότητα συμμετοχής στη διαβούλευση των σχεδίων νόμων, των υπουργικών αποφάσεων κ.λπ. Το Orpengon.gr (Διανόμηση) έχει σχεδιαστεί για να εξυπηρετεί τις αρχές της διαφάνειας, της διαβούλευσης, της συνεργασίας και της υπευθυνότητας. Από τον Οκτώβριο του 2009 σχεδόν κάθε νομοσχέδιο, ή ακόμη και πολιτική πρωτοβουλία της κυβέρνησης, δημοσιεύεται στο orpengon.gr, ανοιχτό σε δημόσια διαβούλευση.

Ο νόμος 4727/2020 (ΦΕΚ 184Α/23.09.2020) σχετικά με την Ηλεκτρονική Διακυβέρνηση, που ενσωματώνει τις οδηγίες 2016/2102 και 2019/1024 και την Ηλεκτρονική Επικοινωνία, που ενσωματώνει την οδηγία 2018/1972, σύμφωνα με την αιτιολογική έκθεση, αποσκοπεί στην κατάρτιση ενός νομοθετικού κειμένου για τη ρύθμιση ζητημάτων ηλεκτρονικής διακυβέρνησης στο δημόσιο τομέα, εξαλείφοντας τα ρυθμιστικά εμπόδια για την αποτελεσματική και απομακρυσμένη πρόσβαση σε δημόσιες υπηρεσίες και πληροφορίες, καθώς και για την επίτευξη εμπιστοσύνης και διαφάνειας με την επέκταση των ψηφιακών εφαρμογών.

2) Κατά τη διάρκεια διαφορετικών περιβαλλοντικών διαδικασιών, πώς παρέχονται αυτές οι πληροφορίες; Από ποιον θα πρέπει να ζητά πληροφορίες ο απών;
Σύμφωνα με το άρθρο 3 της κοινής υπουργικής απόφασης 11764/653/2006 (ΦΕΚ 327Β/17-3-2006): Πρόσβαση του κοινού σε περιβαλλοντικές πληροφορίες σύμφωνα με τις διατάξεις της Οδηγίας 2003/4/ΕΚ, οποιοδήποτε φυσικό ή νομικό πρόσωπο έχει το δικαίωμα, μετά από γραπτή αίτησή του, στις δημόσιες αρχές να λάβει πληροφορίες ή / και να ζητήσει πληροφορίες για το περιβάλλον χωρίς να επικαλεστεί έννομο συμφέρον. Η αρχή στην οποία υποβάλλεται η αίτηση παρέχει στον αιτούντα αριθμό πρωτοκόλλου και αναφέρει την προθεσμία εντός της οποίας υποχρεούται να παρέχει τις πληροφορίες, καθώς και τη δυνατότητα προσφυγής, όπως προβλέπεται στο άρθρο 6 της απόφασης.

3) Ποιοι είναι οι τομεακοί κανόνες (εκτίμηση περιβαλλοντικών επιπτώσεων), ΟΠΕΡ / οδηγία για τις βιομηχανικές εκπομπές σχετικά με τα σχέδια και τα προγράμματα κ.λπ.;

Το άρθρο 24 του Συντάγματος υπογραμμίζει ότι η προστασία του περιβάλλοντος αποτελεί υποχρέωση του κράτους και δικαίωμα όλων. Αυτό σημαίνει ότι οι πολίτες ή μια ομάδα ανθρώπων έχουν το δικαίωμα να προσφύγουν ενώπιον της διοίκησης ή των δικαστηρίων με σκοπό την προστασία του περιβάλλοντος. Όσον αφορά τα σχέδια και τα προγράμματα (Εκτίμηση Περιβαλλοντικών Επιπτώσεων-ΕΠΕ, Ολοκληρωμένη πρόληψη και έλεγχος-IPPC/βιομηχανικές εκπομπές ΙΕΔ, Στρατηγική Περιβαλλοντική Εκτίμηση-ΣΠΕ κ.λπ.), οι αρμόδιες περιβαλλοντικές αρχές παρέχουν στο ενδιαφερόμενο κοινό έγκαιρες πληροφορίες και τη δυνατότητα συμμετοχής στις σχετικές διαδικασίες.

Η απόφαση έγκρισης ή μη της ΣΠΕ δημοσιοποιείται κατά τρόπο σύμφωνο με τις διατάξεις του άρθρου 5 παρ. 9 της Κοινής Υπουργικής Απόφασης (ΚΥΑ) προς ενημέρωση του κοινού (άρθρο 7 παρ. 11 της ΚΥΑ 107017/2006 (ΦΕΚ 1225Β) για την εκτίμηση των περιβαλλοντικών επιπτώσεων για σχέδια και προγράμματα που τροποποιήθηκαν με τους Ν. 3894/10 και την ΚΥΑ 40238 / 17 (ΦΕΚ 3759Β) για τη μεταφορά της οδηγίας 2001/42/ΕΚ). Μεταξύ των αιτιολογικών σκέψεων της ΣΠΕ, αναφέρεται η ΚΥΑ 11764/653/2006 σχετικά με την πρόσβαση του κοινού στις περιβαλλοντικές πληροφορίες σύμφωνα με τις διατάξεις της οδηγίας 2003/4.

Όσον αφορά στην ΕΠΕ, σύμφωνα με το άρθρο 8 του πρόσφατου νόμου 4685/2020, από την 1η Ιανουαρίου 2021, όλα τα έγγραφα που σχετίζονται με την έκδοση, Ανανέωση ή τροποποίηση της Έγκρισης Περιβαλλοντικών Όρων (ΑΕΠΟ) και των Προτύπων Περιβαλλοντικών Δεσμεύσεων (ΠΠΔ), συμπεριλαμβανομένων αιτήσεων, μελετών περιβαλλοντικών επιπτώσεων (ΜΠΕ), γνωμοδοτήσεων φορέων διαχείρισης, σχεδίων ΑΕΠΟ, καθώς και κάθε σχετική αλληλογραφία, διαχέονται αποκλειστικά μέσω του Ηλεκτρονικού Περιβαλλοντικού Μητρώου (ΗΠΜ). Η δημόσια διαβούλευση, όπου απαιτείται, πραγματοποιείται μέσω του Μητρώου.

Επιπλέον, η ΚΥΑ 1649/45/14 (ΦΕΚ 45Β/15-1-2014) καθορίζει τους τρόπους ενημέρωσης του κοινού και συμμετοχής του ενδιαφερόμενου κοινού στη δημόσια διαβούλευση κατά την περιβαλλοντική αδειοδότηση έργων και δραστηριοτήτων της κατηγορίας Α της Υπουργικής Απόφασης 1958/2012, σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 19 παρ. 9 του Ν. 4014/2011 για την περιβαλλοντική αδειοδότηση.

Όσον αφορά στις βιομηχανικές εκπομπές (ΙΕΔ), η διαδικασία και ο τρόπος πληροφόρησης και συμμετοχής του κοινού ορίζονται στις παραγράφους 2,3,5,7 και 8 του άρθρου 19 και στο άρθρο 19α του Ν. 4014/2011.

4) Είναι υποχρεωτικό να παρέχονται πληροφορίες σχετικά με την πρόσβαση στη δικαιοσύνη στη διοικητική απόφαση και στη δικαστική απόφαση;

Μια διοικητική πράξη μπορεί να αναφέρει εάν είναι δυνατή η προσφυγή. Η απόρριψη αιτήματος παροχής πληροφοριών πρέπει να αιτιολογείται δεόντως, αλλά δεν είναι υποχρεωτικό να περιλαμβάνει πληροφορίες σχετικά με τις διαθέσιμες προσφυγές.

Σύμφωνα με το άρθρο 16 παρ. 1 του Κώδικα Διοικητικής Διαδικασίας, η ατομική διοικητική πράξη αναφέρει εάν είναι δυνατή μια ειδική διοικητική ή ενδικοφανής προσφυγή, την αρμόδια αρχή και τις προθεσμίες, καθώς και τις συνέπειες της παράλειψης άσκησης τους. Η παράλειψη αναφοράς των ισχυουσών διατάξεων δεν οδηγεί σε ακυρότητα της πράξης.

Το καθήκον ενημέρωσης προκύπτει μόνο όταν πρόκειται για διοικητικές πράξεις που αμφισβητούνται από ενδικοφανή προσφυγή και όχι από άλλους τύπους διοικητικών προσφυγών. Η απόφαση 2892/1993 του Συμβουλίου της Επικρατείας (Ολομέλεια) ήταν μια τομή στο ζήτημα της υποχρέωσης της δημόσιας διοίκησης να ενημερώνει σχετικά με τη δυνατότητα και τους όρους άσκησης προσφυγής.

5) Παρέχονται υπηρεσίες μετάφρασης και διερμηνείας σε αλλοδαπούς συμμετέχοντες; Ποιοι είναι οι κανόνες που εφαρμόζονται;

Η ελληνική είναι η επίσημη γλώσσα. Δεν επιτρέπονται άλλες γλώσσες στις δικαστικές διαδικασίες. Οι αλλοδαποί πρέπει να έχουν μεταφραστική που δεν πληρώνεται από το κράτος, εκτός εάν ο κατηγορούμενος δικαιούται νομικής βοήθειας. Υπάρχει μια ακόμη περίπτωση όπου ο μεταφραστής πληρώνεται από το κράτος: όταν το δικαστήριο διορίζει αυτεπαγγέλτως μεταφραστική.

Εάν ένας μάρτυρας, πραγματογνώμονας ή κάποιος από τους συμμετέχοντες ή οι νόμιμοι εκπρόσωποί τους ή ο κατηγορούμενος δεν μιλά την ελληνική γλώσσα, προσλαμβάνεται διερμηνέας. Οι διερμηνείς διορίζονται από τον δικαστή ή από τον Πρόεδρο του δικαστηρίου.

1.8. Ειδικό δικονομικό κανόνες

1.8.1. Εκτίμηση περιβαλλοντικών επιπτώσεων (ΕΠΕ) - διατάξεις που σχετίζονται με την οδηγία 2003/35/ΕΚ

Ειδικό ανά χώρα κανόνες για την εκτίμηση περιβαλλοντικών επιπτώσεων (ΕΠΕ) που σχετίζονται με την πρόσβαση στη δικαιοσύνη

1) Κανόνες για τη νομιμοποίηση και την πρόσβαση στη δικαιοσύνη όσον αφορά τον έλεγχο (προϋποθέσεις, χρονικό πλαίσιο, ενδιαφερόμενο κοινό)

Τα δικαστήρια μπορούν να επανεξετάσουν τις αποφάσεις αρχικού ελέγχου/διαλογής (screening), αλλά αυτές οι αποφάσεις δεν μπορούν να ακυρωθούν επειδή δεν είναι εκτελεστές διοικητικές πράξεις. Κατά συνέπεια, το δικαστήριο ακυρώνει μόνο τις εκτελεστές διοικητικές πράξεις στις οποίες βασίζονται οι αποφάσεις της ΕΠΕ (δηλαδή υπουργικές αποφάσεις κ.λπ.). Δεν υπάρχουν ειδικοί δικονομικοί κανόνες και κανόνες πρόσβασης στη δικαιοσύνη. Ισχύουν οι γενικοί κανόνες. Η ίδια διαδικασία ισχύει για τις τελικές αποφάσεις. Τα δικαστήρια δεν εξετάζουν τις τεχνικές εκτιμήσεις της διοίκησης. Ωστόσο, τα δικαστήρια μπορούν να ελέγξουν τις ελλείψεις των ΕΠΕ ή εάν οι αποφάσεις των ΕΠΕ είναι αντίθετες με το νόμο.

2) Κανόνες για τη νομιμοποίηση όσον αφορά τον καθορισμό του πεδίου εφαρμογής (προϋποθέσεις, χρονικό πλαίσιο, ενδιαφερόμενο κοινό)

Το ίδιο ισχύει και αναφορικά με το πεδίο εφαρμογής (scoring). Τα δικαστήρια μπορούν να αναθεωρήσουν τις σχετικές αποφάσεις, αλλά αυτές οι αποφάσεις δεν μπορούν να ακυρωθούν, επειδή αυτές οι πράξεις δεν είναι εκτελεστές διοικητικές πράξεις. Κατά συνέπεια, το δικαστήριο ακυρώνει μόνο τις εκτελεστές διοικητικές πράξεις στις οποίες βασίζονται οι αποφάσεις της ΕΠΕ (δηλαδή υπουργικές αποφάσεις κ.λπ.). Δεν υπάρχουν ειδικοί δικονομικοί κανόνες και κανόνες πρόσβασης στη δικαιοσύνη. Ισχύουν οι γενικοί κανόνες.

3) Σε ποιο/-α στάδιο/-α μπορεί το κοινό να ασκήσει προσφυγή κατά των διοικητικών αποφάσεων για περιβαλλοντικά έργα; Υπάρχει προθεσμία για την άσκηση προσφυγής κατά αποφάσεων;

Το κοινό μπορεί να αμφισβητήσει τις διοικητικές αποφάσεις για λόγους νομιμότητας ή για ουσιαστικούς λόγους, που προβλέπονται από το νόμο. Η προθεσμία είναι συνήθως εξήντα (60) ημέρες από τη γνώση της πράξης.

4) Είναι δυνατή η προσφυγή κατά της τελικής έγκρισης; Υπό ποιες προϋποθέσεις, εάν κάποιος είναι ιδιώτης, ΜΚΟ ή αλλοδαπή ΜΚΟ;

Η ίδια διαδικασία ισχύει για την τελική έγκριση. Τα δικαστήρια δεν εξετάζουν τις τεχνικές εκτιμήσεις της διοίκησης. Ωστόσο, τα δικαστήρια μπορούν να ελέγξουν τις ελλείψεις των ΕΠΕ ή εάν οι αποφάσεις των ΕΠΕ είναι αντίθετες με το νόμο. Οι πολίτες ή οι ΜΚΟ μπορούν να επικαλεστούν το συνταγματικό τους δικαίωμα στο περιβάλλον απευθείας στη δικαστική διαδικασία.

5) Πεδίο δικαστικού ελέγχου – έλεγχος της νομιμότητας ως προς την ουσία / τη διαδικασία. Μπορεί το δικαστήριο να ενεργήσει αυτεπαγγέλτως;

Τα δικαστήρια μπορούν να ελέγξουν τη διαδικαστική και ουσιαστική νομιμότητα. Δεν υπάρχουν ειδικοί κανόνες, εφαρμόζονται οι γενικές διατάξεις. Μόνο ο εισαγγελέας μπορεί να ενεργήσει αυτεπαγγέλτως σε περίπτωση περιβαλλοντικού εγκλήματος. Τα ελληνικά δικαστήρια ενεργούν κατόπιν προσφυγής, δεν δρουν αυτεπαγγέλτως.

Το δικαστήριο μπορεί αυτεπαγγέλτως να διατάξει την υποβολή αποδεικτικών στοιχείων που επιτρέπονται από το νόμο, ακόμη και αν δεν έχουν προσκομιστεί από κάποιο διάδικο (άρθρο 344 ΚΠολΔ). Μετά τη συγκέντρωση των αποδεικτικών στοιχείων, το δικαστήριο αποφασίζει για την ουσία της υπόθεσης, εκτός εάν διαπιστώσει ότι τα αποδεικτικά στοιχεία ήταν ανεπαρκή, οπότε μπορεί να διατάξει νέα πρόσθετα αποδεικτικά στοιχεία. Εάν το δικαστήριο διαπιστώσει ότι τα υπάρχοντα αποδεικτικά στοιχεία είναι επαρκή ή εάν ο διάδικος δεν κατάφερε να τα υποβάλλει εντός της νόμιμης προθεσμίας, το δικαστήριο μπορεί να απορρίψει την αίτηση περί αποδείξεων του διαδίκου.

Το δικαστήριο μπορεί αυτεπαγγέλτως να διατάξει την εξέταση μαρτύρων (άρθρο 179 Κώδικας Διοικητικής Δικονομίας ΚΔΔ).

Το δικαστήριο μπορεί, σε κάθε περίπτωση, να εκτιμήσει τις περιστάσεις και να απαλλάξει τον ηττηθέντα διάδικο εν όλω ή εν μέρει από τα έξοδα (άρθρο 275 ΚΔΔ).

6) Σε ποιο στάδιο είναι δυνατή η άσκηση προσφυγής κατά αποφάσεων, πράξεων ή παραλείψεων;

Οι περιβαλλοντικές αποφάσεις ελέγχονται συνήθως κατά τη διοικητική διαδικασία ή με τα υπάρχοντα ένδικα μέσα κατά διοικητικών αποφάσεων. Το κοινό μπορεί να ζητήσει τον έλεγχο των διοικητικών αποφάσεων είτε για λόγους νομιμότητας ή για ουσιαστικούς λόγους, που προβλέπονται από το νόμο. Η προθεσμία είναι συνήθως εξήντα (60) ημέρες από τη γνώση της πράξης.

7) Πριν από την προσφυγή ενώπιον των δικαστηρίων, υπάρχει απαίτηση για εξάντληση των διαδικασιών διοικητικής προσφυγής πριν από την άσκηση δικαστικής προσφυγής;

Δεν υπάρχουν προϋποθέσεις για τις ΕΠΕ.

8) Προκειμένου να έχει κάποιος νομιμοποίηση ενώπιον των εθνικών δικαστηρίων, είναι απαραίτητο να συμμετάσχει στη φάση της δημόσιας διαβούλευσης της διοικητικής διαδικασίας – να υποβάλει παρατηρήσεις, να συμμετάσχει σε ακρόαση κ.λπ., εξαιρουμένης της απαίτησης που καθορίζεται στο σημείο 12;

Η συμμετοχή στη δημόσια διαβούλευση δεν αποτελεί προϋπόθεση για την ικανότητα διαδίκου ενώπιον των δικαστηρίων. Οι πολίτες μπορούν να επικαλεστούν το συνταγματικό τους δικαίωμα στο περιβάλλον απευθείας στη δικαστική διαδικασία ανεξάρτητα από τη συμμετοχή τους στη φάση της διαβούλευσης ή όχι.

9) Δίκαιος, ισότιμος χαρακτήρας – πώς εφαρμόζεται αυτό στην εθνική έννομη τάξη;

Το άρθρο 4 παράγραφος 1 του Ελληνικού Συντάγματος υπογραμμίζει ότι οι Έλληνες πολίτες είναι ίσοι ενώπιον του νόμου, θεσπίζοντας την αρχή της ισότητας των όπλων μεταξύ των μερών. Το δικαίωμα σε δίκαιη δίκη, όπως προβλέπεται στο άρθρο 6 παράγραφος 1 της ΕΣΔΑ, το οποίο επικυρώθηκε με το νομοθετικό διάταγμα 53/1974, το οποίο ενισχύθηκε από το άρθρο 47 του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης και το άρθρο 14 παράγραφος 1 του Διεθνούς Συμφώνου για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα, που κυρώθηκε με το Ν. 2467/1997, αποτελεί θεμελιώδες δικαίωμα που έχει ενσωματωθεί στην ελληνική έννομη τάξη, σύμφωνα με το άρθρο 28 παράγραφος 1 του Συντάγματος.

10) Πώς εφαρμόζεται η έννοια του «έγκαιρου» από την εθνική νομοθεσία;

Οι κυρώσεις κατά διοικητικών οργάνων για μη έγκαιρη απάντηση εφαρμόζονται σύμφωνα με τον Κώδικα Δημόσιων Υπαλλήλων (Ν. 3528/2007). Όσον αφορά στις δικαστικές διαδικασίες για περιβαλλοντικές υποθέσεις, τόσο για το δικαστήριο όσο και για τους διαδίκους, δεν προβλέπονται προθεσμίες από το νόμο.

11) Υπάρχει η δυνατότητα άσκησης ασφαλιστικών μέτρων; Εάν ναι, ποιες είναι οι διαδικαστικές απαιτήσεις που πρέπει να πληρούνται για την άσκησή τους; Υπάρχουν ειδικοί κανόνες που εφαρμόζονται σ' αυτόν τον τομέα πέραν των γενικών εθνικών διατάξεων;

Ασφαλιστικά μέτρα ισχύουν και για τις διαδικασίες των ΕΠΕ χωρίς ειδικούς κανόνες. Ισχύουν οι γενικοί κανόνες.

1.8.2. Ολοκληρωμένη πρόληψη και έλεγχος της ρύπανσης (ΟΠΕΡ) / οδηγία για τις βιομηχανικές εκπομπές - διατάξεις που σχετίζονται με την οδηγία 2003/35 /ΕΚ

1) Ειδικοί ανά χώρα κανόνες για την οδηγία για τις βιομηχανικές εκπομπές που σχετίζονται με την πρόσβαση στη δικαιοσύνη

Εφαρμόζονται οι γενικοί κανόνες.

2) Κανόνες για τη νομιμοποίηση, σε ποια στάδια είναι δυνατή η άσκηση προσφυγής κατά αποφάσεων (εάν πρόκειται για ΜΚΟ, αλλοδαπή ΜΚΟ, πολίτη); Είναι δυνατή η άσκηση προσφυγής κατά της οριστικής απόφασης;

Οι πολίτες ή οι ΜΚΟ μπορούν να ζητήσουν τον έλεγχο των διοικητικών αποφάσεων για λόγους νομιμότητας ή για ουσιαστικούς λόγους, που προβλέπονται από το νόμο. Η προθεσμία είναι συνήθως εξήντα (60) ημέρες από τη γνώση της πράξης. Η ίδια διαδικασία ισχύει για την τελική έγκριση. Τα δικαστήρια δεν εξετάζουν τις τεχνικές εκτιμήσεις της διοίκησης. Ωστόσο, τα δικαστήρια μπορούν να ελέγξουν τις ελλείψεις ή εάν οι σχετικές αποφάσεις των IPPC / IED είναι αντίθετες με το νόμο. Οι πολίτες ή οι ΜΚΟ μπορούν να επικαλεστούν το συνταγματικό τους δικαίωμα στο περιβάλλον απευθείας στη δικαστική διαδικασία.

3) Κανόνες για τη νομιμοποίηση και την πρόσβαση στη δικαιοσύνη όσον αφορά τον έλεγχο (προϋποθέσεις, χρονικό πλαίσιο, ενδιαφερόμενο κοινό)

Τα δικαστήρια μπορούν να αναθεωρήσουν τις τελικές αποφάσεις ή αδειοδοτήσεις IPPC / IED, αλλά οι αποφάσεις σχετικά με το *screening* δεν μπορούν να ακυρωθούν, επειδή αυτές οι πράξεις δεν είναι εκτελεστές διοικητικές πράξεις. Κατά συνέπεια, το δικαστήριο ακυρώνει μόνο τις εκτελεστές διοικητικές πράξεις στις οποίες βασίζονται οι τελικές αποφάσεις ή αδειοδοτήσεις των IPPC / IED (για παράδειγμα υπουργικές αποφάσεις κ.λπ.).

Τα δικαστήρια μπορούν επίσης να ελέγξουν τη διαδικαστική και ουσιαστική νομιμότητα των αποφάσεων IPPC / IED σύμφωνα με τις γενικές διατάξεις.

4) Κανόνες για τη νομιμοποίηση όσον αφορά τον καθορισμό του πεδίου εφαρμογής (προϋποθέσεις, χρονικό πλαίσιο, ενδιαφερόμενο κοινό)

Τα δικαστήρια μπορούν να αναθεωρήσουν τις τελικές αποφάσεις ή αδειοδοτήσεις IPPC / IED, αλλά οι αποφάσεις σχετικά με το *scoping* δεν μπορούν να ακυρωθούν, επειδή αυτές οι πράξεις δεν είναι εκτελεστές διοικητικές πράξεις. Κατά συνέπεια, το δικαστήριο ακυρώνει μόνο τις εκτελεστές διοικητικές πράξεις στις οποίες βασίζονται οι τελικές αποφάσεις ή αδειοδοτήσεις των IPPC / IED (για παράδειγμα υπουργικές αποφάσεις κ.λπ.).

Τα δικαστήρια μπορούν επίσης να ελέγξουν τη διαδικαστική και ουσιαστική νομιμότητα των αποφάσεων IPPC / IED σύμφωνα με τις γενικές διατάξεις.

5) Σε ποιο/-α στάδιο/-α μπορεί το κοινό να ασκήσει προσφυγή κατά των διοικητικών αποφάσεων για περιβαλλοντικά έργα; Υπάρχει προθεσμία για την άσκηση προσφυγής κατά αποφάσεων;

Το κοινό μπορεί να ζητήσει τον έλεγχο των διοικητικών αποφάσεων (άδειες) για λόγους νομιμότητας ή ουσιαστικούς λόγους, που προβλέπονται από το νόμο. Η προθεσμία είναι συνήθως εξήντα (60) ημέρες από τη γνώση της πράξης.

6) Μπορεί το κοινό να ασκήσει προσφυγή κατά της τελικής έγκρισης;

Ναι, το κοινό μπορεί να ζητήσει τον έλεγχο της τελικής έγκρισης. Ισχύουν οι ίδιοι κανόνες.

7) Πεδίο δικαστικού ελέγχου – έλεγχος της νομιμότητας ως προς την ουσία / τη διαδικασία. Μπορεί το δικαστήριο να ενεργήσει αυτεπαγγέλτως; Υπάρχει δυνατότητα άσκησης προσφυγής κατά αποφάσεων, πράξεων ή παραλείψεων;

Τα δικαστήρια ελέγχουν τη νομιμότητα των διοικητικών αποφάσεων. Τα δικαστήρια δεν μπορούν να ελέγξουν πέρα από τη διοικητική απόφαση και να επανεξετάσουν τα τεχνικά ευρήματα της διοίκησης. Μόνο ο εισαγγελέας μπορεί να ενεργήσει αυτεπαγγέλτως σε περίπτωση ποινικού αδικήματος που σχετίζεται με περιβαλλοντική ζημία, αφού μπορεί να το κάνει και για οποιοδήποτε άλλο μη περιβαλλοντικό αδίκημα.

8) Σε ποιο στάδιο είναι δυνατή η άσκηση προσφυγής;

Μόνο οι τελικές περιβαλλοντικές αποφάσεις μπορούν να αμφισβητηθούν.

9) Πριν από την προσφυγή ενώπιον των δικαστηρίων, υπάρχει απαίτηση για εξάντληση των διαδικασιών διοικητικής προσφυγής πριν από την άσκηση δικαστικής προσφυγής;

Δεν αποτελεί προϋπόθεση η εξάντληση των διαδικασιών διοικητικής επανεξέτασης, εκτός εάν προβλέπεται ενδικοφανής προσφυγή.

10) Προκειμένου να έχει κάποιος νομιμοποίηση ενώπιον των εθνικών δικαστηρίων, είναι απαραίτητο να συμμετάσχει στη φάση της δημόσιας διαβούλευσης της διοικητικής διαδικασίας – να υποβάλει παρατηρήσεις, να συμμετάσχει σε ακρόαση κ.λπ.;

Η συμμετοχή στη δημόσια διαβούλευση δεν αποτελεί προϋπόθεση για την ικανότητα διαδίκου ενώπιον των δικαστηρίων. Οι πολίτες μπορούν να επικαλεστούν το συνταγματικό τους δικαίωμα στο περιβάλλον απευθείας στη δικαστική διαδικασία ανεξάρτητα από τη συμμετοχή τους στη φάση της διαβούλευσης ή όχι.

11) Δίκαιος, ισότιμος χαρακτήρας – πώς εφαρμόζεται αυτό στην εθνική δικαιοδοσία;

Το άρθρο 4 παράγραφος 1 του Ελληνικού Συντάγματος υπογραμμίζει ότι οι Έλληνες πολίτες είναι ίσοι ενώπιον του νόμου, θεσπίζοντας την αρχή της ισότητας των όπλων μεταξύ των μερών. Το δικαίωμα σε δίκαιη δίκη, όπως προβλέπεται στο άρθρο 6 παράγραφος 1 της ΕΣΔΑ, το οποίο επικυρώθηκε με το νομοθετικό διάταγμα 53/1974, το οποίο ενισχύθηκε από το άρθρο 47 του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης και το άρθρο 14 παράγραφος 1 του Διεθνούς Συμφώνου για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα, που κυρώθηκε με το Ν. 2467/1997, αποτελεί θεμελιώδες δικαίωμα που έχει ενσωματωθεί στον ελληνικό νόμο, σύμφωνα με το άρθρο 28 παράγραφος 1 του Συντάγματος.

12) Πώς εφαρμόζεται η έννοια του «έγκαιρου» από την εθνική νομοθεσία;

Οι κυρώσεις κατά διοικητικών οργάνων για μη έγκαιρη απάντηση εφαρμόζονται σύμφωνα με τον Κώδικα Δημόσιων Υπαλλήλων (Νόμος 3528/2007). Όσον αφορά στις δικαστικές διαδικασίες για περιβαλλοντικές υποθέσεις, δεν προβλέπονται προθεσμίες από το νόμο τόσο για το δικαστήριο όσο και για τους διαδίκους.

13) Υπάρχει η δυνατότητα άσκησης ασφαλιστικών μέτρων; Εάν ναι, ποιες είναι οι διαδικαστικές απαιτήσεις που πρέπει να πληρούνται για την άσκησή τους; Υπάρχουν ειδικοί κανόνες που εφαρμόζονται σ' αυτόν τον τομέα πέραν των γενικών εθνικών διατάξεων;

Ασφαλιστικά μέτρα είναι επίσης διαθέσιμα στις διαδικασίες IPPC / IED. Δεν υπάρχουν ειδικές διατάξεις.

14) Παρέχονται πληροφορίες στο κοινό σχετικά με την πρόσβαση στη δικαιοσύνη με δομημένο και προσβάσιμο τρόπο;

Το ελληνικό δικαστικό σύστημα ανταποκρίνεται επαρκώς στις αρχές της Σύμβασης του Άαρχους. Οι άνθρωποι είναι αρκετά ευαισθητοποιημένοι, αν και η πληροφόρηση σχετικά με την πρόσβαση στη δικαιοσύνη δεν είναι αρκετή και δεν παρέχεται με συστηματικό τρόπο.

Υπάρχει ο επίσημος ιστότοπος του [ΕΥρωπαϊκού Υπουργείου Περιβάλλοντος](#), αλλά δεν παρέχει αρκετές πληροφορίες.

1.8.3. Περιβαλλοντική ευθύνη[1]

Ειδικοί ανά χώρα νομικοί κανόνες σχετικά με την εφαρμογή της οδηγίας 2004/35/ΕΚ για την περιβαλλοντική ευθύνη, άρθρα 12 και 13

1) Ποιες απαιτήσεις πρέπει να πληρούνται προκειμένου φυσικά ή νομικά πρόσωπα (συμπεριλαμβανομένων των περιβαλλοντικών ΜΚΟ) να ζητούν τον έλεγχο της απόφασης της αρμόδιας αρχής σχετικά με περιβαλλοντική αποκατάσταση από δικαστήριο ή άλλο ανεξάρτητο και αμερόληπτο όργανο σύμφωνα με το άρθρο 13 παράγραφος 1 της οδηγίας για την περιβαλλοντική ευθύνη (ΟΠΕ);

Σύμφωνα με το άρθρο 13 παρ. 1 του Προεδρικού Διατάγματος 148/09, το οποίο ενσωμάτωσε την Οδηγία περί Περιβαλλοντικής Ευθύνης (Ο.Π.Ε.) της ΕΕ, κάθε φυσικό ή νομικό πρόσωπο που (α) επηρεάζεται ή ενδέχεται να επηρεαστεί από περιβαλλοντικές ζημιές ή (β) έχει έννομο συμφέρον από τη λήψη απόφασης για περιβαλλοντική ζημία, δικαιούται να υποβάλει γραπτώς στον αρμόδιο τομέα της Ειδικής Υπηρεσίας Επιθεωρητών Περιβάλλοντος (Ε.Υ.Ε.Π.) τις πληροφορίες που έχει στη διάθεσή του σχετικά με την περιβαλλοντική ζημία που έχουν υποπέσει στην αντίληψή του, καθώς και να καλέσει την αρμόδια αρχή να αναλάβει δράση βάσει αυτού του διατάγματος.

Το άρθρο 13 διασφαλίζει ότι τα πρόσωπα της παρ. 1 - που έχουν έννομο συμφέρον - μπορεί να έχουν πρόσβαση σε δικαστήριο ή άλλο ανεξάρτητο και αμερόληπτο ελεγκτικό σώμα, τόσο όσον αφορά στη διαδικασία όσο και στην ουσία της νομιμότητας των αποφάσεων, πράξεων ή παραλείψεων της αρμόδιας αρχής. Δεν υπάρχουν ειδικές προϋποθέσεις. Ισχύουν οι γενικοί κανόνες.

2) Ποια είναι η προθεσμία για την άσκηση προσφυγής;

Δεν υπάρχουν ειδικές διατάξεις. Ισχύουν οι γενικοί κανόνες. Ο ενδιαφερόμενος μπορεί να προσβάλλει τη διοικητική απόφαση ενώπιον των διοικητικών δικαστηρίων εντός εξήντα (60) ημερών.

3) Υπάρχουν απαιτήσεις για παρατηρήσεις που πρέπει να συνοδεύουν το αίτημα για ανάληψη δράσης σύμφωνα με το άρθρο 12 παράγραφος 2 της οδηγίας για την περιβαλλοντική ευθύνη (ΟΠΕ) και, εάν ναι, ποιες;

Η αίτηση για ανάληψη δράσης συνοδεύεται από σχετικές πληροφορίες και αποδεικτικά στοιχεία επαρκή για την τεκμηρίωση των ισχυρισμών που υποβάλλονται για περιβαλλοντική ζημία (άρθρο 13 παρ. 2 του Π.Δ. 148/09).

4) Υπάρχουν ειδικές απαιτήσεις σχετικά με την «ευλογόφανεια» ώστε να αποδειχτεί ότι επήλθε περιβαλλοντική ζημία και, εάν ναι, ποιες;

Δεν υπάρχουν συγκεκριμένες προϋποθέσεις. Ωστόσο, οι Επιθεωρητές Περιβάλλοντος εξετάζουν το αίτημα για δράση και τις συνοδευτικές πληροφορίες και εάν διαπιστώσουν ότι η περιβαλλοντική ζημία αποδεικνύεται επαρκώς, με απόφαση του Γενικού Επιθεωρητή Περιβάλλοντος γίνεται αποδεκτή η σχετική αίτηση για δράση και ο φορέας καθίσταται υπεύθυνος για περιβαλλοντική ζημία. Η απόφαση αυτή διαβιβάζεται αμέσως στην αρμόδια αρχή για δράση πρόληψης και/ή αποκατάστασης της περιβαλλοντικής ζημίας, σύμφωνα με τις σχετικές διατάξεις του Π.Δ. Σε περίπτωση που η περιβαλλοντική ζημία δεν αποδειχθεί επαρκώς, η απόφαση του Γενικού Επιθεωρητή Περιβάλλοντος να απορρίψει το σχετικό αίτημα για δράση πρέπει να αιτιολογηθεί. Η απόφαση αυτή κοινοποιείται αμέσως στην αρμόδια αρχή (άρθρο 13 παρ. 5 του Π.Δ. 148/09).

5) Υπάρχει συγκεκριμένος απαιτούμενος τρόπος και/ή καθορισμένες προθεσμίες όσον αφορά την κοινοποίηση της απόφασης από την αρμόδια αρχή στα οικεία φυσικά ή νομικά πρόσωπα (συμπεριλαμβανομένων των οικείων περιβαλλοντικών ΜΚΟ); Εάν ναι, προσδιορίστε

Το προεδρικό διάταγμα 148/09 για την Ο.Π.Ε. ορίζει την έννοια του *εύλογου χρόνου* όσον αφορά στην κοινοποίηση της απόφασης αποδοχής ή απόρριψης δράσης σχετικά με την περιβαλλοντική ζημία (άρθρο 13 παρ. 6 Π.Δ. 148/09). Η Ειδική Υπηρεσία Επιθεωρητών Περιβάλλοντος (Ε.Υ.Ε.Π.) ενημερώνει, εντός εύλογου χρονικού διαστήματος, τα πρόσωπα που αναφέρονται στην παρ. 1, σχετικά με την απόφαση αποδοχής ή απόρριψης της αίτησής τους για δράση.

6) Το κράτος μέλος εφαρμόζει παράταση του δικαιώματος υποβολής αιτήματος για ανάληψη δράσης από αρμόδια αρχή για περιβαλλοντική ζημία σε περιπτώσεις επικείμενης απειλής τέτοιας ζημίας;

Σε περίπτωση επικείμενης απειλής περιβαλλοντικής ζημίας, η αρμόδια αρχή μπορεί ανά πάσα στιγμή να λάβει τα ίδια προληπτικά μέτρα και σε περίπτωση που ο φορέας εκμετάλλευσης δεν μπορεί να ταυτοποιηθεί ή δεν απαιτείται να το πράξει σύμφωνα με το άρθρο 11 (παρ. 4 και 5-Άμυνα) του διατάγματος, επιβαρύνεται με τα σχετικά έξοδα ή μπορεί να εξουσιοδοτήσει τρίτα μέρη ή να απαιτήσει από τρίτα μέρη να λάβουν αυτά τα προληπτικά μέτρα (άρθρο 8 παρ. 3 του Π.Δ. 148/09).

Σε περίπτωση ιδιαίτερης σοβαρότητας ή έκτακτης ανάγκης, το Υπουργείο Περιβάλλοντος μπορεί να συντονίσει τη δράση των αρμόδιων αρχών και φορέων σε κεντρικό και τοπικό επίπεδο ή να λαμβάνει τα απαραίτητα μέτρα σε συνεργασία με αυτούς στο πλαίσιο εφαρμογής του παρόντος διατάγματος, για την αποτροπή ανεπανόρθωτων περιβαλλοντικών ζημιών και την προστασία της ανθρώπινης ζωής (άρθρο 6 παράγραφος 1).

7) Ποιες είναι οι αρμόδιες αρχές που έχει ορίσει το κράτος μέλος;

Η Οδηγία για την Περιβαλλοντική Ευθύνη μεταφέρθηκε στην Ελληνική νομοθεσία με το Προεδρικό Διάταγμα 148/2009. Οι αρμόδιες αρχές που ορίστηκαν σε εθνικό και περιφερειακό επίπεδο είναι:

σε εθνικό επίπεδο: Υπουργείο Περιβάλλοντος και Ενέργειας - Γραφείο Συντονισμού για την Οδηγία Περιβαλλοντικής Ευθύνης σε περιπτώσεις εθνικής σημασίας, εξαιρετικά ιδιαίτερης σημασίας ή υποθέσεων μεταξύ περιφερειών.

σε περιφερειακό επίπεδο: Αποκεντρωμένες διοικήσεις - Επιτροπές Ο.Π.Ε.: για υποθέσεις που εμπíπτουν στην εδαφική τους αρμοδιότητα (έχουν συσταθεί 13 περιφερειακές επιτροπές).

8) Τα κράτη μέλη απαιτούν την εξάντληση της διαδικασίας διοικητικής προσφυγής πριν από την προσφυγή ενώπιον των δικαστηρίων;

Όχι, δεν είναι απαραίτητο.

1.8.4. Διսυνοριακοί κανόνες για τις διαδικασίες σε περιβαλλοντικές υποθέσεις

1) Υπάρχουν κανόνες σχετικά με την εμπλοκή άλλων χωρών; Σε ποιο στάδιο της διαδικασίας υπάρχει δυνατότητα προσφυγής κατά αποφάσεων για περιβαλλοντικά θέματα;

Η Ελλάδα λειτουργεί βάσει ενός μονιστικού νομικού συστήματος βάσει του οποίου οι διεθνείς συμφωνίες δεν χρειάζεται να μεταφραστούν στο εσωτερικό δικαιο, καθώς, σύμφωνα με το άρθρο 28 παράγραφος 1 του Συντάγματος, η κύρωση των διεθνών συμφωνιών τις καθιστά άμεσα εφαρμόσιμες. Η Ελλάδα έχει επικυρώσει τις περισσότερες διεθνείς συνθήκες σχετικά με την προστασία του περιβάλλοντος και εφαρμόζει τη νομοθεσία της ΕΕ για την προστασία του περιβάλλοντος. Δεδομένου ότι οι χώρες έχουν υπογράψει τις σχετικές συνθήκες, ισχύουν οι γενικά αποδεκτοί κανόνες του διεθνούς δικαίου. Διαφορετικά, το ενδιαφερόμενο μέρος θα πρέπει να αμφισβητήσει την τελική απόφαση στη ρυτιγόνα χώρα.

2) Η έννοια του ενδιαφερόμενου κοινού;

Όσον αφορά στην έννοια του ενδιαφερόμενου κοινού, εφαρμόζονται οι γενικά αποδεκτοί κανόνες του διεθνούς δικαίου. Ως ενδιαφερόμενο κοινό νοείται το κοινό που επηρεάζεται ή ενδέχεται να επηρεαστεί ή ενδιαφέρεται για τη λήψη αποφάσεων σχετικά με το περιβάλλον. Οι μη κυβερνητικές οργανώσεις που προωθούν την προστασία του περιβάλλοντος και πληρούν τους όρους που θέτει η εθνική νομοθεσία θεωρούνται ότι έχουν συμφέρον.

3) Οι ΜΚΟ της επηρεαζόμενης χώρας έχουν νομιμοποίηση; Πότε και ενώπιον ποιου δικαστηρίου θα πρέπει να ασκούν τις προσφυγές τους; Τι είδους διαδικαστική συνδρομή δικαιούνται να λάβουν (νομική συνδρομή, αίτηση για ασφαλιστικά μέτρα, προσωρινά μέτρα, δωρεάν συνδρομή);

4) Οι ιδιώτες της επηρεαζόμενης χώρας έχουν νομιμοποίηση; Τι είδους διαδικαστική συνδρομή δικαιούνται να λάβουν (νομική συνδρομή, αίτηση για ασφαλιστικά μέτρα, προσωρινά μέτρα, δωρεάν συνδρομή);

(3,4) Έλληνες και αλλοδαποί υπάγονται στη δικαιοδοσία των ελληνικών αστικών δικαστηρίων, υπό την προϋπόθεση ότι υπάρχει δικαιοδοσία ελληνικού δικαστηρίου (άρθρο 3 του Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας). Σε μια δίκη που διεξάγεται στην Ελλάδα, το νομικό καθεστώς ενός αλλοδαπού προσώπου κρίνεται σύμφωνα με το δικαιο της εθνικότητάς του και της αλλοδαπής εταιρείας σύμφωνα με το δικαιο της χώρας όπου εδρεύει. Αν αφορά μια ένωση χωρίς νομική προσωπικότητα, εφαρμόζεται το άρθρο 62 του Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας (ΚΠολΔ). Σύμφωνα με το άρθρο 62 ΚΠολΔ, ενώσεις προσώπων, που επιδιώκουν έναν σκοπό χωρίς να είναι σύλλογοι, και εταιρείες χωρίς νομική προσωπικότητα μπορούν να είναι διάδικοι. Στις περιβαλλοντικές περιπτώσεις, δεν υπάρχουν ειδικές διατάξεις. Ισχύουν οι διεθνείς συμβάσεις και συνθήκες. Το αίτημα ασφαλιστικών μέτρων ακολουθεί τους γενικούς κανόνες. Σύμφωνα με το άρθρο 276α του Κώδικα Διοικητικής Διαδικασίας, κατόπιν αιτήματος διαδίκου που πληροί τα κριτήρια του άρθρου 276 παρ.1, το κατά την παράγραφο 5 του άρθρου 276 αρμόδιο όργανο διορίζει είτε με την περί απαλλαγής πράξη του είτε με άλλη αυτοτελή πράξη, έναν δικηγόρο, έναν συμβολαιογράφο και έναν δικαστικό επιμελητή με την εντολή να συνδράμουν τον άπορο διάδικο και να του παρέχουν την απαιτούμενη βοήθεια κατά την εκτέλεση των αναγκαίων διαδικαστικών πράξεων. Αυτοί έχουν υποχρέωση να αποδεχθούν την εντολή και να παρέχουν νομική βοήθεια, χωρίς αξίωση προκαταβολής αμοιβής ή δικαιωμάτων.

5) Σε ποιο στάδιο παρέχονται οι πληροφορίες στο ενδιαφερόμενο κοινό (συμπεριλαμβανομένων των ανωτέρω μερών);

Σύμφωνα με το άρθρο 3 (1) του Νόμου 2540/97 (ΦΕΚ 249Α), Επικύρωση της Σύμβασης Espoo, για μια προτεινόμενη δραστηριότητα που μπορεί να προκαλέσει σημαντικές δυσμενείς διςυνοριακές επιπτώσεις, η χώρα προέλευσης, προκειμένου να εξασφαλιστεί επαρκής και αποτελεσματική διαβούλευση σύμφωνα με το άρθρο 5, γνωστοποιεί οποιοδήποτε μέρος το οποίο θεωρεί ότι μπορεί να επηρεαστεί, το συντομότερο δυνατό και όχι αργότερα από την ενημέρωση του κοινού του, την προτεινόμενη δραστηριότητα. Το άρθρο 5 ορίζει ότι μετά τη σύνταξη της Εκτίμησης Περιβαλλοντικών Επιπτώσεων, το μέρος προέλευσης θα ξεκινήσει, χωρίς αδικαιολόγητη καθυστέρηση, διαβουλεύσεις με το ενδιαφερόμενο μέρος σχετικά με τις διςυνοριακές επιπτώσεις της προτεινόμενης δραστηριότητας και κατάλληλα μέτρα για τη μείωση ή την εξάλειψη αυτών των επιπτώσεων. Αρμόδια αρχή για την εφαρμογή της Σύμβασης είναι το Υπουργείο Περιβάλλοντος και Ενέργειας.

6) Ποια είναι τα χρονικά πλαίσια για συμμετοχή των πολιτών, συμπεριλαμβανομένης της πρόσβασης στη δικαιοσύνη;

Τα ίδια χρονοδιαγράμματα όπως στην ενότητα 1.7.

7) Πώς παρέχονται οι πληροφορίες σχετικά με την πρόσβαση στη δικαιοσύνη στους διαδίκους;

Το ελληνικό δικαστικό σύστημα ανταποκρίνεται επαρκώς στις αρχές της Σύμβασης του Άαρχους. Οι άνθρωποι είναι αρκετοί ευαισθητοποιημένοι αν και οι πληροφορίες σχετικά με την πρόσβαση στη δικαιοσύνη δεν είναι επαρκείς και δεν παρέχονται με συστηματικό τρόπο.

Υπάρχει ο επίσημος ιστότοπος του [Υπουργείου Περιβάλλοντος](#), αλλά δεν παρέχει αρκετές.

Επιπλέον, ο επίσημος ιστότοπος του [Υπουργείου Δικαιοσύνης](#) παρέχει περισσότερες πληροφορίες και υπερσυνδέσμους με τους ιστότοπους των αντίστοιχων δικαστηρίων.

8) Παρέχονται υπηρεσίες μετάφρασης και διερμηνείας σε αλλοδαπούς συμμετέχοντες; Ποιοι είναι οι κανόνες που εφαρμόζονται;

Οι αλλοδαποί πρέπει να έχουν μεταφραστή, που δεν πληρώνεται από το κράτος, εκτός εάν ο κατηγορούμενος δικαιούται νομικής βοήθειας. Υπάρχει μια ακόμη περίπτωση όπου ο μεταφραστής πληρώνεται από το κράτος: όταν το δικαστήριο διορίζει αυτεπαγγέλτως μεταφραστή. Εάν ένας μάρτυρας, πραγματογνώμονας ή κάποιος από τους συμμετέχοντες ή οι νόμιμοι εκπρόσωποί τους ή ο κατηγορούμενος δεν μιλά την ελληνική γλώσσα, προσλαμβάνεται διερμηνέας. Εάν είναι μια ελάχιστη γνωστή γλώσσα, μπορεί να προσληφθεί διερμηνέας. Οι διερμηνείς διορίζονται από τον δικαστή ή από τον Πρόεδρο του δικαστηρίου.

9) Υπάρχουν άλλοι σχετικοί κανόνες;

[1] Βλ. επίσης υπόθεση C-529/15.

Τελευταία επικαιροποίηση: 14/06/2024

Την έκδοση αυτής της σελίδας στην εθνική γλώσσα διαχειρίζεται το εκάστοτε κράτος μέλος. Οι μεταφράσεις έχουν γίνει από την αρμόδια υπηρεσία της Ευρωπαϊκής Επιτροπής. Οι τυχόν αλλαγές που επιφέρει η αρμόδια εθνική αρχή στο πρωτότυπο ενδέχεται να μην έχουν περιληφθεί ακόμα στις μεταφράσεις. Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή δεν αναλαμβάνει καμία ευθύνη όσον αφορά τις πληροφορίες ή τα στοιχεία που περιλαμβάνονται ή για τα οποία γίνεται λόγος στο παρόν έγγραφο. Βλ. την ανακοίνωση νομικού περιεχομένου για τους κανόνες πνευματικής ιδιοκτησίας που ισχύουν στο κράτος μέλος που είναι αρμόδιο για την παρούσα σελίδα.

Πρόσβαση στη δικαιοσύνη που δεν εμπήττει στο πεδίο εφαρμογής της ΕΠΕ, της ΟΠΕΡ / της οδηγίας για τις βιομηχανικές εκπομπές, πρόσβαση σε πληροφορίες και οδηγία για την περιβαλλοντική ευθύνη (ΟΠΕ)

1.1. Αποφάσεις, πράξεις ή παραλείψεις σχετικά με ειδικές δραστηριότητες που εμπήττουν στο πεδίο εφαρμογής της περιβαλλοντικής νομοθεσίας της ΕΕ αλλά δεν εμπήττουν στο πεδίο εφαρμογής της οδηγίας για την εκτίμηση περιβαλλοντικών επιπτώσεων (ΕΠΕ) και της οδηγίας για τις βιομηχανικές εκπομπές [1]

1) Ποιοι είναι οι εθνικοί κανόνες δικαίου που εφαρμόζονται ως προς τη νομιμοποίηση τόσο για τους ιδιώτες όσο και για τις ΜΚΟ που επιθυμούν α) να ζητήσουν διοικητικό έλεγχο και β) να προσφύγουν ενώπιον εθνικού δικαστηρίου σε σχέση με τις διαδικασίες για την έκδοση της απόφασης ή την πράξη ή την παράλειψη και το περιεχόμενό τους (και ιδίως για τις προϋποθέσεις που πρέπει να πληρούνται και τυχόν προθεσμίες που ισχύουν για την υποβολή προσφυγής); Πόσο αποτελεσματικό είναι το επίπεδο πρόσβασης στα εθνικά δικαστήρια με βάση τη νομολογία του ΔΕΕ και οποιαδήποτε άλλη σχετική εθνική νομολογία;

Δεν υπάρχουν διαφορετικοί κανόνες που να εφαρμόζονται στην τομεακή νομοθεσία ή στις διαδικασίες για οποιονδήποτε φορέα (άτομο και ΜΚΟ). Το άρθρο 24 του Συντάγματος (μετά την αναθεώρηση του 2001) υπογραμμίζει ότι «η προστασία του φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος αποτελεί υποχρέωση του κράτους και δικαίωμα όλων». Αυτό σημαίνει ότι κάθε άτομο ή ομάδα ανθρώπων έχει το δικαίωμα να προσφύγει ενώπιον των διοικητικών αρχών και των δικαστηρίων προκειμένου να προστατεύσει το περιβάλλον, εφόσον έχει έννομο συμφέρον σχετικά με την υπόθεσή του.

Κάθε άτομο σε περίπτωση διαφωνίας με τις διοικητικές αποφάσεις μπορεί να ασκήσει προσφυγή στην αρμόδια αρχή και να υποβάλει αίτηση θεραπείας ή ειδική διοικητική προσφυγή. Οι ΜΚΟ μπορούν να προσφύγουν ενώπιον των διοικητικών αρχών.

Όσον αφορά στις ΜΚΟ, στις περισσότερες περιπτώσεις, τα ελληνικά δικαστήρια έκριναν ότι η προστασία του περιβάλλοντος πρέπει γενικά να περιγράφεται στο καταστατικό σκοπό των νομικών οντοτήτων χωρίς να είναι ο μόνος ή κυρίαρχος.

Στην Ελλάδα, το δικαστικό σύστημα ανταποκρίνεται επαρκώς στις αρχές της Σύμβασης του Άαρχους, καθώς εξασφαλίζει δικαστική προστασία για περιβαλλοντικές υποθέσεις, ανεξάρτητα εάν η διαφορά αφορά πράξη ή παράλειψη που αμφισβητείται από άτομα ή ΜΚΟ και ανεξάρτητα εάν αφορά στην αποτροπή περιβαλλοντικής ζημίας ή την αποκατάσταση ζημιών ή αξίωση αποζημίωσης.

2) Ποιο είναι το πεδίο εφαρμογής του διοικητικού ελέγχου (κατά περίπτωση) και του δικαστικού ελέγχου (κατά περίπτωση); Καλύπτει τη νομιμότητα τόσο ως προς την ουσία όσο και ως προς τη διαδικασία;

Όσον αφορά στη διοικητική επανεξέταση, η ενδικοφανής προσφυγή - που παρέχεται από ειδική νομική διάταξη - δεν εξετάζει μόνο τη νομιμότητα, αλλά και την ουσία της υπόθεσης. Τα δικαστήρια μπορούν να ελέγχουν τη διαδικαστική και ουσιαστική νομιμότητα σύμφωνα με τις γενικές διατάξεις. Τα δικαστήρια δεν ελέγχουν πέρα από τις διοικητικές αποφάσεις. Υλικά ή τεχνικά ευρήματα, υπολογισμοί και τεχνικές αξιολογήσεις δεν εμπήττουν στη δικαιοδοσία των δικαστηρίων.

3) Πριν από την προσφυγή ενώπιον των δικαστηρίων, υπάρχει απαίτηση για εξάντληση των διαδικασιών διοικητικής προσφυγής πριν από την άσκηση δικαστικής προσφυγής;

Δεν υπάρχει τέτοια προϋπόθεση, εκτός εάν προβλέπεται ενδικοφανής προσφυγή. Σε αυτήν την περίπτωση, η προσφυγή διοικητικής επανεξέτασης πρέπει να υποβληθεί πριν από την κατάθεση δικαστικής προσφυγής.

4) Προκειμένου να έχει κάποιος νομιμοποίηση ενώπιον των εθνικών δικαστηρίων, είναι απαραίτητο να συμμετάσχει στη φάση της δημόσιας διαβούλευσης της διοικητικής διαδικασίας – να υποβάλει παρατηρήσεις, να συμμετάσχει σε ακρόαση κ.λπ.;

Δεν είναι απαραίτητο να συμμετέχει κανείς στη φάση της δημόσιας διαβούλευσης, να κάνει σχόλια, να συμμετέχει σε ακρόαση κ.λπ. προκειμένου να έχει την ικανότητα διαδίκου ενώπιον των δικαστηρίων. Οι πολίτες μπορούν να επικαλεστούν το συνταγματικό τους δικαίωμα στο περιβάλλον απευθείας στις δικαστικές διαδικασίες ανεξάρτητα από τη συμμετοχή τους στη δημόσια διαβούλευση κ.λπ.

5) Υπάρχουν ορισμένοι λόγοι/επιχειρήματα που αποκλείονται κατά τη φάση του δικαστικού ελέγχου;

Δεν υπάρχουν λόγοι αποκλεισμού.

6) Δίκαιος, ισότιμος χαρακτήρας – πώς εφαρμόζεται αυτό στην εθνική δικαιοδοσία;

Το άρθρο 4 παράγραφος 1 του Ελληνικού Συντάγματος υπογραμμίζει ότι οι Έλληνες πολίτες είναι ίσοι ενώπιον του νόμου, θεσπίζοντας την αρχή της ισότητας των όπλων μεταξύ των μερών. Το δικαίωμα σε δίκαιη δίκη, όπως προβλέπεται στο άρθρο 6 παράγραφος 1 της ΕΣΔΑ, το οποίο επικυρώθηκε με το νομοθετικό διάταγμα 53/1974, το οποίο ενισχύθηκε από το άρθρο 47 του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης και το άρθρο 14 παράγραφος 1 του Το Διεθνές Σύμφωνο για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα, που κυρώθηκε με το Ν. 2467/1997, αποτελεί θεμελιώδες δικαίωμα που έχει ενσωματωθεί στον ελληνικό νόμο, σύμφωνα με το άρθρο 28, παράγραφος 1 του Συντάγματος.

7) Πώς εφαρμόζεται η έννοια του «έγκαιρου» από την εθνική νομοθεσία;

Οι κυρώσεις κατά διοικητικών οργάνων για μη έγκαιρη απάντηση εφαρμόζονται σύμφωνα με τον Κώδικα Δημόσιων Υπαλλήλων (Νόμος 3528/2007). Όσον αφορά στις δικαστικές διαδικασίες για περιβαλλοντικές υποθέσεις, δεν προβλέπονται προθεσμίες από το νόμο τόσο για το δικαστήριο όσο και για τους διαδίκους.

8) Υπάρχει η δυνατότητα άσκησης ασφαλιστικών μέτρων; Εάν ναι, ποιες είναι οι διαδικαστικές απαιτήσεις που πρέπει να πληρούνται για την άσκηση τους; Υπάρχουν ειδικοί κανόνες που εφαρμόζονται σε κάθε τομέα πέραν των γενικών εθνικών διατάξεων;

Κατά τη διάρκεια της ειδικής διαδικασίας των ασφαλιστικών μέτρων, το δικαστήριο σε επείγουσες υποθέσεις ή προκειμένου να αποφευχθεί επικείμενος κίνδυνος, μπορεί να διατάξει προσωρινά μέτρα για τη διασφάλιση ή διατήρηση ενός δικαιώματος ή τη ρύθμιση μιας κατάστασης και τη μεταβολή ή άρση αυτής. Το δικαίωμα μπορεί να υπόκειται σε όρο ή προθεσμία (π.χ. έκδοση τελικής απόφασης, συμβιβασμό στην κύρια υπόθεση ή προθεσμία 30 ημερών μετά το τέλος της δίκης ή τη λήξη της δίκης με άλλο τρόπο). Η διαταγή μπορεί επίσης να διαταχθεί κατά τη διάρκεια της δίκης σχετικά με την κύρια υπόθεση. Εάν τα προσωρινά μέτρα έχουν διαταχθεί πριν από την υποβολή της αξίωσης για την κύρια υπόθεση, ο αιτών, εντός τριάντα ημερών από την απόφαση που διέταξε το προσωρινό μέτρο, μπορεί να προσφύγει για την κύρια υπόθεση, εκτός εάν το δικαστήριο όρισε κατά την κρίση του μεγαλύτερη περίοδο για κατάθεση της κύριας προσφυγής. Σε περίπτωση λήξης της προθεσμίας, το προσωρινό μέτρο αίρεται αυτόματα, εκτός εάν ο αιτών πέτυχε τη συνοπτική απόφαση.

Η εκτέλεση διοικητικής πράξης έως ότου δημοσιευθεί η δικαστική απόφαση στον προσφεύγοντα μπορεί να προκαλέσει σημαντικές και συχνά ανεπανόρθωτες επιπτώσεις στο περιβάλλον. Τα προσωρινά μέτρα παρέχονται από τον διοικητικό δικαστή είτε με τη μορφή αναστολής εκτέλεσης της

διοικητικής πράξης είτε με οποιοδήποτε άλλο τρόπο που ο δικαστής κρίνει κατάλληλο στην περίπτωση αυτή, σύμφωνα με τους όρους που προβλέπονται στο άρθρο 52 του προεδρικού διατάγματος 18/1989 σχετικά με περιβαλλοντικές διαφορές, οι οποίες κατεχοχίν ακυρώνονται ενώπιον του Συμβουλίου της Επικρατείας. Ισχύουν οι γενικοί κανόνες.

9) Ποιοι είναι οι κανόνες κόστους για την άσκηση προσφυγής σχετικά με την πρόσβαση στη δικαιοσύνη σ' αυτούς τους τομείς; Ποιες είναι πιθανές συνέπειες σε περίπτωση που κάποιος ηγηθεί σε δίκη; Ποιες είναι οι διασφαλίσεις έναντι του απαγορευτικού κόστους; Οι εν λόγω διασφαλίσεις περιλαμβάνουν ρητή αναφορά στη νομοθεσία σε σχέση με απαίτηση το κόστος να μην είναι απαγορευτικό;

Τα δικαστικά τέλη στο Συμβούλιο της Επικρατείας είναι 1300 ευρώ. Το ελάχιστο κόστος στα κατώτερα δικαστήρια είναι περίπου 500 ευρώ, για το Ανώτατο Διοικητικό Δικαστήριο: 2000 ευρώ.

Σύμφωνα με το άρθρο 58 του νόμου 4194/2013 (Κώδικας Δικηγόρων), οι αμοιβές του δικηγόρου καθορίζονται ελεύθερα με γραπτή συμφωνία με τον πελάτη ή τον εκπρόσωπό του. Οι χρεώσεις των ειδικών εξαρτώνται από την περίπτωση και την ειδικευση που μπορεί κάποιος να χρειαστεί. Για πιο περίπλοκες περιπτώσεις, μπορεί να είναι 10000-30000 ευρώ. Για λιγότερο δύσκολες περιπτώσεις, το κόστος είναι χαμηλότερο. Οι αμοιβές του Δικηγόρου εξαρτώνται από την εξειδίκευση της υπόθεσης. Δεν υπάρχει προστασία κατά απαγορευτικών δαπανών.

1.2. Αποφάσεις, πράξεις ή παραλείψεις σχετικά με τις διοικητικές διαδικασίες που πρέπει να ακολουθούνται για τη συμμόρφωση με την εθνική εκτελεστική νομοθεσία σχετικά με την οδηγία 2001/42/ΕΚ για τη στρατηγική εκτίμηση περιβαλλοντικών επιπτώσεων (ΣΕΠΕ)[2]

1) Ποιοι είναι οι εθνικοί κανόνες δικαίου που εφαρμόζονται ως προς τη νομιμοποίηση τόσο για τους ιδιώτες όσο και για τις ΜΚΟ που επιθυμούν να α) ζητήσουν τη διενέργεια διοικητικού ελέγχου και β) να προσφύγουν ενώπιον εθνικού δικαστηρίου σε σχέση με τις διαδικασίες για την έκδοση της απόφασης ή την πράξη ή την παράλειψη (και ιδίως για τις προϋποθέσεις που πρέπει να πληρούνται και τυχόν προθεσμίες που ισχύουν για την υποβολή προσφυγής); Πόσο αποτελεσματικό είναι το επίπεδο πρόσβασης στα εθνικά δικαστήρια με βάση τη νομολογία του ΔΕΕ και οποιαδήποτε άλλη σχετική εθνική νομολογία; Δεν υπάρχουν διαφορετικοί κανόνες που να εφαρμόζονται στην τομεακή νομοθεσία ή στη διαδικασία για οποιονδήποτε φορέα (άτομο και ΜΚΟ). Το άρθρο 24 του Συντάγματος (μετά την αναθεώρηση του 2001) υπογραμμίζει ότι «η προστασία του φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος αποτελεί υποχρέωση του κράτους και δικαίωμα όλων». Αυτό σημαίνει ότι κάθε άτομο ή ομάδα ανθρώπων έχει το δικαίωμα να προσφύγει ενώπιον των διοικητικών αρχών και των δικαστηρίων προκειμένου να προστατεύσει το περιβάλλον εφόσον έχει έννομο συμφέρον σχετικά με την υπόθεσή του.

Κάθε άτομο σε περίπτωση διαφωνίας με τις διοικητικές αποφάσεις μπορεί να προσφύγει και να υποβάλει αίτηση θεραπείας ή ειδική διοικητική προσφυγή. Οι ΜΚΟ μπορούν να προσφύγουν ενώπιον των διοικητικών αρχών.

Όσον αφορά στις ΜΚΟ, στις περισσότερες περιπτώσεις, τα ελληνικά δικαστήρια έκριναν ότι η προστασία του περιβάλλοντος πρέπει γενικά να περιγράφεται στον καταστατικό σκοπό των νομικών οντοτήτων χωρίς να είναι ο μόνος ή κυρίαρχος.

Στην Ελλάδα, το δικαστικό σύστημα ανταποκρίνεται επαρκώς στις αρχές της Σύμβασης του Άαρχους, καθώς διασφαλίζει δικαστική προστασία για περιβαλλοντικές υποθέσεις, ανεξάρτητα εάν η διαφορά αφορά πράξη ή παράλειψη που αμφισβητείται από άτομα ή ΜΚΟ και ανεξάρτητα εάν αφορά στην αποτροπή περιβαλλοντικής ζημίας ή την αποκατάσταση ζημιών ή αξίωση αποζημίωσης.

2) Ποιο είναι το πεδίο εφαρμογής του διοικητικού ελέγχου (κατά περίπτωση) και του δικαστικού ελέγχου (κατά περίπτωση); Καλύπτει τη νομιμότητα τόσο ως προς την ουσία όσο και ως προς τη διαδικασία;

Όσον αφορά στη διοικητική επανεξέταση, η ενδικοφανής προσφυγή - που προβλέπεται από ειδική νομική διάταξη - δεν εξετάζει μόνο τη νομιμότητα, αλλά και την ουσία της υπόθεσης. Τα δικαστήρια μπορούν να ελέγχουν τη διαδικαστική και ουσιαστική νομιμότητα σύμφωνα με τις γενικές διατάξεις. Τα δικαστήρια δεν ελέγχουν πέρα από τις διοικητικές αποφάσεις. Υλικά ή τεχνικά ευρήματα, υπολογισμοί και τεχνικές αξιολογήσεις δεν εμπίπτουν στη δικαιοδοσία των δικαστηρίων.

3) Πριν από την προσφυγή ενώπιον των δικαστηρίων, υπάρχει απαίτηση για εξάντληση των διαδικασιών διοικητικής προσφυγής πριν από την άσκηση δικαστικής προσφυγής;

Δεν υπάρχει καμία προϋπόθεση, εκτός εάν προβλέπεται ενδικοφανής προσφυγή. Σε αυτήν την περίπτωση, η προσφυγή διοικητικής επανεξέτασης πρέπει να υποβληθεί πριν από την κατάθεση δικαστικής προσφυγής.

4) Προκειμένου να έχει κάποιος νομιμοποίηση ενώπιον των εθνικών δικαστηρίων, είναι απαραίτητο να συμμετάσχει στη φάση της δημόσιας διαβούλευσης της διοικητικής διαδικασίας – να υποβάλει παρατηρήσεις, να συμμετάσχει σε ακρόαση κ.λπ.;

Δεν είναι απαραίτητο να συμμετέχει κανείς στη δημόσια διαβούλευση, να κάνει σχόλια, να συμμετέχει σε ακρόαση κ.λπ. προκειμένου να παρίσταται ως διάδικος ενώπιον των δικαστηρίων. Οι πολίτες μπορούν να επικαλεστούν το συνταγματικό τους δικαίωμα στο περιβάλλον απευθείας στις δικαστικές διαδικασίες ανεξάρτητα από τη συμμετοχή τους στη δημόσια διαβούλευση κ.λπ.

5) Υπάρχει η δυνατότητα άσκησης ασφαλιστικών μέτρων; Εάν ναι, ποιες είναι οι διαδικαστικές απαιτήσεις που πρέπει να πληρούνται για την άσκησή τους; Υπάρχουν ειδικοί κανόνες που εφαρμόζονται σε κάθε τομέα πέραν των γενικών εθνικών διατάξεων;

Κατά τη διάρκεια της ειδικής διαδικασίας των ασφαλιστικών μέτρων, το δικαστήριο σε επείγουσες περιπτώσεις ή προκειμένου να αποφευχθεί επικείμενος κίνδυνος, μπορεί να διατάξει προσωρινά μέτρα για την εξασφάλιση ή διατήρηση ενός δικαιώματος ή για τη ρύθμιση μιας κατάστασης και τη μεταβολή ή άρση αυτής. Το δικαίωμα μπορεί να υπόκειται σε όρο ή προθεσμία. Η διαταγή μπορεί επίσης να διαταχθεί κατά τη διάρκεια της δίκης σχετικά με την κύρια υπόθεση.

Εάν τα προσωρινά μέτρα έχουν διαταχθεί πριν από την προσφυγή για την κύρια υπόθεση, ο αιτών, εντός τριάντα ημερών από την απόφαση που διέταξε το προσωρινό μέτρο, μπορεί να προσφύγει για την κύρια υπόθεση, εκτός εάν το δικαστήριο όρισε κατά την κρίση του μεγαλύτερη περίοδο για κατάθεση της προσφυγής. Σε περίπτωση λήξης της προθεσμίας, το προσωρινό μέτρο αίρεται αυτόματα, εκτός εάν ο αιτών πέτυχε τη συνοπτική απόφαση.

Η εκτέλεση διοικητικής πράξης έως ότου δημοσιευθεί δικαστική απόφαση στον προσφεύγοντα μπορεί να προκαλέσει σημαντικές και συχνά ανεπανόρθωτες επιπτώσεις στο περιβάλλον. Τα προσωρινά μέτρα παρέχονται από τον διοικητικό δικαστή είτε με τη μορφή αναστολής εκτέλεσης της διοικητικής πράξης είτε με οποιοδήποτε άλλο τρόπο που ο δικαστής κρίνει κατάλληλο στην περίπτωση αυτή, σύμφωνα με τους όρους που προβλέπονται στο άρθρο 52 του προεδρικού διατάγματος 18/1989 σχετικά με περιβαλλοντικές διαφορές, οι οποίες κατεχοχίν ακυρώνονται ενώπιον του Συμβουλίου της Επικρατείας. Ισχύουν οι γενικοί κανόνες.

6) Ποιοι είναι οι κανόνες κόστους για την άσκηση προσφυγής σχετικά με την πρόσβαση στη δικαιοσύνη σ' αυτούς τους τομείς; Ποιες είναι πιθανές συνέπειες σε περίπτωση που κάποιος ηγηθεί σε δίκη; Ποιες είναι οι διασφαλίσεις έναντι του απαγορευτικού κόστους; Οι εν λόγω διασφαλίσεις περιλαμβάνουν ρητή αναφορά στη νομοθεσία σε σχέση με απαίτηση το κόστος να μην είναι απαγορευτικό;

Τα δικαστικά τέλη στο Συμβούλιο της Επικρατείας είναι τουλάχιστον 331 ευρώ. Το ελάχιστο κόστος στην κατώτερη δικαστική βαθμίδα είναι περίπου 200 ευρώ, για το Ανώτατο Διοικητικό Δικαστήριο: 500 ευρώ.

Σύμφωνα με άρθρο 58 του νόμου 4194/2013 (Κώδικας Δικηγόρων), οι αμοιβές του δικηγόρου καθορίζονται ελεύθερα με γραπτή συμφωνία με τον πελάτη ή τον εκπρόσωπό του. Οι χρεώσεις των ειδικών εξαρτώνται από την περίπτωση και την ειδικευση που μπορεί κάποιος να χρειαστεί. Για πιο περίπλοκες περιπτώσεις, μπορεί να είναι 10000-30000 ευρώ. Για λιγότερο δύσκολες περιπτώσεις, τα κόστη είναι χαμηλότερα. Η αμοιβή του Δικηγόρου εξαρτάται από την εξειδίκευση της υπόθεσης. Δεν υπάρχει προστασία κατά απαγορευτικών δαπανών.

1.3. Αποφάσεις, πράξεις ή παραλείψεις σχετικά με τις διοικητικές διαδικασίες που πρέπει να ακολουθούνται για τη συμμόρφωση με τις απαιτήσεις για τη συμμετοχή του κοινού σύμφωνα με το άρθρο 7 της σύμβασης του Aarhus όσον αφορά τα σχέδια και τα προγράμματα που δεν υποβάλλονται στις διαδικασίες που προβλέπονται στην οδηγία 2001/42/ΕΚ για τη στρατηγική εκτίμηση περιβαλλοντικών επιπτώσεων (ΣΕΠΕ)[3]

1) Ποιοι είναι οι εθνικοί κανόνες δικαίου που εφαρμόζονται ως προς τη νομιμοποίηση τόσο για τους ιδιώτες όσο και για τις ΜΚΟ που επιθυμούν να α) ζητήσουν τη διενέργεια διοικητικού ελέγχου και β) να προσφύγουν ενώπιον εθνικού δικαστηρίου σε σχέση με τις διαδικασίες για την έκδοση της απόφασης ή την πράξη ή την παράλειψη (και ιδίως για τις προϋποθέσεις που πρέπει να πληρούνται και τυχόν προθεσμίες που ισχύουν για την υποβολή προσφυγής); Πόσο αποτελεσματικό είναι το επίπεδο πρόσβασης στα εθνικά δικαστήρια με βάση τη νομολογία του ΔΕΕ και οποιαδήποτε άλλη σχετική εθνική νομολογία; Δεν υπάρχουν διαφορετικοί κανόνες που να εφαρμόζονται στην τομεακή ή διαδικαστική νομοθεσία για οποιονδήποτε παράγοντα (άτομο και ΜΚΟ). Το άρθρο 24 του Συντάγματος (μετά την αναθεώρηση του 2001) υπογραμμίζει ότι «η προστασία του φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος αποτελεί υποχρέωση του κράτους και δικαίωμα όλων». Αυτό σημαίνει ότι κάθε άτομο ή ομάδα ανθρώπων έχει το δικαίωμα να προσφύγει ενώπιον των διοικητικών αρχών και των δικαστηρίων προκειμένου να προστατεύσει το περιβάλλον εφόσον έχει έννομο συμφέρον σχετικά με την υπόθεσή του.

Κάθε άτομο σε περίπτωση διαφωνίας με τις διοικητικές αποφάσεις μπορεί να ασκήσει προσφυγή και να υποβάλει αίτηση θεραπείας ή ειδική διοικητική προσφυγή. Οι ΜΚΟ μπορούν να προσφύγουν ενώπιον των διοικητικών αρχών.

Όσον αφορά τις ΜΚΟ, στις περισσότερες περιπτώσεις, τα ελληνικά δικαστήρια έκριναν ότι η προστασία του περιβάλλοντος πρέπει γενικά να περιγράφεται στον καταστατικό σκοπό των νομικών οντοτήτων χωρίς να είναι ο μόνος ή κυρίαρχος.

Στην Ελλάδα, το δικαστικό σύστημα αντιστοιχεί επαρκώς στις αρχές της Σύμβασης του Aarhus, καθώς διασφαλίζει δικαστική προστασία για περιβαλλοντικές υποθέσεις, ανεξάρτητα εάν η διαφορά αφορά πράξη ή παράλειψη που αμφισβητείται από άτομα ή ΜΚΟ και ανεξάρτητα εάν αφορά στην αποτροπή περιβαλλοντικής ζημιάς ή την αποκατάσταση ζημιών ή αξίωση αποζημίωσης.

2) Ποιο είναι το πεδίο εφαρμογής του διοικητικού ελέγχου (κατά περίπτωση) και του δικαστικού ελέγχου (κατά περίπτωση); Καλύπτει τη νομιμότητα τόσο ως προς την ουσία όσο και ως προς τη διαδικασία;

Όσον αφορά στη διοικητική επανεξέταση, η ενδικοφανής προσφυγή - που προβλέπεται από ειδική νομική διάταξη - δεν εξετάζει μόνο τη νομιμότητα, αλλά και την ουσία της υπόθεσης. Τα δικαστήρια μπορούν να ελέγχουν τη διαδικαστική και ουσιαστική νομιμότητα σύμφωνα με τις γενικές διατάξεις. Τα δικαστήρια δεν ελέγχουν πέρα από τις διοικητικές αποφάσεις. Υλικά ή τεχνικά ευρήματα, υπολογισμοί και τεχνικές αξιολογήσεις δεν εμπίπτουν στη δικαιοδοσία των δικαστηρίων.

3) Πριν από την προσφυγή ενώπιον των δικαστηρίων, υπάρχει απαίτηση για εξάντληση των διαδικασιών διοικητικής προσφυγής πριν από την άσκηση δικαστικής προσφυγής;

Δεν υπάρχει τέτοια προϋπόθεση, εκτός εάν προβλέπεται ενδικοφανής προσφυγή. Σε αυτήν την περίπτωση, η προσφυγή διοικητικής επανεξέτασης πρέπει να υποβληθεί πριν από την κατάθεση δικαστικής αγωγής.

4) Προκειμένου να έχει κάποιος νομιμοποίηση ενώπιον των εθνικών δικαστηρίων, είναι απαραίτητο να συμμετάσχει στη φάση της δημόσιας διαβούλευσης της διοικητικής διαδικασίας – να υποβάλει παρατηρήσεις, να συμμετάσχει σε ακρόαση κ.λπ.;

Δεν είναι απαραίτητο να συμμετέχει κανείς στη δημόσια διαβούλευση, να κάνει σχόλια, να συμμετέχει σε ακρόαση κ.λπ. προκειμένου να παρίσταται ως διάδικος ενώπιον των δικαστηρίων. Οι πολίτες μπορούν να επικαλεστούν το συνταγματικό τους δικαίωμα στο περιβάλλον απευθείας στις δικαστικές διαδικασίες ανεξάρτητα από τη συμμετοχή τους στη δημόσια διαβούλευση κ.λπ.

5) Υπάρχει η δυνατότητα άσκησης ασφαλιστικών μέτρων; Εάν ναι, ποιες είναι οι διαδικαστικές απαιτήσεις που πρέπει να πληρούνται για την άσκησή τους; Υπάρχουν ειδικοί κανόνες που εφαρμόζονται σε κάθε τομέα πέραν των γενικών εθνικών διατάξεων;

Κατά τη διάρκεια της ειδικής διαδικασίας των ασφαλιστικών μέτρων, το δικαστήριο σε επείγουσες περιπτώσεις ή προκειμένου να αποφευχθεί επικείμενος κίνδυνος, μπορεί να διατάξει προσωρινά μέτρα για την εξασφάλιση ή διατήρηση ενός δικαιώματος ή για τη ρύθμιση μιας κατάστασης και τη μεταβολή ή άρση αυτής. Το δικαίωμα μπορεί να υπόκειται σε όρο ή προθεσμία. Η διαταγή μπορεί επίσης να διαταχθεί κατά τη διάρκεια της δίκης σχετικά με την κύρια υπόθεση.

Εάν τα προσωρινά μέτρα έχουν διαταχθεί πριν από την προσφυγή για την κύρια υπόθεση, ο αιτών, εντός τριάντα ημερών από την απόφαση που διέταξε το προσωρινό μέτρο, μπορεί να προσφύγει για την κύρια υπόθεση, εκτός εάν το δικαστήριο όρισε κατά την κρίση του μεγαλύτερη περίοδο για κατάθεση της προσφυγής. Σε περίπτωση λήξης της προθεσμίας, το προσωρινό μέτρο αίρεται αυτόματα, εκτός εάν ο αιτών πέτυχε τη συνοπτική απόφαση.

Η εκτέλεση διοικητικής πράξης έως ότου δημοσιευθεί δικαστική απόφαση στον προσφεύγοντα μπορεί να προκαλέσει σημαντικές και συχνά ανεπανόρθωτες επιπτώσεις στο περιβάλλον. Τα προσωρινά μέτρα παρέχονται από τον διοικητικό δικαστή είτε με τη μορφή αναστολής εκτέλεσης της διοικητικής πράξης είτε με οποιοδήποτε άλλο τρόπο που ο δικαστής κρίνει κατάλληλο στην περίπτωση αυτή, σύμφωνα με τους όρους που προβλέπονται στο άρθρο 52 του προεδρικού διατάγματος 18/1989 σχετικά με περιβαλλοντικές διαφορές, οι οποίες κατεχοχόν ακυρώνονται ενώπιον του Συμβουλίου της Επικρατείας. Ισχύουν οι γενικοί κανόνες.

6) Ποιοι είναι οι κανόνες κόστους για την άσκηση προσφυγής σχετικά με την πρόσβαση στη δικαιοσύνη σ' αυτούς τους τομείς; Ποιες είναι πιθανές συνέπειες σε περίπτωση που κάποιος ηγηθεί σε δίκη; Ποιες είναι οι διασφαλίσεις έναντι του απαγορευτικού κόστους; Οι εν λόγω διασφαλίσεις περιλαμβάνουν ρητή αναφορά στη νομοθεσία σε σχέση με απαίτηση το κόστος να μην είναι απαγορευτικό;

Τα δικαστικά τέλη στο Συμβούλιο της Επικρατείας είναι τουλάχιστον 331 ευρώ. Το ελάχιστο κόστος στην κατώτερη δικαστική βαθμίδα είναι περίπου 200 ευρώ, για το Ανώτατο Διοικητικό Δικαστήριο: 500 ευρώ.

Σύμφωνα με το άρθρο 58 του νόμου 4194/2013 (Κώδικας Δικηγόρων), η αμοιβή του δικηγόρου καθορίζεται ελεύθερα με γραπτή συμφωνία με τον πελάτη ή τον εκπρόσωπό του. Οι χρεώσεις των ειδικών εξαρτώνται από την περίπτωση και την ειδικευση που μπορεί κάποιος να χρειαστεί. Για πιο περίπλοκες περιπτώσεις, μπορεί να είναι 10000-30000 ευρώ. Για λιγότερο δύσκολες περιπτώσεις, τα τέλη είναι χαμηλότερα. Η αμοιβή του Δικηγόρου εξαρτάται από την εξειδίκευση της υπόθεσης. Δεν υπάρχει προστασία κατά απαγορευτικών δαπανών.

1.4. Αποφάσεις, πράξεις ή παραλείψεις που αφορούν επίσης σχέδια και προγράμματα που πρέπει να καταρτίζονται σύμφωνα με την περιβαλλοντική νομοθεσία της ΕΕ[4]

1) Ποιοι είναι οι εφαρμοστέοι εθνικοί κανόνες δικαίου για τη νομιμοποίηση τόσο για τους ιδιώτες όσο και για τις ΜΚΟ που επιθυμούν να α) ζητήσουν τη διενέργεια διοικητικού ελέγχου και β) να προσφύγουν ενώπιον εθνικού δικαστηρίου σε σχέση με το περιεχόμενο του σχεδίου (και ιδίως για τις προϋποθέσεις που πρέπει να πληρούνται και τυχόν προθεσμίες που ισχύουν για την υποβολή προσφυγής); Πόσο αποτελεσματικό είναι το επίπεδο πρόσβασης στα εθνικά δικαστήρια με βάση τη νομολογία του ΔΕΕ και οποιαδήποτε άλλη σχετική εθνική νομολογία;

Δεν υπάρχουν διαφορετικοί κανόνες που να εφαρμόζονται στην τομεακή νομοθεσία ή στις διαδικασίες αναφορικά με τους φορείς (άτομο και ΜΚΟ). Το άρθρο 24 του Συντάγματος (μετά την αναθεώρηση του 2001) υπογραμμίζει ότι «η προστασία του φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος αποτελεί υποχρέωση του κράτους και δικαίωμα όλων». Αυτό σημαίνει ότι κάθε άτομο ή ομάδα ανθρώπων έχει το δικαίωμα να προσφύγει ενώπιον των διοικητικών αρχών και των δικαστηρίων προκειμένου να προστατεύσει το περιβάλλον, εφόσον έχει έννομο συμφέρον σχετικά με την υπόθεσή του.

Κάθε άτομο σε περίπτωση διαφωνίας με τις διοικητικές αποφάσεις μπορεί να ασκήσει προσφυγή και να υποβάλει αίτηση θεραπείας ή ειδική διοικητική προσφυγή. Οι ΜΚΟ μπορούν να προσφύγουν ενώπιον των διοικητικών αρχών.

Όσον αφορά στις ΜΚΟ, στις περισσότερες περιπτώσεις, τα ελληνικά δικαστήρια έκριναν ότι η προστασία του περιβάλλοντος πρέπει γενικά να περιγράφεται στον καταστατικό σκοπό των νομικών οντοτήτων χωρίς να είναι ο μόνος ή κυρίαρχος.

Στην Ελλάδα, το δικαστικό σύστημα ανταποκρίνεται επαρκώς στις αρχές της Σύμβασης του Άαρχους, καθώς διασφαλίζει δικαστική προστασία για περιβαλλοντικές υποθέσεις, ανεξάρτητα εάν η διαφορά αφορά πράξη ή παράλειψη που αμφισβητείται από άτομα ή ΜΚΟ και ανεξάρτητα εάν αφορά στην αποτροπή περιβαλλοντικής ζημιάς ή την αποκατάσταση ζημιών ή αξίωση αποζημίωσης.

2) Η μορφή με την οποία εγκρίνεται το σχέδιο ή το πρόγραμμα έχει αντίκτυπο όσον αφορά την ενεργητική νομιμοποίηση (βλ. επίσης τμήμα 2.5 κατωτέρω); Όχι, δεν κάνει καμία διαφορά.

3) Ποιο είναι το πεδίο εφαρμογής του διοικητικού ελέγχου (κατά περίπτωση) και του δικαστικού ελέγχου (κατά περίπτωση); Καλύπτει τη νομιμότητα τόσο ως προς την ουσία όσο και ως προς τη διαδικασία;

Όσον αφορά στη διοικητική επανεξέταση, η ενδικοφανής προσφυγή - που προβλέπεται από ειδική νομική διάταξη - δεν εξετάζει μόνο τη νομιμότητα, αλλά και την ουσία της υπόθεσης. Τα δικαστήρια μπορούν να ελέγχουν τη διαδικαστική και ουσιαστική νομιμότητα σύμφωνα με τις γενικές διατάξεις. Τα δικαστήρια δεν ελέγχουν πέρα από τις διοικητικές αποφάσεις. Υλικά ή τεχνικά ευρήματα, υπολογισμοί και τεχνικές αξιολογήσεις δεν εμπνύουν στη δικαιοδοσία των δικαστηρίων.

4) Πριν από την προσφυγή ενώπιον των δικαστηρίων, υπάρχει απαίτηση για εξάντληση των διαδικασιών διοικητικής προσφυγής πριν από την άσκηση δικαστικής προσφυγής;

Δεν υπάρχει τέτοια προϋπόθεση, εκτός εάν προβλέπεται ενδικοφανής προσφυγή. Σε αυτήν την περίπτωση, η προσφυγή διοικητικής επανεξέτασης πρέπει να υποβληθεί πριν από την κατάθεση δικαστικής προσφυγής.

5) Προκειμένου να έχει κάποιος νομιμοποίηση ενώπιον των εθνικών δικαστηρίων, είναι απαραίτητο να συμμετάσχει στη φάση της δημόσιας διαβούλευσης της διοικητικής διαδικασίας – να υποβάλει παρατηρήσεις, να συμμετάσχει σε ακρόαση κ.λπ.;

Δεν είναι απαραίτητο να συμμετέχει κάποιος στη φάση της δημόσιας διαβούλευσης, να κάνει σχόλια, να συμμετέχει σε ακρόαση κ.λπ. προκειμένου να παραστεί ενώπιον των δικαστηρίων. Οι πολίτες μπορούν να επικαλεστούν το συνταγματικό τους δικαίωμα στο περιβάλλον απευθείας στις δικαστικές διαδικασίες ανεξάρτητα από τη συμμετοχή τους στη δημόσια διαβούλευση κ.λπ.

6) Υπάρχουν ορισμένοι λόγοι/επιχειρήματα που αποκλείονται (δεν είναι αποδεκτά) κατά το στάδιο του δικαστικού ελέγχου;

Δεν υπάρχουν λόγοι αποκλεισμού.

7) Δίκαιος, ισότιμος χαρακτήρας – πώς εφαρμόζεται αυτό στην εθνική δικαιοδοσία;

Το άρθρο 4 παράγραφος 1 του Ελληνικού Συντάγματος υπογραμμίζει ότι οι Έλληνες πολίτες είναι ίσοι ενώπιον του νόμου, θεσπίζοντας την αρχή της ισότητας των όπλων μεταξύ των μερών. Το δικαίωμα σε δίκαιη δίκη, όπως προβλέπεται στο άρθρο 6 παράγραφος 1 της ΕΣΔΑ, το οποίο επικυρώθηκε με το νομοθετικό διάταγμα 53/1974, το οποίο ενισχύθηκε από το άρθρο 47 του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης και το άρθρο 14 παράγραφος 1 του Διεθνούς Συμφώνου για τα Ατομικά και Πολιτικά Δικαιώματα, που κυρώθηκε με το Ν. 2467/1997, αποτελεί θεμελιώδες δικαίωμα που έχει ενσωματωθεί στον ελληνικό νόμο, σύμφωνα με το άρθρο 28 παράγραφος 1 του Συντάγματος.

8) Πώς εφαρμόζεται η έννοια του «έγκαιρου» από την εθνική νομοθεσία;

Οι κυρώσεις κατά διοικητικών οργάνων για μη έγκαιρη απάντηση εφαρμόζονται σύμφωνα με τον Κώδικα Δημόσιων Υπαλλήλων (Νόμος 3528/2007). Όσον αφορά στις δικαστικές διαδικασίες για περιβαλλοντικές υποθέσεις, δεν προβλέπονται προθεσμίες από το νόμο τόσο για το δικαστήριο όσο και για τους διαδίκους.

9) Υπάρχει η δυνατότητα άσκησης ασφαλιστικών μέτρων; Εάν ναι, ποιες είναι οι διαδικαστικές απαιτήσεις που πρέπει να πληρούνται για την άσκησή τους; Υπάρχουν ειδικοί κανόνες που εφαρμόζονται σε κάθε τομέα πέραν των γενικών εθνικών διατάξεων;

Κατά τη διάρκεια της ειδικής διαδικασίας των ασφαλιστικών μέτρων, το δικαστήριο σε επείγουσες περιπτώσεις ή προκειμένου να αποφευχθεί επικείμενος κίνδυνος, μπορεί να διατάξει προσωρινά μέτρα για την εξασφάλιση ή διατήρηση ενός δικαιώματος ή για τη ρύθμιση μιας κατάστασης και τη μεταβολή ή άρση αυτής. Το δικαίωμα μπορεί να υπόκειται σε όρο ή προθεσμία. Η διαταγή μπορεί επίσης να διαταχθεί κατά τη διάρκεια της δίκης σχετικά με την κύρια υπόθεση.

Εάν τα προσωρινά μέτρα έχουν διαταχθεί πριν από την προσφυγή για την κύρια υπόθεση, ο προσφεύγων, εντός τριάντα ημερών από την απόφαση που διέταξε το προσωρινό μέτρο, μπορεί να προσφύγει για την κύρια υπόθεση, εκτός εάν το δικαστήριο όρισε κατά την κρίση του μεγαλύτερη περίοδο για κατάθεση της προσφυγής. Σε περίπτωση λήξης της προθεσμίας, το προσωρινό μέτρο αίρεται αυτόματα, εκτός εάν ο αιτών πέτυχε τη συνοπτική απόφαση. Η εκτέλεση μιας διοικητικής πράξης έως ότου δημοσιευθεί δικαστική απόφαση στον προσφεύγοντα μπορεί να προκαλέσει σημαντικές και συχνά ανεπανόρθωτες επιπτώσεις στο περιβάλλον. Τα προσωρινά μέτρα εκδίδονται από τον διοικητικό δικαστή είτε με τη μορφή αναστολής εκτέλεσης της διοικητικής πράξης είτε με οποιοδήποτε άλλο τρόπο που ο δικαστής κρίνει κατάλληλο στην περίπτωση αυτή, σύμφωνα με τους όρους που προβλέπονται στο άρθρο 52 του προεδρικού διατάγματος 18/1989 σχετικά με περιβαλλοντικές διαφορές, οι οποίες κατεχοχόν ακυρώνονται ενώπιον του Συμβουλίου της Επικρατείας. Ισχύουν οι γενικοί κανόνες.

10) Ποιοι είναι οι κανόνες κόστους για την άσκηση προσφυγής σχετικά με την πρόσβαση στη δικαιοσύνη σ' αυτούς τους τομείς; Ποιες είναι πιθανές συνέπειες σε περίπτωση που κάποιος ηγηθεί σε δίκη; Ποιες είναι οι διασφαλίσεις έναντι του απαγορευτικού κόστους; Οι εν λόγω διασφαλίσεις περιλαμβάνουν ρητή αναφορά στη νομοθεσία σε σχέση με απαίτηση το κόστος να μην είναι απαγορευτικό;

Τα δικαστικά τέλη στο Συμβούλιο της Επικρατείας είναι τουλάχιστον 331 ευρώ. Το ελάχιστο κόστος στην κατώτερη δικαστική βαθμίδα είναι περίπου 200 ευρώ, για το Ανώτατο Διοικητικό Δικαστήριο: 500 ευρώ.

Σύμφωνα με το άρθρο 58 του νόμου 4194/2013 (Κώδικας Δικηγόρων), η αμοιβή του δικηγόρου καθορίζεται ελεύθερα με γραπτή συμφωνία με τον πελάτη ή τον εκπρόσωπό του. Οι χρεώσεις των ειδικών εξαρτώνται από την περίπτωση και την ειδικευση που μπορεί κάποιος να χρειαστεί. Για πιο περίπλοκες περιπτώσεις, μπορεί να είναι 10000-30000 ευρώ. Για λιγότερο δύσκολες περιπτώσεις, τα κόστη είναι χαμηλότερα. Η αμοιβή του Δικηγόρου εξαρτάται από την εξειδίκευση της υπόθεσης. Δεν υπάρχει προστασία κατά απαγορευτικών δαπανών.

1.5. Εκτελεστικοί κανονισμοί και/ή γενικές εφαρμοστέες νομικά δεσμευτικές κανονιστικές πράξεις που χρησιμοποιούνται για την εφαρμογή της περιβαλλοντικής νομοθεσίας της ΕΕ και των σχετικών κανονιστικών πράξεων της ΕΕ[5]

1) Ποιοι είναι οι εθνικοί κανόνες δικαίου που εφαρμόζονται ως προς τη νομιμοποίηση τόσο για τους ιδιώτες όσο και για τις ΜΚΟ που επιθυμούν να α) ζητήσουν τη διενέργεια διοικητικού ελέγχου και β) να προσφύγουν ενώπιον εθνικού δικαστηρίου σε σχέση με τη διαδικασία για την έκδοση ή το περιεχόμενο της απόφασης ή την πράξη ή την παράλειψη της εθνικής κανονιστικής πράξης (και ιδίως για τις προϋποθέσεις που πρέπει να πληρούνται και τυχόν προθεσμίες που ισχύουν για την υποβολή προσφυγής); Πόσο αποτελεσματικό είναι το επίπεδο πρόσβασης στα εθνικά δικαστήρια με βάση τη νομολογία του ΔΕΕ και οποιαδήποτε άλλη σχετική εθνική νομολογία;

Δεν υπάρχουν διαφορετικοί κανόνες που να εφαρμόζονται στην τομεακή νομοθεσία ή στις διαδικασίες για οποιονδήποτε φορέα (άτομο και ΜΚΟ). Το άρθρο 24 του Συντάγματος (μετά την αναθεώρηση του 2001) υπογραμμίζει ότι «η προστασία του φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος αποτελεί υποχρέωση του κράτους και δικαίωμα όλων». Αυτό σημαίνει ότι κάθε άτομο ή ομάδα ανθρώπων έχει το δικαίωμα να προσφύγει ενώπιον των διοικητικών αρχών και των δικαστηρίων προκειμένου να προστατεύσει το περιβάλλον, εφόσον έχει έννομο συμφέρον σχετικά με την υπόθεσή του.

Κάθε άτομο σε περίπτωση διαφωνίας με τις διοικητικές αποφάσεις μπορεί να ασκήσει προσφυγή και να υποβάλει αίτηση θεραπείας ή ειδική διοικητική προσφυγή. Οι ΜΚΟ μπορούν να προσφύγουν ενώπιον των διοικητικών αρχών.

Όσον αφορά στις ΜΚΟ, στις περισσότερες περιπτώσεις, τα ελληνικά δικαστήρια έκριναν ότι η προστασία του περιβάλλοντος πρέπει γενικά να περιγράφεται στον καταστατικό σκοπό των νομικών οντοτήτων χωρίς να είναι ο μόνος ή κυρίαρχος.

Στην Ελλάδα, το δικαστικό σύστημα ανταποκρίνεται επαρκώς στις αρχές της Σύμβασης του Άαρχους, καθώς διασφαλίζει δικαστική προστασία για περιβαλλοντικές υποθέσεις, ανεξάρτητα εάν η διαφορά αφορά πράξη ή παράλειψη που αμφισβητείται από άτομα ή ΜΚΟ και ανεξάρτητα εάν αφορά στην αποτροπή περιβαλλοντικής βλάβης ή την αποκατάσταση ζημιών ή αξίωση αποζημίωσης.

Το δικαίωμα στη δικαστική προστασία βασίζεται στο άρθρο 20 παρ. 1 του Συντάγματος.

Παρέχεται αποτελεσματική δικαστική προστασία:

α. στον τομέα του δημοσίου δικαίου, ιδίως του περιβαλλοντικού δικαίου, προκειμένου να ελέγχεται η εφαρμογή του από τον δικαστή και να διασφαλίζεται η προστασία του περιβάλλοντος

β. στον τομέα του ιδιωτικού δικαίου, με δυνατότητα προσφυγής στα αστικά δικαστήρια για την προστασία του χώρου διαβίωσης του ατόμου και της προσωπικής του παρουσίας από επιβλαβείς επιπτώσεις στο περιβάλλον.

Ένα αποδεκτό ένδικο μέσο είναι εκείνο που πληροί όλες τις διαδικαστικές προϋποθέσεις της δίκης, κυρίως, ταυτόχρονα: ουσιαστικό, απευθύνεται στην κατάλληλη δικαιοδοσία και σε αρμόδιο δικαστήριο, εισάγεται βάσει της απαιτούμενης γραπτής προδικασίας. Εισάγεται από ένα μέρος που έχει ικανότητα διαδίκου και έχει άμεσο έννομο συμφέρον, δεν υπάρχει εκκρεμοδικία και δεν έρχεται σε αντίθεση με δεδικασμένο.

Γενικά, η προθεσμία για την κατάθεση προσφυγής είναι 60 ημέρες ξεκινώντας:

α) σε περίπτωση ρητής πράξης: από την κοινοποίησή της ή από αποδεδειγμένη πλήρη γνώση του περιεχομένου της

β) σε περίπτωση παράλειψης: από τη συντέλεσή της (άρθρο 66 του Κώδικα Διοικητικής Δικονομίας)

Οι προθεσμίες εντός των οποίων κατατίθενται τα ένδικα μέσα σύμφωνα με τις ειδικές διατάξεις για αυτές, παρατείνονται κατά εξήντα (60) ημέρες στις περιπτώσεις κατά τις οποίες κάποιος από τους διαδίκους διαμένει στο εξωτερικό.

Τέλος, ο πρόσφατος νόμος 4727/2020 για την Ψηφιακή Διακυβέρνηση (Ενσωμάτωση στην Ελληνική Νομοθεσία της Οδηγίας (ΕΕ) 2016/2102 και της Οδηγίας (ΕΕ) 2019/1024) - Ηλεκτρονικές Επικοινωνίες (Ενσωμάτωση στο Ελληνικό Δίκαιο της Οδηγίας (ΕΕ) 2018/1972) και άλλες διατάξεις, καθώς και η νέα στρατηγική για την ψηφιακή δικαιοσύνη, η οποία στοχεύει στη βελτίωση της αποτελεσματικότητας και ποιότητας των υπηρεσιών που παρέχονται από το σύστημα απονομής δικαιοσύνης ενισχύει σταδιακά την αποτελεσματικότητα του συστήματος, κύρια έκφραση της οποίας αποτελεί αναμφίβολα η ταχύτητα στην απονομή της, η δικαστική διαφάνεια μέσω ψηφιακών υπηρεσιών, η ανεξαρτησία της και τέλος, η ποιότητα. Επί μέρους στόχοι που τίθενται στο πλαίσιο της υλοποίησης αυτής της στρατηγικής είναι η ταχύτητα στην ολοκλήρωση των υποθέσεων, η βελτίωση της ποιότητας των αποφάσεων με σεβασμό στην ανεξαρτησία της δικαιοσύνης και διαφάνεια για όλους (επιχειρήσεις, πολίτες, επαγγελματίες κ.ά.), η βελτίωση των συνθηκών για τους λειτουργούς της Δικαιοσύνης, αλλά και τους εμπλεκόμενους επαγγελματίες και πολίτες, η εμπέδωση, προάσπιση και διάχυση της «αξίας» των ανθρωπίνων δικαιωμάτων.

2) Ποιο είναι το πεδίο εφαρμογής του διοικητικού ελέγχου (κατά περίπτωση) και του δικαστικού ελέγχου (κατά περίπτωση); Καλύπτει τη νομιμότητα τόσο ως προς την ουσία όσο και ως προς τη διαδικασία;

Όσον αφορά στη διοικητική επανεξέταση, η ενδικοφανής προσφυγή - που προβλέπεται από ειδική νομική διάταξη - δεν εξετάζει μόνο τη νομιμότητα, αλλά και την ουσία της υπόθεσης. Τα δικαστήρια μπορούν να ελέγχουν τη διαδικαστική και ουσιαστική νομιμότητα σύμφωνα με τις γενικές διατάξεις. Τα δικαστήρια δεν ελέγχουν πέρα από τις διοικητικές αποφάσεις. Υλικά ή τεχνικά ευρήματα, υπολογισμοί και τεχνικές αξιολογήσεις δεν εμπίπτουν στη δικαιοδοσία των δικαστηρίων.

3) Πριν από την προσφυγή ενώπιον των δικαστηρίων, υπάρχει απαίτηση για εξάντληση των διαδικασιών διοικητικής προσφυγής πριν από την άσκηση δικαστικής προσφυγής;

Δεν υπάρχει τέτοια προϋπόθεση, εκτός εάν προβλέπεται ενδικοφανής προσφυγή. Σε αυτήν την περίπτωση, η διοικητική προσφυγή πρέπει να υποβληθεί πριν από την κατάθεση δικαστικής προσφυγής.

4) Προκειμένου να έχει κάποιος νομιμοποίηση ενώπιον των εθνικών δικαστηρίων, είναι απαραίτητο να συμμετάσχει στη φάση της δημόσιας διαβούλευσης της διοικητικής διαδικασίας – να υποβάλει παρατηρήσεις, να συμμετάσχει σε ακρόαση κ.λπ.;

Δεν είναι απαραίτητο να συμμετέχει κάποιος στη φάση της δημόσιας διαβούλευσης, να κάνει σχόλια, να συμμετέχει σε ακρόαση κ.λπ. προκειμένου να παραστεί ενώπιον των δικαστηρίων. Οι πολίτες μπορούν να επικαλεστούν το συνταγματικό τους δικαίωμα στο περιβάλλον απευθείας στις δικαστικές διαδικασίες ανεξάρτητα από τη συμμετοχή τους στη δημόσια διαβούλευση κ.λπ.

5) Υπάρχει η δυνατότητα άσκησης ασφαλιστικών μέτρων; Εάν ναι, ποιες είναι οι διαδικαστικές απαιτήσεις που πρέπει να πληρούνται για την άσκηση τους; Υπάρχουν ειδικοί κανόνες που εφαρμόζονται σε κάθε τομέα πέραν των γενικών εθνικών διατάξεων;

Κατά τη διάρκεια της ειδικής διαδικασίας των ασφαλιστικών μέτρων, το δικαστήριο σε επείγουσες υποθέσεις ή προκειμένου να αποφευχθεί επικείμενος κίνδυνος, μπορεί να διατάξει προσωρινά μέτρα για την διασφάλιση ή τη διατήρηση ενός δικαιώματος ή για τη ρύθμιση μιας κατάστασης και για τη μεταβολή ή άρση αυτής. Το δικαίωμα μπορεί να υπόκειται σε όρο ή προθεσμία. Η διαταγή μπορεί επίσης να διαταχθεί κατά τη διάρκεια της δίκης σχετικά με την κύρια υπόθεση.

Εάν τα προσωρινά μέτρα έχουν διαταχθεί πριν από την προσφυγή για την κύρια υπόθεση, ο αιτών, εντός τριάντα ημερών από την απόφαση που διέταξε το προσωρινό μέτρο, μπορεί να ασκήσει προσφυγή για την κύρια υπόθεση, εκτός εάν το δικαστήριο όρισε κατά την κρίση του μεγαλύτερο περίοδο για κατάθεση της προσφυγής. Σε περίπτωση λήξης της προθεσμίας, το προσωρινό μέτρο αίρεται αυτόματα, εκτός εάν ο αιτών πέτυχε τη συνοπτική απόφαση.

Η εκτέλεση διοικητικής πράξης έως ότου δημοσιευθεί δικαστική απόφαση στον αιτούντα μπορεί να προκαλέσει σημαντικές και συχνά ανεπανόρθωτες επιπτώσεις στο περιβάλλον. Τα προσωρινά μέτρα παρέχονται από τον διοικητικό δικαστή είτε με τη μορφή αναστολής εκτέλεσης της διοικητικής πράξης είτε με οποιοδήποτε άλλο τρόπο που ο δικαστής κρίνει κατάλληλο στην περίπτωση αυτή, σύμφωνα με τους όρους που προβλέπονται στο άρθρο 52 του προεδρικού διατάγματος 18/1989 σχετικά με περιβαλλοντικές διαφορές, οι οποίες κατ' αρχήν ακυρώνονται ενώπιον του Συμβουλίου της Επικρατείας. Ισχύουν οι γενικοί κανόνες.

6) Ποιοι είναι οι κανόνες κόστους για την άσκηση προσφυγής σχετικά με την πρόσβαση στη δικαιοσύνη σ' αυτούς τους τομείς; Ποιες είναι πιθανές συνέπειες σε περίπτωση που κάποιος ηττηθεί σε δίκη; Ποιες είναι οι διασφαλίσεις έναντι του απαγορευτικού κόστους; Οι εν λόγω διασφαλίσεις περιλαμβάνουν ρητή αναφορά στη νομοθεσία σε σχέση με απαίτηση το κόστος να μην είναι απαγορευτικό;

Τα δικαστικά τέλη στο Συμβούλιο της Επικρατείας είναι τουλάχιστον 331 ευρώ. Το ελάχιστο κόστος στα κατώτερα δικαστήρια είναι περίπου 200 ευρώ, για το Ανώτατο διοικητικό δικαστήριο: 500 ευρώ.

Σύμφωνα με το άρθρο. 58 του νόμου 4194/2013 (Κώδικας Δικηγόρων), η αμοιβή του δικηγόρου καθορίζεται ελεύθερα με γραπτή συμφωνία με τον πελάτη ή τον εκπρόσωπό του. Οι χρεώσεις των ειδικών εξαρτώνται από την περίπτωση και την ειδικότητα που μπορεί κάποιος να χρειαστεί. Για πιο περίπλοκες περιπτώσεις, μπορεί να είναι 10000-30000 ευρώ. Για λιγότερο δύσκολες περιπτώσεις, τα τέλη είναι χαμηλότερα. Η αμοιβή του Δικηγόρου εξαρτάται από την εξειδίκευση της υπόθεσης. Δεν υπάρχει προστασία κατά απαγορευτικών δαπανών.

7) Είναι δυνατή η άσκηση προσφυγής ενώπιον εθνικού δικαστηρίου σχετικά με οποιαδήποτε συναφή κανονιστική πράξη της ΕΕ προκειμένου να εξεταστεί η εγκυρότητα δυνάμει του άρθρου 267 της ΣΛΕΕ και, εάν ναι, με ποιον τρόπο;[6]

Καθώς το άρθρο 267 ΣΛΕΕ ορίζει ότι τα δικαστήρια των οποίων οι αποφάσεις δεν υπόκεινται σε περαιτέρω ένδικα μέσα πρέπει να υποβάλλουν αίτηση στο Ευρωπαϊκό Δικαστήριο για την έκδοση προδικαστικής απόφασης, το Ανώτατο Διοικητικό Δικαστήριο, το Συμβούλιο της Επικρατείας, οφείλει να υποβάλλει αίτηση, εάν στην υπόθεση τίθεται ζήτημα ερμηνείας του ευρωπαϊκού δικαίου (π.χ. βλ. υπόθεση C-81/15). Για τα πρωτοβάθμια δικαστήρια, εάν προκύψει ένα τέτοιο ζήτημα (ερμηνεία του δικαίου της ΕΕ), το δικαστήριο μπορεί, εάν κρίνει ότι η απόφαση επί του θέματος είναι απαραίτητη για την έκδοση της δικής του απόφασης, να παραπέμψει το ζήτημα στο Ευρωπαϊκό Δικαστήριο, για να αποφανθεί επί του ζητήματος αυτού (βλ. υπόθεση C-689/18: Διάταξη του Δικαστηρίου (έκτο τμήμα) της 7ης Μαρτίου 2019 (αίτηση για την έκδοση προδικαστικής απόφασης από το Διοικητικό Πρωτοδικείο Πατρών, Ελλάδα) - ΧΤ κατά Ελληνικού Δημοσίου).

[1] Αυτή η κατηγορία υποθέσεων αντικατοπτρίζει την πρόσφατη νομολογία του ΔΕΕ, όπως: *Protect C-664/15 (EU:C:2017:987)*, υπόθεση της σλοβακικής καφέ αρκούδας *C-240/09 (EU:C:2011:125)*, όπως περιγράφεται στην [\[2\] ανακοίνωση C/2017/2616](#) της Επιτροπής σχετικά με την πρόσβαση στη δικαιοσύνη για περιβαλλοντικά θέματα, *EE C 275 της 18.8.2017*, σ. 1.

[2] Η οδηγία για τη ΣΕΠΕ αφορά τα σχέδια και τα προγράμματα. Τα τελευταία καλύπτονται επίσης από το άρθρο 7 και το άρθρο 9 παράγραφος 3 της σύμβασης του Aarhus.

[3] Βλ. πορίσματα στην ανακοίνωση αριθ. [\[3\] ACCC/C/2010/54](#) για παράδειγμα σχεδίου που δεν υποβλήθηκε σε ΣΕΠΕ αλλά υπόκειται στις απαιτήσεις για τη συμμετοχή του κοινού σύμφωνα με το άρθρο 7 της σύμβασης του Aarhus.

[4] Αυτές οι αποφάσεις, πράξεις ή παραλείψεις εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής τόσο του άρθρου 7 όσο και του άρθρου 9 παράγραφος 3 της σύμβασης του Aarhus. Βλ. επίσης τη σχετική νομολογία του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης, όπως την υπόθεση *C-237/97, Janesek* και υποθέσεις όπως οι *Boxus* και *Solvay C-128/09-C-131/09* και *C-182/10*, όπως αναφέρονται στην ανακοίνωση *C/2017/2616* της Επιτροπής σχετικά με την πρόσβαση στη δικαιοσύνη για περιβαλλοντικά θέματα.

[5] Οι πράξεις αυτές εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής του άρθρου 8 και του άρθρου 9 παράγραφος 3 της σύμβασης του Aarhus. Ένα παράδειγμα τέτοιας πράξης αφορά την απόφαση της εθνικής διοίκησης που περιλαμβάνεται στην υπόθεση *C-281/16, Vereniging Hoekschewaards Landschap*, *ECLI:EU:C:2017:774*

[6] Για παράδειγμα τέτοιας προδικαστικής απόφασης, βλ. την υπόθεση *C-281/16, Vereniging Hoekschewaards Landschap*, *ECLI:EU:C:2017:774*

Τελευταία επικαιροποίηση: 14/06/2024

Την έκδοση αυτής της σελίδας στην εθνική γλώσσα διαχειρίζεται το εκάστοτε κράτος μέλος. Οι μεταφράσεις έχουν γίνει από την αρμόδια υπηρεσία της Ευρωπαϊκής Επιτροπής. Οι τυχόν αλλαγές που επιφέρει η αρμόδια εθνική αρχή στο πρωτότυπο ενδέχεται να μην έχουν περιληφθεί ακόμα στις μεταφράσεις. Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή δεν αναλαμβάνει καμία ευθύνη όσον αφορά τις πληροφορίες ή τα στοιχεία που περιλαμβάνονται ή για τα οποία γίνεται λόγος στο παρόν έγγραφο. Βλ. την ανακοίνωση νομικού περιεχομένου για τους κανόνες πνευματικής ιδιοκτησίας που ισχύουν στο κράτος μέλος που είναι αρμόδιο για την παρούσα σελίδα.

Άλλοι σχετικοί κανόνες για τις προσφυγές, τα ένδικα μέσα και την πρόσβαση στη δικαιοσύνη για περιβαλλοντικά θέματα

Ο μόνος τρόπος για ένα άτομο να επιδιώξει την επιβολή των κανόνων προστασίας του περιβάλλοντος έναντι ιδιωτικών οντοτήτων είναι να υποβάλλει αίτηση στην αρμόδια αρχή, σύμφωνα με τους κανόνες που έχουν ήδη αναλυθεί. Η διοίκηση υποχρεούται να απαντήσει εντός των προθεσμιών που προβλέπονται από το νόμο.

Σιωπή της διοίκησης. Σύμφωνα με το άρθρο 10 παρ. 3 του Συντάγματος, η αρμόδια υπηρεσία ή αρχή υποχρεούται να απαντά σε αιτήματα για πληροφορίες και για την έκδοση εγγράφων, ιδίως πιστοποιητικών και άλλων δικαιολογητικών εντός συγκεκριμένης προθεσμίας, που δεν υπερβαίνει τις 60 ημέρες, όπως απαιτείται από το νόμο. Σε περίπτωση μη συμμόρφωσης με αυτήν την προθεσμία ή παράνομη άρνηση, εκτός από οποιοσδήποτε άλλες κυρώσεις και νομικές συνέπειες, καταβάλλεται στον αιτούντα ειδική χρηματική αποζημίωση, όπως απαιτείται από το νόμο. Οι πολίτες μπορούν να προσφύγουν στα διοικητικά δικαστήρια κατά της παράλειψης των διοικητικών οργάνων να απαντήσουν, εντός των προθεσμιών που ορίζει ο Κώδικας Διοικητικής Δικονομίας (άρθρο 66 του Ν. 2717/99, όπως τροποποιήθηκε). Η προσφυγή υποβάλλεται εντός εξήντα (60) ημερών. Η προθεσμία αρχίζει για τους ενδιαφερόμενους από την κοινοποίηση σε αυτούς. Σε κάθε άλλη περίπτωση, από τότε που αυτοί έλαβαν αποδεδειγμένα πλήρη γνώση του περιεχομένου της και για τους τρίτους από τη δημοσίευσή της, αν δεν προβλέπεται από το νόμο άλλος ειδικότερος τρόπος γνωστοποίησής της, ή σε κάθε άλλη περίπτωση, από τότε που αυτοί έλαβαν αποδεδειγμένα πλήρη γνώση του περιεχομένου της. [1]

Ωστόσο, στις 21/11/2013, ο Έλληνας Συνήγορος του Πολίτη επεσήμανε ότι καταργήθηκε το νομικό πλαίσιο βάσει του οποίου οι πολίτες μπορούσαν να λάβουν χρηματική αποζημίωση λόγω μη απάντησης στα γραπτά αιτήματά τους, παρά τη ρητή συνταγματική απαίτηση (άρθρο 10 παράγραφος 3). Ο Συνήγορος απηύθυνε έκθεση που ζητούσε από τον αρμόδιο Υπουργό Διοικητικής Ανασυγκρότησης να επαναφέρει τη δυνατότητα οικονομικής αποζημίωσης των πολιτών, όταν δεν τηρούνται οι προθεσμίες που ορίζει η διοίκηση (Νόμος 2690/1999 - Κώδικας Διοικητικής Διαδικασίας), σύμφωνα με το σχετικό συνταγματικά κατοχυρωμένο δικαίωμα.

Μη συμμόρφωση με δικαστικές αποφάσεις. Σύμφωνα με το άρθρο 95 παρ. 5 του Συντάγματος (όπως αναθεωρήθηκε το 2001), η διοίκηση έχει την υποχρέωση να συμμορφώνεται με τις δικαστικές αποφάσεις. Η παραβίαση αυτής της υποχρέωσης δημιουργεί ευθύνη για κάθε αρμόδιο φορέα, όπως απαιτείται από το νόμο.

Σύμφωνα με το άρθρο 50 παρ. 4 του προεδρικού διατάγματος 18/1989, οι διοικητικές αρχές πρέπει, σύμφωνα με την υποχρέωση που απορρέει από το άρθρο 95 παρ. 5 του Συντάγματος, να συμμορφώνονται – ανάλογα με την υπόθεση – με θετική ενέργεια προς το περιεχόμενο της απόφασης του Συμβουλίου της Επικρατείας ή να απέχουν από κάθε ενέργεια αντίθετη προς όσα κρίθηκαν από αυτό. Ο παραβάτης, εκτός από τη δίωξη για παράβαση καθήκοντος βάσει του άρθρου 259 του Ποινικού Κώδικα, υπέχει και προσωπική ευθύνη για αποζημίωση.

Επιπλέον, το άρθρο 1 του νόμου 3068/2002 ορίζει ότι η δημόσια διοίκηση, η τοπική αυτοδιοίκηση και άλλα νομικά πρόσωπα δημοσίου δικαίου έχουν την υποχρέωση να συμμορφώνονται χωρίς καθυστέρηση με τις δικαστικές αποφάσεις. Το άρθρο 2 του νόμου ορίζει ότι η ευθύνη για τη λήψη των μέτρων που προβλέπονται στο άρθρο 3 σχετικά με τη συμμόρφωση της διοίκησης με τις δικαστικές αποφάσεις ανατίθεται σε τριμελές συμβούλιο. Το άρθρο 3 προβλέπει τα μέτρα που πρέπει να ληφθούν από το αρμόδιο τριμελές συμβούλιο σε περίπτωση που, κατόπιν αιτήματος του ενδιαφερομένου, διαπιστωθεί καθυστέρηση, παράλειψη ή άρνηση συμμόρφωσης ή μη συμμόρφωση με τη δικαστική απόφαση.

Από το συνδυασμό άρθρων 95 παρ. 5 του Συντάγματος και 3 παρ. 1 του νόμου 3068/2002, συνάγεται το συμπέρασμα ότι η διοίκηση, σύμφωνα με απόφαση ακύρωσης του Συμβουλίου της Επικρατείας, υποχρεούται όχι μόνο να θεωρήσει τη νομοθετική πράξη, που κρίθηκε αντίθετη προς τις συνταγματικές διατάξεις ή την ακυρωθείσα διοικητική πράξη, άκυρη και μη υφιστάμενη, αλλά και να λάβει θετικά μέτρα για τη μεταρρύθμιση της νομικής κατάστασης που προκύπτει άμεσα ή έμμεσα από αυτές τις πράξεις. Η διοίκηση υποχρεούται να ανακαλέσει ή να τροποποιήσει τις πράξεις, που εκδόθηκαν εν τω μεταξύ ή να εκδώσει άλλες με αναδρομική ισχύ, προκειμένου να αποκαταστήσει τα πράγματα στην προηγούμενη κατάσταση, εάν η ακυρωθείσα διοικητική πράξη δεν είχε αρχίσει να ισχύει.

Παρά την υποχρέωση, η δημόσια διοίκηση συχνά αρνείται να συμμορφωθεί. Είναι δύσκολο να αποδεχτεί αποφάσεις που υποχρεώνουν τη διοίκηση να αλλάξει μια συγκεκριμένη πολιτική. Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι η απόφαση αριθ. 2337/2016 του Συμβουλίου της Επικρατείας σχετικά με τις αντικειμενικές αξίες ακινήτων.

Εάν η δημόσια διοίκηση δεν συμμορφωθεί με την απόφαση εντός της καθορισμένης προθεσμίας, το τριμελές συμβούλιο βεβαιώνει ότι η διοίκηση δεν συμμορφώθηκε με την απόφαση του δικαστηρίου και καθορίζει ένα χρηματικό ποσό που πρέπει να καταβληθεί στον ενδιαφερόμενο ως κύρωση για μη συμμόρφωση με τη δικαστική απόφαση.

Άλλα θεσμικά όργανα: Ο Έλληνας Συνήγορος του Πολίτη καλείται να αντιμετωπίσει ένα μεγάλο μέρος των αντιδράσεων/καταγγελιών του κοινού ενάντια στη σιωπή των δημόσιων υπηρεσιών ή σε οποιαδήποτε μορφή κακοδιοίκησης. Ο νόμος 3094/2003 για τη λειτουργία του Έλληνα Συνηγόρου του Πολίτη ορίζει ότι αποστολή του είναι η διαμεσολάβηση μεταξύ του δημόσιου τομέα και των ιδιωτών, προκειμένου να προστατευθούν τα δικαιώματα των τελευταίων, να διασφαλιστεί η συμμόρφωση του πρώτου με το κράτος δικαίου, και η καταπολέμηση της κακοδιοίκησης.

Ο Συνήγορος του Πολίτη παρεμβαίνει σε προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι πολίτες στις συναλλαγές τους με τον δημόσιο τομέα, όπως, για παράδειγμα, ελλιπής παροχή ή άρνηση παροχής πληροφοριών, υπερβολική καθυστέρηση στην απάντηση των αιτημάτων των πολιτών, παραβίαση των νόμων ή χρήση παράνομων διαδικασιών, αθέμιτες διακρίσεις εις βάρος πολιτών.

Ο Συνήγορος του Πολίτη είναι αρμόδιος για τις διαφορές των πολιτών με τις υπηρεσίες α. του Δημοσίου, β. των πρωτοβάθμιων και δευτεροβάθμιων Ο.Τ.Α. (Οργανισμοί Τοπικής Αυτοδιοίκησης - Δήμοι, Κοινότητες, Περιφέρειες), γ. άλλων νομικών προσώπων δημοσίου δικαίου, δ. κρατικών νομικών προσώπων ιδιωτικού δικαίου, δημόσιες επιχειρήσεις, επιχειρήσεις των οργανισμών τοπικής αυτοδιοίκησης και επιχειρήσεις των οποίων τη διοίκηση ορίζει άμεσα ή έμμεσα το Δημόσιο με διοικητική πράξη ή ως μέτοχος.

Σύμφωνα με το άρθρο 3 παρ. 3 του ν. 3094/2003, ο Συνήγορος του Πολίτη διερευνά ατομικές διοικητικές πράξεις ή παραλείψεις ή υλικές ενέργειες δημοσίων υπαλλήλων, οι οποίες παραβιάζουν δικαιώματα ή προσβάλλουν νόμιμα συμφέροντα φυσικών ή νομικών προσώπων. Ιδίως, διερευνά τις περιπτώσεις κατά τις οποίες όργανο δημόσιας υπηρεσίας ατομικό ή συλλογικό: 1) Προσβάλλει, με πράξη ή παράλειψη, δικαίωμα ή συμφέρον προστατευόμενο από το Σύνταγμα και το νόμο, 2) αρνείται να εκπληρώσει συγκεκριμένη υποχρέωση που επιβάλλεται από τελεσιδική ή προσωρινά εκτελεστή δικαστική απόφαση, 3) αρνείται να εκπληρώσει συγκεκριμένη υποχρέωση που επιβάλλεται από διάταξη νόμου ή από ατομική διοικητική πράξη, 4) ενεργεί ή παραλείπει νόμιμη οφειλόμενη ενέργεια, κατά παράβαση των αρχών της χρηστής διοίκησης και της διαφάνειας ή κατά κατάχρηση εξουσίας.

Η απροθυμία της διοίκησης να συμμορφωθεί με τις δικαστικές αποφάσεις αποτελεί πραγματικό και σοβαρό πρόβλημα για τον νομοθέτη, ο οποίος, στη διάταξη του άρθρου 3 παρ. 3 (iii) του νόμου 3094/2003, τονίζει την ανάγκη παρακολούθησης της διοικητικής δράσης κατά των δικαστικών αποφάσεων και, παρά τη ρητή αναφορά του Συντάγματος σε αυτήν την υποχρέωση, συμπεριλαμβάνει αυτή την υποχρέωση στις ειδικές περιπτώσεις που ελέγχονται από τον Έλληνα Συνήγορο του Πολίτη.

Ο θεσμός του Έλληνα Συνηγόρου του Πολίτη είναι σεβαστός από όλους τους πολίτες, κάτι που αποδεικνύεται από τον ολοένα αυξανόμενο αριθμό αναφορών που υποβάλλονται ετησίως στο Θεσμό (από 11502 αναφορές το 2015 σε 16976 αναφορές το 2019, βλ. [Ετήσια έκθεση 2019](#)).

Τέλος, ο Συνήγορος του Καταναλωτή - μια ανεξάρτητη κρατική Αρχή - έχει ως κύριο ρόλο τη διαμεσολάβηση για τη φιλική επίλυση διαφορών, που προκύπτουν μεταξύ ιδιωτικών εταιρειών και καταναλωτών. Είναι ένα εξωδικαστικό σώμα, που στοχεύει στη συναινετική επίλυση και ρύθμιση καταναλωτικών διαφορών τόσο στον ιδιωτικό όσο και στο δημόσιο τομέα (δηλαδή πράσινα προϊόντα, δημόσιες υπηρεσίες).

---

[1] Βλ. επίσης την ετήσια έκθεση του [Έλληνα Συνηγόρου του Πολίτη 2006](#), σελ. 36-38.

Τελευταία επικαιροποίηση: 14/06/2024

Την έκδοση αυτής της σελίδας στην εθνική γλώσσα διαχειρίζεται το εκάστοτε κράτος μέλος. Οι μεταφράσεις έχουν γίνει από την αρμόδια υπηρεσία της Ευρωπαϊκής Επιτροπής. Οι τυχόν αλλαγές που επιφέρει η αρμόδια εθνική αρχή στο πρωτότυπο ενδέχεται να μην έχουν περιληφθεί ακόμα στις μεταφράσεις. Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή δεν αναλαμβάνει καμία ευθύνη όσον αφορά τις πληροφορίες ή τα στοιχεία που περιλαμβάνονται ή για τα οποία γίνεται λόγος στο παρόν έγγραφο. Βλ. την ανακοίνωση νομικού περιεχομένου για τους κανόνες πνευματικής ιδιοκτησίας που ισχύουν στο κράτος μέλος που είναι αρμόδιο για την παρούσα σελίδα.